

YIL: 2 SAYI: 3

SENE: 2000

Birlik

“İş aytmaglnen degil, yapmaqnen biter!”

QIRIM FONDU
NEW YORK
2000

QIRIM TATAR MİLLİY MERKEZİNİŇ

siyasiy, içtimayi ve edebiy neşiridir.

BİRLİK

“İş aytmaqnen degil, yapmaqnen biter!”

QIRIM FONDU
NEW YORK
2000

“BİRLİK”
Mecmuası
QIRIM TATAR MİLLİY MERKEZİNİŇ
siyasiy, içtimayi ve edebiy neşiridir.

Published by: **CRIMEA FOUNDATION**

24 Greene Drive, Commack NY, 11725
U.S.A.

Tel.: (516) 499 7423
Uzaq-yaz: (516) 499 7423

Uzaq-söz: FYURTER@LIRR.ORG

Copyright © 1999 by:
CRIMEA FOUNDATION
All rights reserved.

Bilinsin: Basılğan yazılarda ileri sürülgen fikirler içün yazğan sorumlıdır!

Adres:
Birlik

Crimea Foundation
24 Greene Drive
Commack, N.Y. 11725
U.S.A.

İçindekiler:

Serlevası: Muellif: Sahife:

Cengiz Dağcı	Birlik	5
Tarixiy Qırım Tatar Evi (Resim).....	Birlik	7
Mücadelemizin Temel Noqtası (Justice For All) ...	Birlik	15
Memet Muxyedin Sevdıyarnıñ Hayatı.....	Memet Sevdıyar	17
18 Mayıs 1973 radyo qonuşması.....	Fikret Yurter	30
Sessi Facia (Şiir)	Fikret Yurter	32
Analar Ölmesin (Şiir).....	Fikret Yurter	33
Vatan Hasreti (Şiir).....	Abdula A.Dusi	34

UNITY:

Source Material Related to the Twentieth Century

Crimean Tatar Emigration	Mübeyyin Batu Altan	37
Vita Curriculum	Mübeyyin Batu Altan	60

ОБЪЕДИНЕНИЕ:

ОБЪЕДИНЕННЫЙ КРЫМ	Мехмет Сердар	63
ПИСМО В РЕДАКЦИЮ.....	Мехмет Сердар	73
ПИСМО.....	Масааки Уно	74
ПРЕЗИДЕНТУ КУЧМЕ	Фонд Крым	75

EINIGKEIT:

Ein Guter Anfang	Birlik	79
Aktueller Stand Unserer Spendenaktion	Richard Aimann	80
Neu-Ulmer "Krim-Tataren wollen Not lindern.....	Neu-Ulmer Zeitung	82
SPENDENAKTION.....	Die Landesmannschaft der Krim-Tataren in Deutschland.....	83
Der Mejlis des Krim-Tatarischen Volkes		85

İçindekiler:

Serlevası:

Muallif:

Sahife:

BİRLİK:

Kırım Fondu'nun Millî Varlığımızı Koruması ...Birlik.....	89
Sürgünün Ardından.....Dilâra Kırımtaylı.....	96
Kırımdan Selâm .....Dilâra Kırımtaylı	97
Dost Özdeyişi ..... Yılmaz Soysal	99
Cemaatten Haberler .....Birlik	100
Kırım Tatar Basınından Örnekler ..... Birlik.....	101
Tercüman Gazetesinin Kopyaları.....	105-128
Alem-i Nisvan Mecmuasının Kopyaları	129-248
Millet Gazetesinin Kopyaları	249-254
Vatan Hadimi Gazetesinin Kopyaları	255-268
Birlik'ten: Aramızdan Yetişen Genç Doktorların İş Adresleri.....	269

EDİP VE MİLLET XADİMİ **CENGİZ DAĞCI**
LONDON

Cengiz Dağcı

(Kısa hayat hikâyesi)

Cengiz Dağcı Kırım'ın Gurzuf kasabasında 9 Mart 1919 senesi doğmuştur. İlk okulu Gurzufta, orta okul ve liseyi Akmesçitte (Nümune Mektebinde) tamamlamış, yüksek tahsiline ise Akmesçit Pedagoji Enstitüsünde 1937 senesi başlamış, harb sebebiyle, 1940 senesiniñ Aralık ayında askere alınmış, Odesada 6 aylık tankçılık kursu gördükten sonra cepheye gönderilmiş, 9 Ağustos 1941 senesi almanlara esir düşmüş, esir kamplarında bir hayli zorluklar çektikten sonra Türkistan Lejyonuna alınmış, (almanların idaresi altında), subay eğitime tabii tutulmuştur.

Sovyet ordusunun Almanyayı işgali yaklaşıncı, Avrupanın diğer taraflarına kaçmak zorunda kalmış, zorla çalıştırılmak için Almanya/Avusturyaya getirilen Kırım Tatarlarının yakinen meşgul olmuş, Almanyada Kırım Tatarlarının teşkil ettiği Komitenen çalışmaya yeltendi ise de, fikir ayrılıkları yüzünden bir başarıya ulaşamamıştır. Sayısız muhacir Kırım Tatarlarını esaretten ve rus ordusunun eline düşmelerinden kurtaran Dağcı, Varşavada tanıştığı Regina ile 1945 senesi Landeck-Avusturyada evlenir. Harp sonrası İngiltere-Londra'ya yerleşir. Zorluklar içerisinde eserlerini yazmaya başlar. Bitmeyen azmi ve insan üstü gayretleri neticesinde, Kırım Tatarları davasına, ilk eseri olan Korkunç Yıllar romanı ile 1956 da, Batı Dünyasında, ilk mücadele tohumlarını attı. 2000 senesinde yayınlamış olduğu eserlerinin sayısı 24 buldu. 25 inci eserini ise 2001 senesinde bekliyoruz. Türkçe yazdığı eserleri yine Türkiyede değerlendirilmiş ve kendisine 1989, 1993 ve 1999 senesi olmak üzere üç ayrı Yazarlar Ödülü takdim edilmiştir.

Romanlarıyla 1950 inci senelerde Tolstoy'a benzetilmiş, romanlarının sayısı artıp eşsiz yazı hüneri ve kabiliyeti yazılarında yansıkça, okurların ona karşı olan hayranlığı artmış, başkalarına benzetilmekten ayrılarak, tarihteki meşhur yazarlar safhına intikal ettirilmiştir. Bu onun tabii hakkıdır. Biz onu Tolstoy ve başka yazarlara benzetmiyoruz artık. O başlıbaşına büyük bir yazar büyük bir romancıdır. Ve O Gurzuf edip ve yazarı CENGİZ DAĞCIDIR.

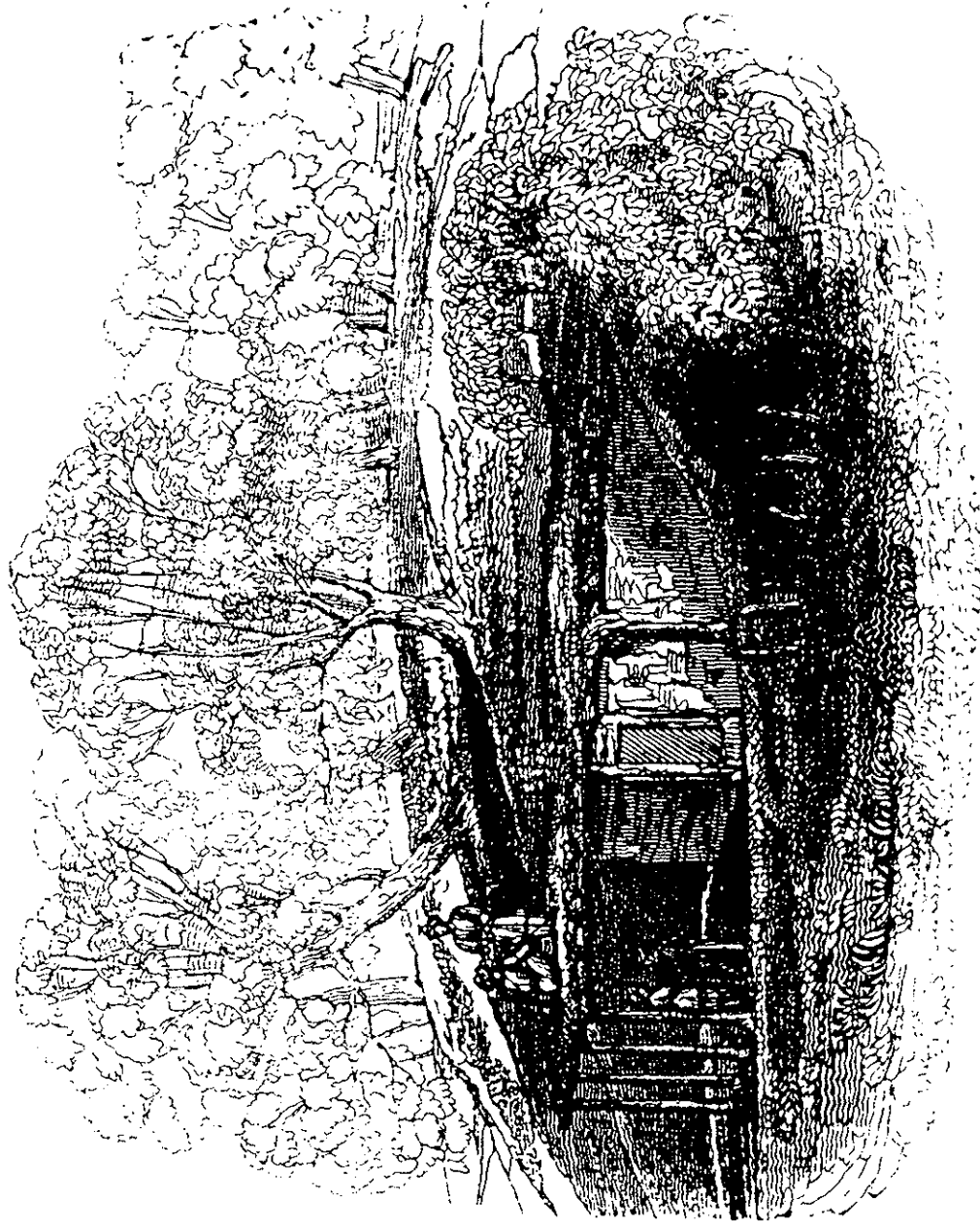
FKY

Bilinsin: KTMM, C. Dağcı'yı "Nobel Mükâfâtı" adaylığına teklif teşebbüsüne geçmiştir.

Yazarın doğum yeri Gurzuftan bir görünüş.

THE SUBJACENT IS A SPECIMEN OF TATAR COTTAGE.

QIRIM YARIM ADASINDA
TARİXİY BİR QIRIMTATAR EVİ.

EQUAL JUSTICE FOR ALL

World War II was a tragic chapter in the history of the world and more so for the people of European nations. Millions were killed, thousands of villages and towns were destroyed, many countries lost their sovereignty, innocent civilians were unjustly deported from their native lands and the Crimean Tatars were nearly obliterated as a nation.

During the German-Nazi occupation of Crimea in WWII, more than 115 Crimean Tatar villages were burned to the ground and thousands of Crimean Tatars were unjustly killed by the Nazis. More than 15,000 Crimean Tatars were taken to Germany and Austria for forced labor and to concentration camps, where most perished.

To add further to suffering and injustice, on May 18, 1944, the Soviet Government exiled the entire Crimean Tatar population from their homeland. As a result of this barbaric mass deportation and resettlement, more than 46% of the already reduced Crimean Tatar population perished while their meager properties were confiscated and claimed by local Russians, Ukrainians, and by the immigrating Soviet citizens from other parts of the USSR.

WWII ended 56 years ago! Most war-torn countries rebuilt their ruins, the enslaved nations regained their sovereignty, and the majority of nations and individuals that suffered during the war received billions and billions of dollars in reparations and compensations from the country that provoked and escalated the war into a World War. The deported citizens returned to their homelands. Even the USA paid compensation to the Japanese-Americans who suffered forced detainment during WWII in America.

As a result, the wounds of WWII were almost healed for these nations and for the individuals who greatly suffered during the War. But this sadly, and once again unjustly, was not the case for the Crimean Tatars, who continued to be persecuted and denied their basic human rights to return to and reclaim their lawful place in their ancestral lands of Crimea.

We, the Crimean Tatars, have suffered enough! We now demand that Russia, which was the core of the Soviet Union*, issue a reparation resolution which allows us to reclaim our rightful and lawful assets and properties so barbarically and summarily confiscated by their hatchetmen during and after the forced and unjust deportation of 1944, which was obviously convenient to their designs.

We also strongly feel that the German Republic (Bundes Republik Deutschland) has a moral and financial obligation to the Crimean Tatars. The Crimean Tatar villages that were burned to the ground by the Nazis should be rebuilt and turned over to the Crimean Tatar nation, and the Crimean Tatars who were unjustly killed by the Nazis, as well as the descendants of 15,000 Crimean Tatars who were taken to Germany and Austria for forced labor, should receive compensation from these countries, made available directly to the actual sufferers or their families. -But not through governments!.-

Finally, we urge the leadership of the European community to encourage and enforce the compensation process, which we applied for, from Russia and Germany.

Why not JUSTICE FOR ALL?

The National Center of Crimean Tatars
Fikret K. Yurter, President

---

*Please see NYT article, next page.

Russia Promises to Repay Soviet Debts

MOSCOW, Dec. 20 (AP) — Russia will resume debt payments to the Paris Club of creditor nations next year — payments on which it has defaulted twice — even if it does not get the debt relief it wants, Finance Minister Aleksei L. Kudrin said today.

“The government has no intention of deferring payments,” he said. “We intend to pay our debts to the Paris Club in full.”

Last week the chairman of the Paris Club, Jean-Pierre Jouyet, warned Russia to resume payments on \$48.6 billion owed from the Soviet era or face “unfortu-

nate damage” to its financial reputation.

Russia won a two-year delay in payments in 1998, when the ruble crashed, leading the government to default on more than \$100 billion. That relief expires on Dec. 31, leaving about \$3 billion coming due in 2001.

Moscow has been seeking to reschedule the debt, and left no provision in the 2001 budget to meet the \$3 billion payment. Instead, Russia budgeted for \$1.75 billion in loans from the International Monetary Fund, but no money is likely to be offered.

Россия Обещает Выплатить Советские Долги.

Москва, Декабрь 20 (AP) - Россия будет выплачивать долг Парижскому Клубу в следующем году. - Выплата долга была преостановлена. Россией дважды в одностороннем порядке. Министр финансов России господин Алексей Кудрин заявил: “Правительство России не имеет намерений не выплачивать долг. Правительство имеет намерение выплатить долг Парижскому Клубу полностью.”

На этой неделе, президент Парижского Клуба господин, Jean-Pierre Jouyet, призвал Россию сделать платеж на сумму \$48.6 миллиардов, в уплату долга со времен Советского Союза.

Россия получила отсрочку платежа которая заканчивается 31 Декабря 2000, с выплатой 3 миллиарда долларов в 2001 году.

Москва ищет возможности отсрочки выплаты 3 миллиардного долга. Москва также надеется получить 1,75 миллиарда долларов от International Money Fund, но пока нет конкретной надежды получить эти деньги.

Мнение редактора “Birlik”:

Если Россия считает себя обязанной, выплачивать долги бывшего Советского Союза, почему -бы не выплатить долг многострадальному крымскотатарскому народу?... Выплата долга крымскотатарскому народу послужила-бы хорошим примером к установлению хороших добрососедских отношений между Русским и Татарским народом.

-Birlik-

-BİRLİK-

SENE: 2000

QIRIM

Nemse İşğali Devri (Devamı:)

Memet Muxyedin Sevdixar

1942 senesi yanvar ayınıñ ortalarında bazar yerinden evge qaytarken, sıq-sıq yapqanım kibi, yolum üzerinde olğan Müsülman Komiteti binasına kene kirdim. Baqşam, orta yerge bir stol qoyğanlar. Stol başında benim tanımağanım Amet adında bir yaşnı oturtqanlar - nemselerge gönüllü olaraq asker olmaq istegenlerni yazacaq eken. Oda içinde suhbet etip oturğan üç adam arasında Memiş Ennan aqay da bar edi. Meni körünce:

- Memet, yazıl. -dedi.
- Nege yazılayım? -dep sordım.
- Nemseler bizden asker istegenler.
- Yazılğan oldumı? -dep soradım.
- Şimdilik eki kişi yazılğan. Sen de yazılğan üç olur.
- Ennan aqay. -dedim. -sizge sayğım büyüktir ama, “acele işke şeytan qarışır” -derler. Meseleniñ aslını bilmeden hiç kimsege zorlamañız.

Bu laf üzerine Abdureşitovaniñ odasına kirip meseleniñ aslını ogrendim. O maña komitetimizniñ SD teşkilâtınıñ kontrolü altında bulunğanını, gönüllü yazmaq emriniñ andan kelgenini, bunuñ bizim tutumımızğa uyğun olmağanını, lâkin emirge itaat etmezsek feciy allarda qalabileceğimiziñ añlattı. O, sözüne devam eterek: “Nemseler bizni qullanmaq isteyler ama, xalqımızniñ bir efendiniñ qulluğından qurtulup ikinci efendige xızmet etmek istemeyeceğinden eminim. Gönüllü olaraq ancaq kulak sıfatından Ural dağlarına sürgün etilgenlerniñ sağ qalğan balaları, o da kommunistlerden intiqam almaq için yazılabilirler. Olardan ise bir rota bile qurulamaz.” -dedi.

Onuñ fikirlerine qail olmamaq imkânsız edi. Başımızğa musallat olğan her hükümdar özünüñ qaba menfaatları için milletimizni çekilmez felâketlerge sürekley. Qala-qala bir avuç Qırım Tatarı qaldıq. Şimdi, her hangi bir xatağa yol bermeden, milletimizniñ barlığını qorçalamaq eñ mühim vazîfemiz olmalıdır. Milletlerni yoq etilmesiniñ misali ise közümiñ ögündedir.

Aradan birqaç kün keçken soñ, men, yazılğan göñüllilerniñ sayısını meraq etip soradım. 12 kişi yazılğan. Bu - Abdureşitovniñ tahmin etkeninden de az edi.

*****

Kene o künlerde edi. Aqmescit Müsülman Komitetiniñ reisi Abdureşitov Cemilni SD teşkilâtına çağırğan ve komitetniñ adını "Tatar Komiteti" yapqanlarını aytqanlar. Bunun sebebini bildirmemeleri komitet idare azaları arasında çeşitli yorumlarda bulunılmasına yol açtı. Aslında büyük bir deñişiklik sayılmasa da, bunun, nemseler için, her halda, mühim bir ehemiyeti olmalı edi. Ama nedir?

Bu, her halda Türliyenen Almaniya arasındaki münasebetlernen bağı bir şey olmalı edi. Nemseler, türklernen Qırım Tatrları arasında diniy ve ruhiy bir yaqınlıq olğanını bile ediler. Bu sebepten Qırım Tatarlarına kösterecekleri eyi muameleniñ Türkiye üzerinde müsbet bir tesir yaratacağını zan ete ediler.

Qırımğa ara-sıra kelgen xaberlerden Türkiyede "Pantürkist" ve "Panislamist" hareketiniñ genişlegenini ve panislamistlerniñ Almaniya hükümetinen bağ kurmaq istegenini ögrenen edi.* Kene eşite edik ki, Ruminiyaniñ Ployeşti neft ocaqları nemselerniñ havadaki ve qaradaki texnikasını beslep olmağanı için nemseler Azerbaycanıñ neft ocaqlarını zapt etmekni xayallana ediler. Eger Bakunı elge keçirirlerse, aynı zamanda, Qızıl orduğa qarşı ikinci bir cephe açmış olacaq ediler. Lâkin Bakuge uzamaq için onuñ ordusınıñ Türk topraqlarından keçmesi icap ete edi.

Bu münasebetnen Almaniya Türk panislamistleriniñ faaliyetlerinden de faydalanaraq Türkiyeni qandırmağa çalıştılar. Hatta o zaman Qırım Tatarlarına da küler yüz kosterip, Müsülman Komitetine Puşkin soqağında, devlet teatriniñ qarşısında bulunğan bir qatlı, lâkin geniş müstaqil evni berdi ve "Azat Qırım" adlı bir tatarca gazeta çıqartılmasına bile müsade ettiler.

Şu tesadüfke baqınız ki, Puşkin soqağında Müsülman Komitetine berilgen ve eki odasına “Azat Qırım” gazetası yerleştirilgen müstaqil ev 1925 senesinde Qırım Merkeziy İcra Komitetiniñ reisi Veli İbraimovniñ iqametgâhı edi. Men de hem onuñ hayat arqadaşı Nigâr apteniñ elnen pişirilgen tatlı qurabiyelerden aşmaq, hem de Veli ağamıñ yegeni Reufnen beraber Veli ağamıñ balaları Timur ve Nenkecannen oynamaq için o evde birçoq defalar bulunğan edim. O zamanlarda Elmaz tatam da ekseri hallarda anda buluna edi.

Almaniyanıñ Türkiyeni cenkke soqma çabaları boşqa çıqtı. Türkiye tarafsız qalmağa qarar berdi ve alman ordusunıñ Anadoludan keçmesine izin bermedi. Bu, Almaniya için bir darbe idi. Her ne qadar panislâmistler faaliyetlerini toqtatmasalar da, nemseler, olarnıñ istegenleri kibi bir müsülman birliğine tirsek çevirdiler.

Qırımda bizim için bir komitet qurulmasını özleri teşviq etken ve oña “Müsülman Komiteti” adını bergen olsalar da, nemselerniñ nazarında bir deñişiklik oldu. Qırım içinde esir lagerlerinden qaçmağa muvaffaq olğan Qırım Tatarları arasında bazı azeriler ve Şimaliy Kavkazlı müsülmanlar da bar edi ve olar, tabiatıyla müsülman komitetini sıq-sıq ziyaret ete ediler. Aslında bunda gayritabii bir şey yoq edi. İşte bu, nemselerniñ közüne battı ve bir panislâm ücresiniñ meydanğa kelmesine mani olmaq için Aqmescitteki Müsülman Komitetine yalñız Qırım Tatarlarınıñ medeniy işlerinen meşğul olması emrini berdi. “Müsülman Komitetiniñ” birden birge “Tatar Komiteti” ne çevirilmesi xususında söylenilen faraziye bu edi.

*****

O künlerde yaqın arqadaşım, Bağçasaraynıñ muxterem milletçi ocalarından Yaqup Kermençikliniñ küçük oğlu İlmi Kermençikli esirlikten qaçıp evge keldi. O, nemselerge Belarusiyede esir tüşken. Lâkin, açtqközligini qullanaraq esir lagerinden qaçqan. Yolu üstünde qarşılaşqan köylüler onıñ asker elbiselerini deñiştirenler ve o, vaqıt ğayıp etmeden cayav-calpı vatan yolunu tutqan. Genç qarısı Refika, cepege ketken bütün genç askerlerniñ qarıları kibi, dert içinde, qocasınıñ qaytmasını bekley edi. İlminiñ, pek yorğun da olsa, sağ selâmet qayıp kelmesi, zavallı Refikağa bayram avası yarattı.

Oña zavallı demem sebepsiz degil. Anası, babasinen beraber kulak sayılaraq Qırımdan sürgün etilgen yaş bala, cenkten evel sürgün yerinden qaçmağa muvaffaq olğan edi. Aqmescitke kelip trenden engen bu 16 yaşlarındaki dülber qızıqıñ sığınacaq bir yeri yoq edi. Qayda ketecegini bilmeyip şaşmalap turğan qızını tesadüfen korgen bir arqadaşım Veliyev

İsmail özünü evine alıp ketti, lakin o da anası ve qızqardaşınen beraber sofasız, aşxanasız bir oda içinde sıqışıp oturğan bir adam edi. Refiqa anda fazla qalamadı ve kene tesadüfen İlminden qarşılaştı. İlmî de boylu-poslu, qıvrıçlı saçlı, kuçlü-quvvetli dülber bir deliqanlı edi. Selâmlaşp elini cıqqanda parmaqlarını ğıcırdata turğan. İşte bu eki dülber bir-birini sevgen ve evlenerek mesut bir yuva qurğan ediler.

İlmîni sağ-selâmet qayıtp kelgenini eşitir-eşitmez men, kozaydın aytnaq için onı evine kettim. Müsülman Komitetini reisi Cemil de anda edi. Olar inşaat texnikumını beraber bitirgen ve yaqın arqadaşlar olğan ediler. O sıralarda Müsülman Komiteti milletke saylanğan bir teşkilât degil edi. Onı ilki üç azası, aqlı başında kimselerni de tavsiyesinen, munasip kimselerni komitetke celp ete edi. Cemilni pek atik ve cesur bir yardımcığa ixtiyacı olğanı sezile edi. İlmî ise bu vazife için piçilmiş qaftan edi. Cemil oña milletimizni ağır künler yaşağanını, bilxassa yalı boyunda açlıq alâmetleri peyda olğanına, olarğa acele yardım eli uzatılmazsa, feci allarğa qalacağımıznı aňlatıp, onı vazifege davet etti. Men de onı sözlerini tasdiqlayınca, İlmî bu vazifeni qabul etti.

Otmek meselesi ise, Aqmescitde de küçleşken xal olmaq uzere, xususile dağlıq ve yalıboyu rayonlarında pek kuçlengen edi... Aileler özlerine de kerek olğan soñ, qoltava ve soñki kıyım eşyalarını yüklenerək, boğdayğa deñişmek umüdinen cayav-calpı çöl taraflarğa ketmege başladılar. Men özüm bile, vaqtiyle İlyasnen beraber tiktirgen eski elbisemnen cavut-saba yüklenerək, Orqapığa qadar ketken edim.

Bu ceetten İlmî Kermençiklini Müsülman Komitetine kirmesi milletimiz için pek faydalı oldı. O, çöl tatar köylerine keterek, xalımızni ağır vaziyetini aňlata, milletimizni açlıqtan qurtulmasına yardım etmeleri için teşviqat yapa edi. Ehalini berebilecekleri boğdaynı esapqa almağa ve olarnı toplaп muxtac rayonlarni musülman komitetlerine yollamağa başladı. O zaman, alğan boğdaylarnı xalqqa eñ namuskârane Yalta rayonını idare etken Mustafa Bilâlovni dağıtqanı aqqında kelgen xaberlerni işitip, onı taxtir ete edim. Bu yardımlar açlıq çekken xalqımızni tamâminen toydırıp olmasa dai olümden qurtarmağa yaray edi. İlmîni talmadan, yorulmadan çapqalaması, eski arqadaşım olğanı için, mende o qadar xoşnutlıq yapqan edi ki, onı merxum emcesi Kermençiklini mende muafaza olunğan bir şiir risalesini oña bağışlağan edim. Onı uzun zaman muafaza etip etalmağanını bilmeyim...

*****

Nemseler Aqmescitteki yehudilerni daa Dekâbr ayında bir millet olaraq qurşunğa tizgen olsalar da, bir muddetke qadar Subxi soqağınin tam yuqarısındaki Çatırdağ soqağınin

koşesindeki evini çatı arasında tanışlarımdan biriniñ bir yahudi ailesini saqlağanını bile edim. Soñu ne olğanını öğrenamadım. Talçok başında dülber çızmalar tikmege bilgen bir yehudini CD zabitlerinden birer çızma tikincege qadaröldürmegen ediler -soñra onı da öldürgenlerini öğrendim. Radiokomitette texnik vazifesinde çalışqan Seyit adındaki bir tatar yaşı Sonya adında bir qırımçaq qızınen evlenip eki balanıñ babası olğan edi. Yanvar ayında bir kun Sovyetskaya soqağında o Sonyanıñ kule-kule ketkenin kordim. O zaman “aceba qurşunğa tuzülmegenine sevinemi, yoqsa bütün sülalesi öldürilgeni için aqlını oynatqanmı?” dep aqlımdan keçirgen edim. Çoq keçmedi -onı ve balalarınıtevqif etklerini öğrendim. Qacasını da SD-ge çağırıp, qalmaqmı, qarısı ve balalarinen ketmekmi istegenini sorğanlar. Seyit ketmek istegenini aytqan ve onı da öldürgenler. Daa evvel ticaret sistemasında çalışqan Abdulla adında bir adamnıñ da qırımçaq qarısı ve 16 yaşında dülber bir qızı bar edi. Aynı sualni ondan da sorğanlar. Adam sağ qalğan ama, vicdan azabından aqlını oynatqan kibi bir ğaripke çevirilgen eken. Atta babamıñ onıñ goñlüni almağa çalışqanını xatırlayım. Qırım Tatar teatrında Levi adında bir de qırımçaq artist bar edi. Belki artist olğanı için yehudilernen beraber öldürülmegen. Bir kün teatr ogünde qarşılaştıq. “Men ne olacağım aceba?” dedi. Men oña ne cevap berip olacaq edim? Yalıñız vaziyetine acınğanımı ve inşalla sağ qalacağını aytım. Ama, birqaç kün soñra o da yoq olıp ketti. Yazıcımız ve arqadaşım Raim Tınçerovnıñ Raya adında mulâyım bir qarısı bar edi. Yahudi olsa da, tatar qadınları kibi kiynip ve tatarğa oşar edi. Eñ soñunda onı da yoq ettiler.

Nemselerniñ yehudi qıdırıp kezmeleri bunıñnen bitmedi. Bir kün evde anam çuberek pişire edi. Men ilk çuberekniñ pişmesini beklep masa başına oturğan, soñra bir sigar sarıp içmek niyetinen tütün qutumu stol üstüne qoyğan, pencereden azbarı seyir etip tura edim. Birden birge azbarda bir nemse askeri peyda oldı. Meni korip, azbarğa çıqmamı işaret etti. Bir şey soracağın zan etip çıqtım. O maña yolğa çıqmamı emir etti. Yolda başqa bir asker bar edi. O da yuqarı -nijnigospitalnaya tarafqa, andaki bir asker de tramvaylarınıñ soñ durağı tarafqa ketmemi emir etti.

Çuberekleriñ qoqusı burnumda, tütünüm masa üstünde qaldı -men, mecburen ketem. Men yañğız degilim- birçoq adamlar daa o tarafqa doğru keteler. Baqtım -aralarında qomşularımız Karikov suleyman aqay da, Quruozenli yaqın tanışımız Zekerya aqay da, başqa tanışlarımız da bar. Bizler tramvaylarınıñ soñ durağı olğan Gaspıralı meydanına kelgende anda artıq çeşit milletlerge mensüp yüzlerce insan toplanğan edi.

Nemselerniñ sivil -cınaıy (гражданско-криминальный) polis teşkilâtına kirip yerleşken sivil elbiseli 8-10 rus, birqaç nemse zabitiniñ idaresinde insanlarıñ yüzlerine ve mevcut vesiqalarına baqalar, yehudi olğanlarından şubelengenlerini sıranen turğan beş dane büyük yük maşinaları tarafqa ayıralar. Sıra maña keline er ixtimalge qarşı daıma yanımda taşığan pasaportumı kosterdem. Oyle baqtı, çevirip baqtı, saxte degilmi aceba dep, kuneşke qarşı tutıp baqtı ve adım-yolum Memet Muedinov olğanından tatar olğanım belli olğanı alda, meni de yük maşinalarına yolladılar. Soñra, bu ayrılğanları, rıqma-rıq, maşınalarğa yüklediler. Suleyman aqaynen Zekerya aqay da aynı maşınada ediler. Maşınalarıñ etrafı qalın çadır bezinen sarılğanı için ne tarafqa doğru areket etkenimizni bilip olmay edik.

Men oğraşa-oğraşa ufaq bir delik açmağa muvaffaq oldım ve andan baqmağa başladım. Ne yerlerden keçkenimizni Suleyman aqayğa ayta berdim. Bir ara Karl Marks soqağında vagzal tarafqa doğru ketkenimizni añladım. Suleyman aqay “er alda apixaneye ketedirmiz” dedi. Bir de baqtım apixaneniñ yanından keçip kettik. Suleyman aqay “añlaşıldı, vagzal artındaki Çufut Mezarlığına atmağa alıp keteler. Keliñiz elälläşayıq” dedi. Quçaqlaşıp bir-birimizge aqlarımızni elâl ettik. Lâkin bizni Çufut Mezarlığına degil de, esirler lageri olğan Kartofelny (Картофельный городок) gorodekqa ketirdiler.

Lagerdeki qartop depolarından birini esirlerden başaltqanlar. Epimizni anda toldırdılar. On basamaqnen enilgen büyük bir bina. Qapı qapatıldı. Tışarığa baqqan tar pencereciklerge tışarıdan taxtalar mıqlanğan. İçeride üç yerde летучая мышь (letuçaya miş) denilgen gaz lampalarından başqa yarıq yoq. Lampaların altında da acet kormek içün birer fiçı. Er tarafında insan uzanacaq boyda birbir üstüne üç qat sedirler bar. Bazıları ust qatlarğa mindi, bazıları aşağıda uzandı, bazıları da ayaq üstünde qaldı. Men başta birinci qatqa uzanğan edim. Bir de baqtım, üstüme yuqarıdan ıslaq bir şey aqa. Deral fırlap turdim. Qazaq degilmi saña? Yuqarıdan tişini yapqan.

Ayaq üstünde, ne olacağımızni bilmeyip , bekleyimiz. Vaqıt keçse, biz tışarıda gecemi, kündüzmi olğanını da, oyle qaç kün beklegenimizni de bilmeyimiz. Menim burnumdan anamniñ pişirgen çuberekleriniñ qoqusı da ketti, açlığını da unuttım ama, canım tütün içmek istey. Tütün qutum ise evde stol üstünde qalğan edi. Bir ara baqtım, bir rus adamı üstündeki fufaykasınıñ astarından pamuq çıkarğan, onı gazeta parçasına sirop kibi sarayata. Yanına ketip, ondan mağa da bir sigaralıq pamuq bermesini rica ettim. Merametli adam eken - berdi. Onı sarıp yaqtım ama, içime çeker-çekmez cigerlerim yanğan kibi oldı. Deral söndürüp attım.

Qaç kün keçti bilmeyim, belki ertesi küündür. Qapını açıp, “demiryolcular çıqsınlar” dediler. 10-15 adam çıktı, qapı kene qapandı. Neden soñra qapı bir daha açıldı, bu defasında “tatarlar çıqsınlar” -dediler. 20 qadar insan basamaqlardan qapığa doğru tırmaştıq. Tışarıda kuneşli ava bar edi. Çıqar-çıqmaz kozlerim qamaştı, başım aylanğan kibi oldı. Bir de baqtım Cemil Abdureşitov, İlmi Kermençikli ve Mirasov İlyas aqay bizlerni qurtarmağa kelgenler. İlmi meni korünce “Memet, sen de mindasınıñmı?” dep kelip maña sarıldı. Eger o tutmasa edi, yıqılacaq edim. Epimizniñ tatar olğanımızğa şaitlik etip, bizni o zindandan çıqardılar. Evge qaytıncı anam sevinçinden kene çuberek pişirdi. Em toya-toya aşadım, em de kefnen sigaramı içtim.

*****

Nemselerniñ şiddet nizamlarından biri de, belki bir kişi tarafından er angi bir istisal muessesesi yaqılrsa, yaqut patlatılrsa, oña qarşı ellerine keçirip 50 kişini toptan qurşunğa tizmek edi. Aqmescit apsxanesiniñ artındaki soqaqta bir maşına yapıcılığı zavodı bar edi. Sovyet idarecileri qaçarken onı minalap ketkenler. O da bir muddet soñra potlağan. Bunıñ içün toplanılğan 50 kişi arasında, yaqın arqadaşım - Selim Memetovniñ ikinci qızı Anifeniñ qocası - Alimov Ablâz da bar edi. Kene Aqmescitte

“Трудовой октябрь” konsrva fabrikasında çalışırken onıñ yaxşı çalışqanını künlep, oña ters baqqan bir rus işçiniñ “fabrikanı yaqtı” dep şikâyet etmesi uzerine, nemseler, dayımniñ oğlu eki yaş bala babası Mamyt Aliyevni de 1942 senesi yazında tevfif eti ve qapavlı yük maşinasınıñ içinde ekzoz gazinen boğdılar.

“Картофельный городок” kibi Aqmescitt apisxanesiniñ muazzam binası da nemseler tarafından cenk esirleri lagerine çevirilgen edi. Biñlerce esir yüksek isar artında ve qalın taş divarlar içinde ap-aç otura, canlı mevtalarğa çevirile ve her kün onar-onar ole ediler. Apisxane ogünde, her kün, yaqınlarını qıdırıp kelgen yüzlerce insan toplana, bütün kün bekleyler. Ketirgen birer loqma otmekni, aşlanğan eki qartop yaxut morkvanı içerige bermek yasaq. O xalqnıñ kozü ogünde bir-bir artından üstlerine odun kibi kim bile onı analarnıñ sevgili oğlu ve qocalarınıñ skeletke çevirilgen cesetleri atılğan yük maşinaları çıkarıla. İç olmazsa maşinalarnıñ üstünü ortmeyler. Maña esarette açlıqatan ölgenlerniñ sayısı cebede ölgenlerden çoq daa fazla kibi kele. Bazı yerlerde çalıştırmaq içün esir gruppalarını alıp keteler. O zaman xalq esirlerniñ keçecegi yol kenarına, olar alsınlar dep, aşaycaq bir şeyler bıraqsalar da, konvoy olarnı esirlerge aldirtmay. Men kormedim ama, çalışmaqdan qaytqan yorğun ve quvetsiz her-hangi bir esir, topallay-topallay artta yığılıp qalsa, konvoy onı öldüre eken dep de eşittim.

Bir kün Roza Lüksemburgskaya (Роза Люксембургская) soqağından keçे edim. Baqtım, Sağır soqağı taraftan esirler işten qaytalar. Aceba aralarında tanışlarım bar ekenmi? dep tüşündim de, toqtap seyir etmege başladım. Bir de baqtım, gruppadan on metr qadar artta, ayaqlarını süre-süre Taşqoralı bir dayımniñ oğlu Memet keleyata. Onı korünce içim sızladı. Cenkten evel bir pelvan kibi sağlam ve quvvetli bir yigit olğan tuvğanım Memet bir paçavra alına kelgen. Ya şimdi yığılıp ketse ve konvoy onı atıp öldürse -dep qorqtım. Ama o taqan-tuqan ilerley edi.

Ertesi kün bir koşe otmek temin ettik. Anam onı bir yağbezge sarıp bağıladı. Men apisxanege kettim. Qapı ogünde kene bir sürü xalq. Biraz olar arasında bekledim. Bu arada kene qapı açılıp, bir yük maşinası ceset çıkardılar. Tüşündim baqtım, bu yerde oturmaqnen Memetni koramaycaqım. Apisxaneniñ artındaki soqaqqa kettim ve yüksek isarnıñ yanına kelip, “Memet” dep bar kuçümnen birqaç kere bağırdım. Baxtım bar eken. -Memet sesimni eşitti ve üçüncü qattan cevap berdi. On daqiqa qadar soñra divar artından onıñ sesi eşitildi. Boxçamı oñaytlı sallap, yuqarı doğru attım. Duvarğa çarpıp, yerge tüşti. Bir daa attım - keçti ve Memet “aldım , sağ ol” -dedi.

Biz, nemselerniñ, esirlerni niçün beslemegenleriniñ sebebini soñradan ogrendik. Meger Avropada nemselerge esir tüşken ingiliz ve franstz askerlerine bol yemek berile eken. O yemeklerni öz ukümetleri qızılxaç cemiyeti vasıtasinen yollap esir olğan öz askerlerini besley ekenler. Qızılxaç cemiyeti sovyet esirlerine de aşayıt yollamaq istegen ama, Stalin, sovyet askeriniñ esir olmağa aqqı yoq. Zorğa qalsa, soñki qurşunnen ozünü öldürmege mecbur. Esir olğan kimse, vatan xayinidir dep yardımni red etken. O, esir tüşken öz oğlu Yakob Vissarinoviçni bile xayin ilân etken edi. Bu, arada bir uçıp kelgen sovyet uçaqlarınıñ öz bombalarını nemse askeri yerleşken eski 9-ncı polk qazarmalarına degil de, o qazarmanıñ yanında öz esirleri bulunğan apisxane binasına taşlamalarından da añlaşıla edi.

Butün eşitken ve korgenlerim meni teren-teren tüşüncelerge daldıra edi. “Pek eyi” -dey edim öz-özümə “Stalin” şeytan yaratığı bir canavar. O, öz xalqınıñ yalıñız cebelerde duşman tarafından esir olğan qısına degil de, duşman işğali altında qalaraq, tamamıyle esaret ayatına maxküm etilgen butün öz ehalisini, duşmanğa xızmet eteler baanesinen, vatan xainleri tamğasını bastı. Cenkten evel milionlarca günasız insanıñ canına qıymaqtan zevq alğan tar alınıl poc-mıyıq budala cenk vaqtında aqlını bus-butün oynattı. O, memleketni işğal etken duşmannen cenkleşceğine, duşmanğa toqunmayıp, memleketniñ yerli emekdar xalqınen cenkleşe.

İşğal ordusına mensup yüksek rutbeli zabitlerniñ şeerniñ eski kenar maallelerinde faqır emekdar xalqqa ait kumes kibi tar ve bastıq evlerge yerleşmeyceğine eñ budala adamnıñ bile aqlı erer. Pek tabiydir ki o zabitler şeer merkezindeki kenış ve sağlam taş binalarğa yerleşirler. Bunu bilmege Stalinniñ aqlı qısqalıq etse bile, onıñ marşal ve generallarnıñ aqlı da yetmegenmi? Aqılları yetken olsa, niçün sovyet uçaqları bombalarını nemseler yaşığan yerge degil de, Tatarskaya, Novosadovaya, Karaimskaya kibi emekdar sovyet xalqı yaşığan maallerge taşlaylar? Bu, duşmannı unutıp, öz xalqınen cenkleşmek sayılmaymı? Bu emekdar xalqı duşman eline biraqıp qaçqan da özleri olğanına kore, vatan xayını ve xalq duşmanı kim ola?

Diger taraftan duşmannıñ lideri Gitler de canavarlıqta Stalinden keride qalmay. Cenknıñ ilk aylarında mllionlarca sovyet askeri polk-polk, divizya-divizya ve attı Stalinniñ daa iyül ayında padioda itiraf etkenine kore, ordu-ordu, Vlasov ve digerleri kibi generallerinen beraber duşmannıñ eline keçti. Bu ordu birlikleriniñ duşmannıñ eline kütleviy surette qolay-qolay kelmeleriniñ sebebi Stalinniñ zulumından qurtulmaq edi. Bular arasında Stalinge sadıq olğan politruk ve komissarlarnı nemseler deral öldüre ediler. Qalğanları ise Gitlerni qurtarıcı sayğanları için oña teslim olğan insanlar ediler. Stalin olarnı zaten bu sebepten vatan xayınları saya ve olarnı beslemek istemey edi. Serbest biraqsa edi, nemse zabitleriniñ kozemesi altında tarlalar ekilir, bağ-bağçalarğa baqılır, iç olmazsa yengil sanay fabrikaları çalışır, bundan hem ehaliniñ ayat şartları tüzeler, hem xalq arasında nemselerge qarşı nefret isleri doğmaz edi. Daha işğal etilmirgen yerlerden olğan esirler ise gonulli olaraq Germanyağa serbest işçi sıfatınen çalışmağa seve-seve keter, onda nemse işçileriniñ yerini alır ve olarnıñ nemse ordusına qatılmalrı için faydalı olur ediler. O zaman şeer ve köylerde genç oğlan ve qızları zornen yaqalap Germanyağa ağır işlerge yollamağa lüzum qalmaz edi. Nemsege esir tüşmekniñ aqlıqtan ölmek demek olğanınıñ xaberi cebeniñ obir tarafına keçerse, artıq iç kimseni esir olmaycağını, bilâkis intiqam alırcasına cenkleşceğini tüşünamadı. Boyleliknen insanlarnıñ ıstırap çekmesinden şevq alğan Gitler de, aqlını coyaraq, Stalin kibi ozünüñ zararına iş alıp bardı.

Bir milletniñ tübü-tamırınen sökölip yoq etilmesi insanlıq tarxinde korülmegen bir şey degil edi. Gitler, o cenk qalabalığı içinde yehudileri millet olaraq yoq etmek vaxşiligini icat etti. O nemse xalqınıñ öz memleketinde, butün iş saalarınıñ yehudiler tarafından idare etilgenini çekalmağan ve nemse xalqını yehudi esaretinden qurtarmaq için isyan etken eken. Oyle edi ise bile, başına keçken yehudileri o vazifelerden uzaqlaştırabilir, attı memleketten quvabilir edi. İşğal etken memleketlerindeki sakın hayat sürgen yehudileriñ ne qabaatı bar edi? Ya Qırımniñ yerli xalqı olğan

yarı-yariğa tatarlaşqan zavallı sakın Qırımçaqlardan nasıl bir ziyan kordı ki? Ama o, insan qanına suvsaqan ve İbranilerniñ tuxumını yoq etmege qarar bergen...

Memleketni yehudilerden qurtarmaq haqqında bir qararı olsa bile, buni, cenkni qazanğan soñ butün yehudilerni İsrailge sürgün etmek suretiyle yapamaz edimi? Aqlı başında olsa edi, belki qafasından oyle yapmaqnı keçirir edi. Yehudilerniñ butün dünya memleketlerine yayılğan bir xalq olğanını ve bilxassa Amerikada ondan intiqam almaq qudretke malik yehudi teşkilâtlarınıñ bulunğanını tüşünamayıp, medeniy nemse xalqını ebediyen lânet tamğası altına soqqanını tüşünmadı, neticede Stalinnen Gitler, cenk etemiz dep, qarşılıqlı insan öldürmeknen meşğül oldılar.

Tüşündim, taşındım, xalqqa muracaat eterek, qısqa-qısqa birqaç beyanname yazdım. Olarnı tena soqaqlarnıñ divarlarına yapıştırdım. Ama olar, oquğanlarnıñ issiyatına toqunmaycaq kibi keldi. Daa tesirli ve iir ieklinde bir şeyler yazayım dep oğraştım. Niayet yazğan şiirlerimi ozüm de begenip, birqaç kopiya çıqardım. Oña em rica, em emir başlığını berip: "Küreşte Öleyik" -dedim. Şiirim şu edi:

Küreşte Öleyik

"Duşmannı soqmamız Sovetler bağına!"
Sözünen xalqlarnı aldattı bir lider,
Rexberler tüşerek liderniñ ağına
"Bu yurtqa sükünet ketirdik" -dediler.

Ama baq, köresiñ, soquldı vatanğa
Demirnen, çeliknen silâhlı canavar,
Çölleriñ, dağlarıñ boyandı al qanğa,
Xalqlarnı terk etip qaçtılar ağalar.

Kördüñmi?.. Saqaqta beş kişi astılar,
Kokrekler üstüne "xırsız" dep yazaraq.
Qurşunğa tizeler ellişer-ellişer,
Vagzalniñ artında çuqurlar qazaraq.

Ablâziz Alimov sorğustız atıldı,
Aliyev Mamutnı boğdılar Es-De de,
Qorqulı kunlerde dertke dert qatıldı,
Sükünet tapamay ne torun, ne dede.

Qaçqanlar qaçtılar, kelgenler keldilər,
Dinsizniñ yerini tilsizler aldılar.
Bu dertler qalplarnı telçelep deldilər,
Analar, babalar aç - çıplaq qaldılar.

Baq bugün qan ağlay şu aziz vataniñ,
Bir çare tapmazsañ bu vatan ölecek,
Zindanğa atılğan yigitler sırası
Saña da, maña da, oña da kelecək.

Bu vatan benim de, seniñ de vataniñ,
Keliñiz duşmannıñ safını boleyik.
Aqması qaderse qalbiñde saf qanıñ,
Küreşte aqsın o, küreşte oleyik.

İnanam, bu gece pek tezden bitecek
Eger sen cayılıp qalmasañ küneşte.
Men ruxtan tüşmedim, quvetim yetecek,
Yetmese, er kibi olerim küreşte!

Aqmescit, Aprel, 1942

Şimdi bu şiirni bir yerlerge yapıştıрмаq kerek edi ama, yaqalasalar kozüme baqmadan öldüreceklerini bilem. Öldürseler, şeerimizde bir şeyit daa artacaq. Öz özüme "şeyit olsam, dinimizniñ ogretkenine kore, doğru cennetke keter, anda dülbər urı qızları arasında zevqnen yaşarım" -dep tüşündim. Bundan başqa madamki xalqı küreşte ölmege çağıram, özüm niçün küreşte ölmeyim? Cesaretlenip paltomniñ yeñine beş şiir soqtım ve tena soqaqlar aramağa kettim. Qorqa-qorqa da olsa Fantannaya ve Malofontannaya soqaqlarında xavsız beşini de yapıştırdım ve aceba onı oquğan olacaqmı dep, bayağı avlaqça bir yerde toqtap seyir etmege başladım. Kelgen keçken toqtap, etrafına baqına-baqına oquy, oquğan sayın da, yazılğanlarını taqdir etken kibi, başlarını sallaylar. Bunu körgen soñ, şükür Allaha dedim de evge qayttım.

*****

Küreşmek yaxşı ama, ya yaşamaq için para da qazanmaq kerek de. Paranı nasıl qazanmalı? Qurulğan şeer idaresinde ticaret bolüğiniñ başına Abdurefiyev Anafi adında bir tatarnı yerleştirgenler ondan patent almadan kimse alış-veriş etamay. O ise, vazifesinden faydalanaraq, zengin olmağa qarar

bergen. On altın qapar ketirmegenge patent bermey. Altın isə ne mende, ne babamda bar. Babam bir kün büyük bir meyva sepetini eñ közge batqan meyva çeşitlərindən suslep benim elime tutturdı da: “Bunı Subxi 20-de oturma Abdurefiniñ ebine alıp ket ve benim selâmımı ayt. Baqalım netice ne olacaq” dedi.

Sepetni alıp kettim. Subhi soqağında 20 nomeralı evde oyura edı. Qapını qarısı açsa da özü de evde eken. Qapığa o da keldi. Men sepetni oña uzataraq:

- Babam yañı vazifeñizni xayırlap sizge, imkânına kore, hediye yolladı. Çalışuvıñızda muvaffaq olmañızni tiley. -dedim.

Sepetni elimden aldı. Her halda benim kimniñ oğlu olğanımı bile edi ki:

- Osman ağamıñ eski meyvacılarından olğanı yollağan seçme meyvalarından belli. Sağ olsun. Selâmımı ve teşekkürimi ayt.. - dedi.

Men qayıtp, babama onun teşekkürini ayttım. Babam memnun olğan kibi:

- Teşekkür etken olsa, belki patent almama yardım eter. Birkaç kün soñra onuñnen körüşirim. - dedi.

Babam onuñ teşekkürine bazanaraq, on altın bermeden patent alacağını ümit ete ama, men buna emın degilim. Her ihtimalge qarşı benim de bir işke kirmem kerek olacaq.

Baqtım, mektep arqadaşım Seyitveli Veliyev bazar yerinde odur-budur alıp sata. Ondan:

- Bir şeyler qazanıp olasıñımı -dep sordım.

-Ötmeklik qazanam. -dedi.

O, ötmeklik qazana eken ama, men bu işke köz batıramayım. Maaöi olğan her hangi bir iş tapmaq maqsadinen o künleriñ birinde şehir idaresine kettim. Belki Abdurefiyev Anefi aqay da maña yardım eter dep tüşündüm.

Kettim. Anefi aqaynı köramağanım için, qapısına “Sobes” yazılı odağa kirdim. “Sobes” niñ “Satsiyal teminat” demek olğanın daha sovet zamanında zamanından bile edim. Bu, siyaset tışında bir şube olğanı için anda maña daha uyğun iş tapılır dep tüşündim. Müdiri orta yaşlarında bir rus edi. Ne istegenimi sorması üzerine iş istegenimi ayttım. Adam zaten kadrosını tamamlamaqnen meşğul eken. Menim keçmişim ve tahsil derecem haqqında bazı sualler berip cevabımı alğan soñ maña şeherniñ fuqare xalq yaşağan mahallelerinde çoq balalı muhtac tul qadınlarnıñ cedvelini yapma vazifesini teklif etti. Bu, benim için yuğun bir vazife edi. Men daimiy surette xalq arasında bulunacaq, olarnıñ dertlerini ögreneceğim. O vazifeni memnuniyetnen qabul ettim.

Tamam rus müdürnen beraber onun odasından çıqayata edik Anafi aqaynen qarşılaştık. O meni körünce, rusça: “Senñ mında ne işiñ bar?” - dep sord. Men, sakın-sakin: “işke kirdim” -dedim. “İşiñ” xayırlı olsun deyeceğini ümit ete edim. O meni baştan ayaq süzdı, sert nazarnen yüzüme baqtı. Rus müdürge özünüñ ütünligini köstermek istedi ğalıba, kene rusça: “Как комсомолец хочешь всовываться в городское управление? Не позволю!” -dedi.

Onıñ birden birge maña duşman kibi xıtap etmesine şaşıtm ve ne yapacağıma şaşırdım. Bunu maña kimse olmağan bir yerde aytsa edi, belki o qadar toqunmaz edi. Meni işke alğan bir rusnıñ közü mǵünde aytması meni şaşırttı. Buña yalıñız men degil, rus da şaşıp qaldı. Men, rus da añlasın dep, oña 29 yaşında olğanımı, komsomolda o yaşta adam olmağanını maxsus rusça añlatmağa başlayınca, sçzümi keserek: “Уходи чтобы твоей ноги здесь больше не было” -dedi. Bir rus meni işke aldı, bir tatar işten quvalay. “Anefi aqay, ne yapqanıñıznıñ ferqındasıñızımı?” -dep sözünü bitirip yetiştiramadım, elindeki cedvelni quvetnen masağa urdı da, bar sesinen “Вон” -dep bağırdı. Gönlüm qırılaraq çıqıp kettim.

*****

O kunlerniñ birinde evde canım sıqılıp otura edim. Arqadaşım Rahim Tinçerov meni ziyaret etip keldi. Qonuşmamız, tabiyatıyle, memleketteki vaziyetnıñ tahlili ile baǵlı edi. Bir ara Rahmi maǵña yañ çıqmağa başlağan “Azat Qırım” gazetasınıñ muharriri Mustafa Qurtiyevniñ menimnen körüşmek istegenini ayttı ve “Saǵlam qalem sahibi kimse qalmadı, her halda saña ihtiyacı bardır” -dep ilave etti.

Açıqtan açıqqa “seni vazifege çağıra” demese de, onıñ sözlerinden bu añaşla edi.

-Rahim, -dedim, -“saǵlam qalem sahibi kimse qalmadı” demeknen ne demek istegenini añlap olamadım. Menim qalemimi nemselerniñ propagandasını yapmağa munasip köresinmi şu?

-Xayır, -dedi o, -men saña “ket, nemselerniñ propagandasını yap” demed. Umumiyrtnen qalem sahibi bütün arqadaşlarımıznıñ cebhelerde çarpışqanlarını ayتماق istedim.

-Ama, sen özün tanıñğan qalem sahibi degilsinmi? Ped-institta seniñ eserleriñi bile ders olaraq keçe edik. Seni çağırmaymı? Keçenlerde yaş şairlerimizden Reşit Muratnı kördüm. Qalemi fena degil. Özünü tanıتماق için çalıştı. Mustafa ağam onı çağırmaymı?

-Menim başqa işlerim bar, -dedi Rahim, -Reşit ise Qarasuvbazarğa ketti.

-Uzatmasa, -dedi o, *men saña Mustafa ağanıñ selâmını ketirdim.

-Kelgeniñ için saǵ ol ama, men bu selâmını beğenmedim ve nemselerge çıraqlıq etmekni qabul etmem. Sen oña öyle de añlat. Oña herhangi bir yardımcı kerek olsa, “Arağan bulur” derler. Çaresine baqsın.

Bu laf üzerine Rahim savlıqlaşıp ketti.

*****

(Devamı bar.)

Mülli İsteyişler gruppası ve radio xadimləri. Oturanlar soldan sağa: 2. İdris Murtazayeva, 4. Saniye İdris-
pova, 1. Sara Berman, 5. Asanova, 6. Tarnapolskiy, 7. Esire Şemizade, 8. Jafa Şerifdinov (myz. jolbaşçısı), 9. V. K. Kamskova,
10. Rəşad Rəfatov, 11. Şerif İslamova, 12. Aselzadə M. 13. Alime Syleymanova arqadaslar.

18 may 1973 senesi Cemiyet reisi Fikret Yurter'in Hür-Dünya radyolarında yaptığı qonuşma:

Qıymetli Qırım Tatar Milleti!

Taşkent'te, Semerkant'ta, Ferğana'da, Çırçık'ta ve Sovyet Rusya'nıñ başqa yerlerinde yaşığan tuvğanlarımız.

Sizlerge serbest dünyada yaşığan Qırım Tatarları'nıñ, qardaşlarıñıznıñ hasretlik selâmlarını yollaymız... Aradan seneler keçse de, biz sizlerni ve tuvğan vatanımız Qırım'ni unutmadıq.

18 May 1944 senesi komunistlerniñ, bütün Qırım Tatarlarını Qırımdan haqsız yerge sürgünge yollağanlarını ve yüzbinden fazla Qırım Tatarını öldürgenlerini bizler degil, bütün dünya milletleri bileler. Biz bu xayırsız xaberni hür dünyağa yaydıq... Komunistlerniñ, cenkten soñra, Qırım Tatarlarınıñ 46 prosentini yoq etkenlerini cümlemiz pek yaxşı bilemiz. 18 May gününüñ bütün dünyadaki Qırım Tatarlarınıñ “Matem Günü” olğanını da bilemiz... Bizler de sizlerday dualar yapacaq ve milletimizge urulğan bu öldürücü darbeni lânetleycekmiz!

Komunistler bizlerni böten yerge “Nazi Yağmacılarıman” işbirliği yasadıñız dep Qırımdan sürdüler... Bizlerge bunuñ için duşman olğanların, öldürgenlerini aytalar. Yalan onlarnıñ aytqanı, yalan... Yalan olmasaydı, o qadar çoq Qırım Tatarı “Sovyet Birliği Qahramanı” olmazdı. Yalan olğanın özleri de bileler... Bilgenleri için 1967 senesi Sovyetler Prezidyumu bir qatar çıqartıp, Qırım Tatarlarına kosterilgen bu haqsızlıqnıñ doğru olmağanın dünyağa bildirdi. Amma Qırım Tatarlarına tekrar berilgen haqni yasamadı, zakonuñ kostergen yoluman yürmediler... Qırım Tatarlarını Qırımğa salmadılar. Qırımğa qayıtp

kelgen Tatarlarını da öz topraqlarından quvup ıqardılar... Onların kene başqa yerlerge sürgün yaptılar.

Tuvğanlarım, Qırım Tatarları. Bunları sizler korgenıñiz iın bilesiz.. Bizler bunları sizlermen xaberleşkenimiz iın, dünya gazetaları yazğanı iın oqup bilemiz. Sovyet komunistleriniñ tilegeni Qırımı Qırım Tatarlarından temizlemek edi... Eger onların istegeni Qırımdan Tatarlarını yoqetmek olmağın olsa edi, saldırğınlarman işbirliğı yasağınların cümlesini sutqa bererlerdi...Sovyet qahramanları Qırım Tatarlarını Qırımğa ciberirlerdi... ırıqta tuvğın vatanları Qırımğa qaytmaq iın qaygırğın Qırım Tatarlarını türmelerge salmaz, Sibiryaga-Urallarğa sürmez edi... Qadiyefni, Bayefni, Xairofnı qabaatlı kormez edi...

Qıymetli Qırım Tatar Milleti! Qıymetli tuvğınlarımız! Biz serbes dünyada yasağın Qırım Tatarları ant ettik, söz berdik, sizlerniñ Qırımğa qaytmaq iın yasağın kureşiniñge yardım edecekmiz. Ve bütün dünya milletleriniñ yardım yasamaları iın ağıracaqmız, el uzatmaları iın ricada bulunacaqmız. Bu vazifeni yapuvda bütün Qırım Tatarları birlik olacaqmız...

Allah Qırım Tatar Milletiniñ yardımcısı olsun...

1973
senesi
Şehitle-
rimizni
Anma
künü.

New York

Fikret
Yurter
ve oğlu
Bora

Sessiz Facia

Ruzgâr turğan, esmey artıq, mahalleden-soqaqtan.
Yalnız bazan, köpek avlay, mışıq iñley uzaqtan.
Ay kapanğan bulutlardan, ışıq saçmay etrafqa,
Acep neler olıp keçti, ses kesildi şafaqtan.

Nefes almay butün hayat, boynu bukük qan ağlay.
Salğır boyu ağaçların yapraklar sallanmay.
Bir vahşetlik, bir qatliam qoqusı bar avada...
Kimerdebir ruzgâr ese, yuvarlana bir qoray.

Qaradeñiz tolqunlar endi turğan ökürmey,
Şuvuldağan dalğaların kuvveti yoq, cekirmey.
Bu dehşetniñ eşi barmı, tarixlerde kördüñmi?
Söyle maña yüce Tañrım, Tatar neden hep iñley?...

Bir sessizlik bar etrafta, maxşer uluy qarşıdan,
Çaresizler yüklenilgen, sesler kelmey vagondan.
Kimdir acep, hiç turmadan iñlep ezan oquğan?
Ket Azrail uzaq tur, alma bizden artq can!

Fikret Yurter, Ekim 9, 1997.

Analar Ölmesin

Rukiye Yurter

Hayatga közümmi açtırğan sensin.
Zundaglap beşikke yatırğan sensin.
Ağlasam emzikmen sustırğan sensin.
Ayt maña ne zaman yoz oldıñ anam?

Mektepke adımı attırğan sensin.
Elifbe oğutıp yazdırğan sensin.
Çantama kitaplar toldırğan sensin.
Ayt maña ne zaman yoz oldıñ anam?

Ağlasam, canıñdan tünüldiñ anam,
Külgende, sen küldüñ gönülden anam,
Vatanıñ kormeden gömüldiñ anam,
Sen maña haqqıñ helâl et anam.

Hayatta ne varsa ölüme sebep,
Hepsiniñ dünyada çırarğı sönsün!
Balağa can bergen ananıñ acep
Neden Allaha can borcu olsun?..

Rukiye Yurter 9.12. 2000

Vatan Hasreti

**Bezdim endi bu dünyadan, kettim aynı körmege,
Ay carıqta ay üstünde serbest ömür sürmege.**

**Baqsam körsem ay üstünde ay carığı yoq eken,
Qaranlıqta serbest ömür sanki meni beklegen.**

**Uzun-uzaq gecelerde tañ atqanın bekledim,
Hiç te sorma sen halımı, Allam neler çekmedim.**

**Ne bar maña mında kelmek? Yemin ettim dönmege.
Yer üstünde damam da bar, vatan seni körmege.**

**Gül açmağan bu yerlerde seni qaydan arayım,
Tapa bilsem, vatanım dep qucağıma sarayım.**

**Kok güdürdep, cavın cavsa belki gül de açardı,
Çevre-çetim gülñen tolıp, sevinç-şenlik saçardı.**

**Allah, dönsem yer yüzüne, dünya benim cennetim,
Yetişmegen bir şey olsa, vatan sensiñ hasretim.**

**İster edim sağlığımda vatanımı köreyim,
Cennet gibi çöllerinde bol-bol kezip cüreyim.**

**Catsam-tursam, qayda barsam qalbimdesiñ vatanım,
Qıymetiñi saqlaycaqman sağ olduqça vicdanım.**

**Abdulla Ayedinov Dusi*
Almanya 1986.**

*Bilinsin: Abdulla Ayedinov Dusi, 1996 senesi , Almanyada vefat etkindir.

-Birlik-Unity-

UNITY

SENE: 2000

SOURCE MATERIAL RELATED TO THE TWENTIETH CENTURY CRIMEAN TATAR EMIGRATIONS

By Mübeyyin B. Altan

Emigrations have been an integral part of the Crimean Tatar history at least for the past two centuries. Ever since the annexation of Crimea by Tsarist Russia in 1783¹, Crimean Tatars, for various reasons, have been abandoning their homeland, sometimes in massive numbers, and other times in smaller groups. There has been a continuous flow of Crimean Tatars from the Crimea to the Ottoman Empire, also called "Aktoprak",² until the mass deportation of May 18, 1944³. The earlier emigrations, especially the ones immediately following the Crimean War, have been studied extensively, more than any other topic related to the Crimean Tatar history. From the simplest seminar report⁴ to the most elaborate study⁵ most of the research done on Crimean Tatar emigration deal with the 19th century, post Crimean War era emigrations. The twentieth century emigrations are somehow neglected, and not included in the studies of the Crimean Tatar emigrations. Were there emigrations from Crimea to Turkey during the this period, the Bolshevik period? There certainly were emigrations from Crimea to Turkey in 1930s and 1940s, even though they were different than the earlier emigrations. Because of the political transition taking place in both the receiving country and the country that the emigrants were leaving from, Turkey and Soviet Union respectively, the political atmosphere was not conducive to undertake any ethno-political research during that crucial period. Therefore, all efforts to locate documents related to the aforementioned emigrations ended in failure; required documents had to be created through an oral history project. Upon consulting with his chief advisor, Academician Omeljan Pritsak, the author has taken on this task to create the necessary documentation by interviewing those Crimean Tatars who have participated in these emigrations. Some of the unique sources will be discussed briefly in this article.

---

¹The official annexation date April 8, 1783 is generally accepted as the beginning of the Crimean Tatar tragedy or mass emigrations from the Crimea. However, an argument can be made that the signing date of Küçük Kaynarca Treaty, July 21, 1774 should be the beginning of the Crimean tragedy, or "Kırım Faciası"

²Aktoprak means "White Soil" or pure soil where Crimean Tatars could find comfort in times of trouble. For detailed description of Aktoprak, see Emel No.8, Year 2. January 1962., pp.8-9.

³See Alexander M. Nekrich's *The Punished People: The Deportation and Fate of Soviet Minorities at the End of the Second World War*. New York W.W. Norton, 1978. Dr. Nekrich was station in the Crimea during the Mass deportation and provides an interesting eyewitness account of it.

⁴George Jacobs. "Tatar Migration Into The Ottoman Empire" A short (15 pages) report written for a history seminar at the University of Wisconsin -History 851; Seminar on Migrations and Settlements in the Ottoman State. November 16, 1971.

⁵Ahmet Ozembasli. "Çarlık Hakimiyetinde Kırım Faciası yahut Tatar Hicretleri", Akmesic: Qırım Devlet Neşriyatı, 1925.

The source material described here, concern with the Crimean Tatar emigrations from Crimea to Turkey in the twentieth century. Several photographs from 1914 contain detailed descriptions of "The internment of 1914" written by a victim of this historic event that is being published for the first time. "*Kok Kitab*", an under utilized source that contains significant information about the Crimean Tatar community in Istanbul during the early decades of the twentieth century, were among the interesting sources. A meticulously kept "*Registration Book*" by a Crimean Tatar "emigrant of 1930s," which this author discovered by sheer coincidence during one of his interviews, is one of the unique documents that provides interesting information on Crimean Tatar emigrations. It is also being published for the first time.

The photo-documents and "*Kok Kitab*" are related to the emigrations of 1930s; and the "Registration Book" to emigrations of 1940s. Even though the first two are dated earlier than 1930, they are closely related to the emigrations that took place a decade later. The "internment of Crimean Tatars in 1914", for example, affected the lives of the emigrants of 1930s to such a degree that almost all of the interview subjects⁶ specifically mentioned this historic event; it was not forgotten after eight decades. The photographs with descriptions were meticulously kept by a survivor of the "Internment of 1914", are a strong indication of how this event has affected the families of the victims who were the emigrants of 1930s. The article from "*Kok Kitab*", '*Appeal of the Tatar Cemiyet-i Hayriye (Tatar Charity Organization)*', clearly shows the major concerns of the Crimean Tatar community at the turn of the century. The Tatar community was deeply concerned with improving the "Tatar image" through education and training of Tatar children, and also by emphasizing importance of getting involved in trade and commerce.

---

⁶The author's dissertation is being prepared as an oral history project. The person interviewed for this project is referred as "interview subject."

⁷ For more detailed information see "*Kok Kitab*" pp. 146-150

Hamza Göktaşı, a survivor of "Internment" of 1914 and co-compiler of "Book of Registration."

"*Kırım Müslüman Muhacirlerine Teavun Cemiyeti Nizamnamesi-The Mutual Aide Association of the Crimean Muslim Immigrants*"⁸ is important because it implicates the concerns of the early Crimean Tatar émigrés. The names of the founders of this association, i.e. Shirinsky, Tayğansky, Gasprinsky, indicate that they were the Crimean Tatar elite whose main concern was the welfare of their people in Turkey, not the politics of the country they left behind. That is one of the strong reasons why they were not involved with the political activities of the Crimean Tatar Student organization, Vatan (Homeland) during the first two decades of the twentieth century.

"Kok Kitab" is a book published in 1918 (1335) in Istanbul. It is unusual because of its strong pro Tatar stand. Some of its articles, such as "*Zavallı Tatar- Poor Tatar*" and "*Zavallı Anarşıcılar*", are clear indication of how the immigrants from the Crimea were perceived in their new country. In "*The Appeal of the Tatar Charity Organization*" which is translated and used for this article, the Tatar community leaders briefly touch upon the condition of the Tatar children and appeal to Tatar public to help them.

The last document, "*Book of Registration of the Crimean Tatars*" is a unique document, which shows the concern of the earlier Crimean Tatar emigrants towards the newcomers; it shows their feelings towards their homeland they left behind. It is an important document, which also shows the continuity of relations among the Crimean Tatar emigrants of different periods.

The following is a brief introduction of the source material related to the Crimean Tatar emigrations of the twentieth century, which is the core of this author's research.

---

⁸ Sengül ve Necip Hablemitoğlu. *Şefika Gaspralı ve Rusya'da Türk Kadın Hareketi (1893-1920)*. Ankara: Ajans Türk Matbaacılık Sanayii A.S. 1998. pp.637-640

Cafer Güllüoğlu, a survivor of "Internment" of 1914" and co-compiler of "Book of Registration."

Cafer Hoca : Babası Hafız Emin Ali Hoca
"Koyun Pazarı" Kızıllı Hoca Hakkı 1811-1933
Sakarya'da Bahçe
yazdı. 50 sayfa'da
Esnatet yadigarı
Tambur Çuğur Hacı
Borçluluk Şehri
19 Ekim 1914
Cafer
Güllüoğlu

Resmin Üs kısmındaki
yazı.

*Eğer gördüğün isem Milletimde
ümit ettiğim fevzi ben, Savuskan
yazılın kabinde vatanı, Mekanı
mahzun, ben mahzun. 1914
Narlık Komarı

Türk Teb'ası gördüğün
İstanbul'dan Bahçe-
Sakarya, Babesiz yazıdan
Teb'at İstanbul'a

Babamın küçük kahvesinde
1942-43 kışından geçen mektup-
Avrupa kamplarından gelen mektup-
Esnatet yadigarı, 2 sine 50 sayfa
1946-47-48 yılları Türkiye'nin vatanı
sırasında muhtemelen, Koyun Pazarı'nda yazıldı
Esnatet yadigarı, Çiğdem Çiğdem, Cafer Hoca
muntazır, kalpaklı kışımı, Ekim 1914
89 yaşında Ekim 1998

✱

Original:

Sen oldun çevrime ey dilşiken mahzun ben mahzun,
Felek gülsün sevin sin mahzun ben mahzun.
Ölürsem görmeden millette ümid ettiğim fevzi,
Yazılın sengi-i kabrimde: Vatan mahzun ben mahzun.

-Birlik-

“Internment of 1914”

This document is related to the deportation of the Crimean Tatars who were Ottoman citizens on the eve of World War I.

The Tsarist government was closely monitoring the political activities of the Crimean Tatar Student organization Vatan (Homeland). The authorities were suspicious of the Crimean Tatars returning from Turkey some of who were Ottoman citizens⁹. They did not want to take any chances with the Crimean Tatars who were Ottoman citizens. In 1914, on the eve of World War, all the able bodied Crimean Tatars with Ottoman citizenship were rounded up and sent to exile to various cities in the inner part of Russia. The children of the victims of this internment were deeply affected by this tragic event to such degree that every single one of them mentioned it during their interview with this author. Hacı Cemil Ortalan whose father was one of the victims of this internment describes this event as follows:

*“ . In our village (Ortalan) there were two families who were Turkish citizens, Our family and the family of Hasan Aktürk, Dervişoğulları. Derviş ağa was originally from Bayburt Turkey... In 1914 the world war had just began. all the able bodied men who were Turkish citizens were summoned and deported to camps in the inner part of Russia. The camp was in Tombov Guberniya, city of Borisoglep. My father, Yakup efendi (my present wife's father) and Yakup efendi's two brothers were all there. Since it was an internment camp they were free to walk around and able to do small business. That is how my father saved some money to buy a horse and carriage to resume his old business selling agricultural tools in the neighboring villages. He was had brought two skilled masters from Karasubazar to make these tools *tırpan* (scythe), *boyunduruk* (neckguard for horses) and *Diren* (pitchfork)...¹⁰*

Zehra Kural who provided the historic photo-document of her father's internment, was able to describe how her family was affected by this tragedy as if it happened recently. On the back of this photograph is the original description of how, when and where these people were rounded up, briefly written by, Hamza İbraimov Göktay), who was a victim of this deportation. The following document is one of two photographs I used for this article; the text is in Turkish (written in Arabic script):

---

⁹ For detailed information see S. Hakan Kırımlı. “National Movements and National Identity Among The Crimean Tatars(1906-1916)” Leiden: E.J. Brill, 1996

¹⁰ From the author's personal archives; a handwritten report of Hacı Cemil Ortalan.

Tambov Gubernası-Borisogleb'e Sürgün

11/9/1914

"Tambov Gubernası, Borisogleb şehrinde esirlerin yadigârı:

1914 tarihi miladî 19 Oktoberde, 1322 tarihi hicri 11 Zilhaccede Pazar günü tevkif olunarak 21 Oktober (19)14 tarihine kadar Bahçesaray şehir kûlûbünde (kaldık). 21 Oktober (19)14 tarihinde bütün etrafımız zabıta ile kuşatılan şehrin büyük asker mucibi aheste aheste(?hahete hahete) askeri kışlasına azimet ettik. 24 Oktabr (19)14 tarihinden 2 Noyabr (19)14 tarihine kadar askeri kışlada (kaldık). Bu zamanda salavat hatim icra olunarak Hatim-i şerifler tekbiri sedası göklere kadar yükseldi.

2 Noyabr (19)14 tarihinde vilayet merkezi şehrine hareket vuku buldu. Şimendefer emlede(?) nakil olunan kısma, herbirine 25 er adet olmak üzere, isimlerimizi viziteye kayıt iderek yerlerimize teslim ile koy(r)umacı işaret ettiler. Akşam üzere vilayet merkezi Simferopol şehrine geldik. Perilut denilen mahalde ikametle 4 Noyabr (19)14 tarihi akşam üzeri yine mezkur simendeferle 9 Noyabr tarihinde sabah alafranga 7 maddelerinde Tambov gubernası Borisagleb şehrine muvasalatımız vuku buldu. Yine su gün isimlerimizi zabıta nezaretine kayıt ile serbest bıraktılar.

Birgün gelirken...oluruz, tarih bizi yad eder. (Fotografin sol asağı köşesinde yazılı).

Fotograf 4 Dekabir (19)14 tarihinde çıkarılmıştır. Yadiğâr İbrahimov Hamza (Fotografin

Sağ alt köşesine yazılmıştır) November 9, 1914 (19 -- 14)

A Souvenir from the Prisoner in the City of Borisogleb of Tambov Province:

We were arrested on October 19, 1914 - on 11 Zilhacce in Hicri year of 1322; and retained at the City Club of Bahcesaray until October 21, 1914. We were marched in a military style to the military barracks surrounded by officers. We were kept at these military barracks from October 21, (19) 14 till November 2, (19)14. While there the loud noise of Salavati Serif (recital from Holy Qoran) reached the sky.

We moved to the Capital city on November 2, (19)14. We were loaded up, 25 person in cargo wagons of a merchandise train by registering our names in a logbook; they delivered us at our proper place and marked our arms. We arrived at Capital Simferopol towards the evening and settled at a neighborhood called "Perilut".

We left towards the evening hours of November 4,19(14), with the aforementioned merchandise train and arrived at the City of Borisagleb of Tambov Province towards 7 in the morning (modern-Alafranga time) on November 9. On the same day they let us free after entering our names into a log book.

Maybe some day history will remember us.

This photograph was taken on December 4, (19)14

Souvenir,

İbraimov Hamza ¹¹

¹¹ From the author's personal archives.

The internment of the Crimean Tatars who were Turkish citizens was not an isolated incident, almost every adult male Crimean Tatar with Turkish citizenship was forcibly exiled to cities in Tambov Guburneya. "...immediately after the break of hostilities with Turkey, all persons with Ottoman citizenship in the Crimea (majority of them were Crimean Tatars) were deported to Tambov and Borisoglebsk where they were interned until 1917...some of these Ottoman citizens managed to escape from being deported and with the help of the Crimean Tatars remained hidden in the Crimea"¹²

The children of the victims of the "internment of 1914" whom I interviewed, testified how their fathers or grandfathers were there *and* they had interesting information they shared with this author. The photographs sent from Borisoglep by Hamza Göktay and his close friend Cafer Gülümoğlu are just some examples. The Internees were, however, not physically harmed or imprisoned in Borisoglep. As Hamza bey 's letter indicates ", after they were registered, they were free to live within the city limits. The interned Crimean Tatars were able to have visitors from the Crimea as Hamza bey's daughter describes how her mother has taken her to Borisagleps when she was only twenty days old (written on back of one picture of her mother and herself):

" Dear mom, you have your first born, me, in your arm. All the Turkish citizens are in mass exile. The world war (Cihan Savasi) is going on, all of you are separated from your husbands. You have, next to you, dad's picture that he sent from exile on the table ... My late (rahmetli) uncle Kızılkapak Mahmud had taken you to Tambof by train to show me to dad. He (uncle) did not have any children; he was rich, owned a hotel and leather manufacturing business. He was deported to Murmansk near the North Sea, Finnish border in 1931 and died there. We were able to emigrate to Turkey by getting our visa in 1931 that saved our lives..."¹³

Cafer Seydahmet Kırmır, one of the most active members of Vatan (Homeland) who also became the leader of the Crimean Tatar Diaspora in Turkey after he escaped from the Bolshevik regime, touches upon this internment. He states how surprised he was to find all the internees being free to establish their own businesses and states:

The news that the Turkish navy had just fired on Feodosya (Kefe), Yalta and Odessa spread like lightning. The excitement was all over Russia; it was only a matter of days before the Russo- Turkish war brakes out. Sure enough on the 12th day of the month (November) this was realized (it occurred). Within a week the entire (population) Turkish citizens throughout Crimea was summoned to Akmescit (Simferopol). In Crimea this became (day of) mourning. There were all sorts of rumors flying around, 'they all be deported to Siberia, they well do hard labor, they will be kept hungry and miserable '. Ten days later it was learned that they were sent to Tambof and Borisoglebsk. What I saw in Borisoglebsk (when he went to visit his relative). It seemed as if our people had been residing here for a long time. They had opened coffee houses, restaurants that serve cigborek, sis kebab, and bakeries..they were doing well.."¹⁴

¹²S. Hakan Kırmırlı. "National Movements...p. 255

¹³ The author's personal archives. Handwritten on back of Zehra hanım's mother's photograph, by Zehra Kural in 1998.

¹⁴ Cafer Seydahmet Kırmır, *Bazı Hatıralarım*, İstanbul, 1993, Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı, p. 131. SENE: 2000

The internees' themselves, however, have written differently about their situation in Tombov Guberniya, City of Borisoglesp. The photographs sent by Hamza Bey in 1914-1915 has the following note:

*" 1915 Senesi sivil esir olarak Rusya da Şimali Sibiriya'nın Tombof vilayetinde nef olduğumuz zaman çıkarılan resimdir. Hafif hizmetlere diyerek Taş ocaklarına, kömür ocaklarına gittiğimizde neticesi fena olacağını düşündüğümünden Yekatarinaslov vilayetinden firar ederek Kırma geldiğimde tevkif olmuş idim. Dört ay kadar mahpusa kalarak beraatime karar verilmiş idi...
Hacı Emir oğlu İbrahim Hamza ve Cafer Hoca.*

*This photograph was taken in 1915 in Tombov Guberniya in northern Siberia where we were deported. I escaped from the city of Yekatrinaslov and went to Crimea when I realized the horrible consequences as we learned that instead of light duties we were to work at stone quarries and coal mines. I was sentenced and spent four months in prison and then discharged...
Hacı Emir oğlu İbrahim Hamza and Cafer Hoca"¹⁵*

Zehra Kural, daughter of one of the victims of " the internment of 1914, whom I interviewed, has saved all the photographs her father sent from Tambov and also later from other locations where he was imprisoned.

The Tatar Charity Organization and the Crimean Muslim Emigrants' Mal Aid Society

What kind of help was available to the Crimean Tatar emigrants once they arrive in Turkey? Who would provide assistance to these newcomers? Was there Crimean Tatar organizations to assist the Crimean Tatar emigrants? These questions need to be asked because; the Crimean Students were seriously involved with the political development during this crucial period of Crimean history. They were mostly interested in preparing for political changes in the Crimea. The leaders of the Crimean Tatar student in Istanbul during this period, Cafer Seydahmet and Numan Celebicihan, did not have time to deal with the socio-economic problems of the Crimean Tatar emigrants. Cafer Seydahmet has made this quite clear in his writing and said:

"In 1909 there were Arab, Kurdish, and Albanian Societies established. Some Crimean (Tatar) emigrants, who had emigrated here earlier, had established Crimean Charity Organization and began publishing a newspaper, Tonguç. We investigated that Society and even registered as members; but we could not find anyone there to intellectually attract us. Also, they were interested neither in us nor in the Crimea...At that time after holding a meeting among us, we, Çelebicihan, Alim Sait, Abdulkakim Hilmi, Abdurrahim Sukuti and others, decided to establish our own student association...."¹⁶

¹⁵From the personal archives of the author; This photograph is part of the photo collection given to author by Zehra Kural, daughter of Hamza Göktay, in 1997.

¹⁶Cafer Seydahmet Kırimer, *Bazı Hatıralar*. İstanbul: Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı, 1993. p.58

The Crimean Tatar emigrants, as a Tatar community, were not involved with the politics of Crimea as the following appeal of the Tatar Charity Organization indicates. The Tatar community had totally different problems than the Crimean Student organization. They were mainly concerned with the socio-economic problems of the Crimean Tatars in Istanbul:

Tatar Cemiyet-i Hayriyesi'nin Millete Beyannamesi¹⁷
-The Tatar Charity Organization's Appeal To (Tatar) Public

"*Kok Kitab*" published in 1918 in Istanbul contains some interesting articles about "*Tatar Cemiyet-i Hayriyesi*" established by the Crimean Tatar emigrants who were mainly concerned with the welfare of the Crimean Tatars in Istanbul. The following article is from "*Kok Kitab*" outlines the goals of "*Tatar Cemiyet-i Hayriye*":

"Dear Brothers!

...It is impossible for one person to help the entire ethnic nationality that he belongs to...therefore we had founded a society by the name of 'Tatar Cemiyet-i Hayriyesi/ Tatar Charity Organization', by taking advantage of rights and freedom newly provided by the Ottoman revolution. Even though we have been in existence for twelve years, realizing that there are some brothers among us who still has no clear idea about our goals and functions, we declare (once again) what our goals and functions are. The major goals of "Cemiyet-i Hayriye are as follows:

- 1. To promote Unity and friendship among Tatars*
- 2. To improve the level of our culture by paying close attention to education and training of Tatar children.*
- 3. To encourage and stimulate our people to get involved in Trade and Commerce.*
- 4. To assist, within our means, to those needy ones among us as soon as possible.*

First, let us talk about "unity" that most nations put so much emphasis on.

---

¹⁷ The complete *Appeal of the Tatar Cemiyet-i Hayriye* appears in "*Kok Kitab*" pp. 146-150.

First, let us talk about “UNITY” that most nations put so much emphasis on.

Today we see that all the learned men unanimously stress the importance of unity by stating that “In unity there is strength.” Therefore, unity and mutual assistance are considered important enough to be the rule of life. Without any doubt, we (Tatars) need unity more than anyone else.

Second, we can easily say that education and knowledge are two words that the universe is built on. Another words, science and knowledge (information) are quite important. Unfortunately, in these fields we remain quite backward. Those without culture, science and education are bound to be stepped on (by others). Thus, if we continue to ignore all this and continue to err in our efforts and activities, we will continue to remain, as we are which to us means suicide.

Thirdly, trade and commerce are extremely important for us. They are the results of science and knowledge. I am convinced that there is no one among us who would not recognize how backward we are in these fields. A person, who leaves his homeland and emigrates three times in his lifetime, will not be able to establish any kind of foundation or a business. Our people who were forced to sell all their belongings, who, including half-naked, half-hungry children, were forced to emigrate multiple times. When they arrived in their new country, they had to work very hard just to make ends meet; obviously, they had no time to concern themselves with science, culture, or trade and commerce or something else. Unfortunately, we have to state that people like us will not survive unless we work hard to escape from the environment we (currently) are in.

What did the Cemiyet-i Hayriye do in order to reach these goals that it recommends? Let us report:

First, we organized religious activities such as *Hatm-i Serif*¹⁸ and *Mevlüt*¹⁹,

---

¹⁸Hatim-i Şerif: Recital of the entire Kuran.

¹⁹Chanting of a poem by Süleyman Çelebi in a prayer meeting to honor a deceased person. SENE: 2000

First, let us talk about “UNITY” that most nations put so much emphasis on.

Today we see that all the learned men unanimously stress the importance of unity by stating that “In unity there is strength.” Therefore, unity and mutual assistance are considered important enough to be the rule of life. Without any doubt, we (Tatars) need unity more than anyone else.

Second, we can easily say that education and knowledge are two words that the universe is built on. Another words, science and knowledge (information) are quite important. Unfortunately, in these fields we remain quite backward. Those without culture, science and education are bound to be stepped on (by others). Thus, if we continue to ignore all this and continue to err in our efforts and activities, we will continue to remain, as we are which to us means suicide.

Thirdly, trade and commerce are extremely important for us. They are the results of science and knowledge. I am convinced that there is no one among us who would not recognize how backward we are in these fields. A person, who leaves his homeland and emigrates three times in his lifetime, will not be able to establish any kind of foundation or a business. Our people who were forced to sell all their belongings, who, including half-naked, half-hungry children, were forced to emigrate multiple times. When they arrived in their new country, they had to work very hard just to make ends meet; obviously, they had no time to concern themselves with science, culture, or trade and commerce or something else. Unfortunately, we have to state that people like us will not survive unless we work hard to escape from the environment we (currently) are in.

What did the Cemiyet-i Hayriye do in order to reach these goals that it recommends? Let us report:

First, *we organized religious activities such as Hatm-i Serif^{d8} and Mevlüt^{d9},*

---

^{d8}Hatim-i Şerif: Recital of the entire Kuran.

^{d9}Chanting of a poem by Süleyman Çelebi in a prayer meeting to honor a deceased person.

UNITY

and other social activities such as plays, in order to improve the unity among our people by bringing them together.

Second, *We were involved with the education and training of our children. We sponsored the education of twenty-five Tatar children in the neighborhoods where our people are densely settled in neighborhoods such as Şehremini, Kasımpaşa, Sultan Ahmet, and Karagümrük. Also for adults, we had organized night classes in Yesildirek to make them literate enough so they will be able to read the Kuran as well as other readings.*

Third, *we also attempted to direct our people's attention toward Trade and Commerce. But, unfortunately we failed to teach our brothers the importance of this.*

Forth, *Despite our budgetary problems, we tried to assist the needy people among us.*

We would like you to recognize, however, that it is not possible to reach all our goals at once. But if we continue to work and struggle to reach our goals, we will be able to reach our goals little by little..

Because of the difficulties we try to convey above, we were forced to do all sorts of (add) jobs to earn a living. In the past we were agricultural (farm) workers; but the circumstances forced us to do everything. Let us look at one:

Some (Tatar) parents, instead of encouraging their own children to take up trade or commerce, are letting their children, with basket on their neck, collect cigarette butts, or work as porters.

To be fair, we recognize that these activities are better than being a beggar. However, we must confess that these beautiful children, with dirty clothes, in groups of 2- 3, hanging out in undesirable areas, do create an ugly picture indeed...

Fathers! Mothers, brothers and sisters! We appeal to you from the bottom of our hearts: Let us work hand in hand to correct and eliminate this dirty and ugly picture! Let us work hard to improve our standard of living.

Whatever it takes, let us think together to find a way to escape this kind of life. Let us work hard and ask Allah for help. Not to help those who ask for help, is not one of Allah's virtues.

Kırım Müslüman Muhacirlerine Teavun Cemiyeti Nizamnamesi²⁰

The Bylaws of the Crimean Muslim Immigrants' Mutual Aid Association.

“Crimean Muslim Emigrant’s Mutual Aide Society” was another group of Crimean Tatars, mostly newly arrived, well-to do emigres who were concerned with the well being of their fellow Tatars rather than the politics of the homeland they left behind.

Only a part of the translation of the Bylaws will be stated here, which will give our readers sufficient information about the goals of this organization.

“The main duties and objectives of the Association:

The Association was established to assist the Crimean Muslim immigrants to resettle by providing them with financial and moral aide. The Muslim immigrants are, in many ways, different than the Russian immigrants. Therefore, it was necessary to establish a separate Crimean Muslim Mutual Aide Association. This Association will refrain itself from getting involved in all kinds of politics, and will work closely with the Russian Social Organization, which aims to assist the Russian immigrants.

Activities

• Primary Objectives:

1. *To protect and implement the rights of the Crimean Muslim immigrants in their dealings with the Russian Social Institutions (outside Russia and Crimea)*
2. *To search and implement the means and ways to accomplish the goals and the objectives of the “Society”*
3. *To guide and help the Muslim immigrants in carrying out their work in agricultural , industrial and commercial institutions*
4. *To find the most economical ways for immigrants to buy goods, clothing and halat*
5. *To register all the immigrants properly and assist those who want to immigrate to other countries.*
6. *To find employment for those who are able to be employed.*

• **Secondary Goals**

7. *To provide financial assistance to immigrants*
8. *To provide financial assistance for the education of the immigrant children who are willing to study*
9. *To organize fund-raising events such as conferences, social nights and plays.*

---

²⁰ A copy of this document (in Arabic script) was e-mailed to author by Dr. Necip Hablmitoğlu. Then, this document was transliterated from Arabic script to Latin script by Hacı Cemil Ortalan, and translated into English by author of this article. The Arabic script copy is attached as addendum.

- **The Structure of the Association (Membership)**

10. *Active Members- Muslim Immigrants*

11. *Honorary Members-Those who contributed minimum of 50 Lira, and those who have provided extraordinary work. Any Crimean immigrant could become an "Active " member by donating 50 kuruş membership fee (A majority vote is not required). Any immigrant from other parts of Russia could join the Association. He/or she must submit a written application and indicate his address and current occupation....*

Signatures (Signed by)

Generals: General Amilkoransky Zennalmazov Ahmet Çoban, H. Amedov, M. Nayif, S. Kırımtayof, I. Sirinsky, H. Tayğansky, Huseyin Muhterem, H. Gasprinsky, Z. Kiray, H. Karamanof, Yunus Omerof, Abdunazin Hasan, I.S. Gaziye, R. Tayğansky, Cavalry Officer Komukof, Selâmet Karaşaysky, Huseyin Bekirof, Abdul Aziz, M. Pamuk, Ahmet Bekirof, Semino.

These Bylaws of the Crimean Muslim Immigrants Mutual Aide Association is registered under # 2276 and was seen at the Consulate of the Russian Diplomatic Mission

Istanbul, 19 May 1921

Signed by the Official Representative of the Russian Diplomatic Mission

The original was translated from Russian."

THE BLUE BOOK

KOK KİTAB²¹

Prof. Dr. Naci Ekem presented a Xerox copy of Kok Kitab to me during my research visit to Eskisehir, Turkiye in November 1997. I was informed by Erol bey, the Treasurer of the Crimean Cultural Society of Eskisehir, that "the Blue Book" was accidentally found among some old newspapers several years ago. It is, unfortunately, not complete; pages 1-16, 52, 55-74 and 77-96 are missing. Since its cover and the first page are missing it is difficult to know when and where it was published and who its author(s) or editor(s) is. Its title "Kok Kitab"(as in "Kok Bayrak, the national flag of the Crimean Tatar nation) is very interesting. Written in Ottoman script "Kok Kitab" was published in 1335/1918, in İstanbul.

---

²¹*Kok Kitab published by "Tatar Cemiyet-i Hayriyesi" İstanbul. 1335/1918*

"Kok Kitab" is also mentioned in a footnote of a book written by Dr. Necip Hablemitoğlu, "Çarlık Rusyasında Türk Kongreleri (1905-1917)". It mentions that Kok Kitab is published in Istanbul in 1335 (1918).²²

Hakan Kırımlı, in his book on the *National Movements and National Identity Among Crimean Tatars (1906-1916)*, devoted a chapter on the Crimean Tatars in Turkey at the turn of the century where he quotes from another edition of *Kok Kitab*, "*Birinci Kok Kitab. Hakın Sesleri (Istanbul-1336-1919)*"²³

"Kok Kitab" that I have a xerox copy of, has 154 pages with couple of numberless pages. It has some photographs & biographies as follows:

Photo # 1 : Osman Beg, member of the Executive Board of Eskişehir Tatar Charity Organization.

Photo #2 : Esteemed Imam Abdulreşid Efendi-Secretary General of the Tatar- Hayriye(Charity) Organization's Eskişehir Branch.

Photo # 3: Secretary General of the Tatar Charity Organization, Nationalist Hacı İbrahim Adil Bey

Photo # 4: Member of the Executive Board of the Tatar Charity Organization and Head of the Arabacılar (Cartwrights) Association, El-Hac Mesud Efendi

Photo # 5: Member of the Executive Board, and Inspector General of the "Arabacılar-Cartwrights" Association Cemil Efendi.

Additionally, there are photographs of Yusuf Akçoraoğlu (very poor quality picture); Numan Çelebicihan, the first president of the Independent Crimean Republic, and his famous poem *Ant Etkenmen*; Mehmet Niyazi, a famous Crimean Tatar poet, followed by an article "*Karadeniz Kenarında- Benim Düşüncem (At the Edge of the Black Sea- My Thoughts)*" and some of his popular poems such as "*Yeşil Ada- Green Island*" (pp.101-102), "*Yeşil Curtka- To the Green Homeland*" (pp.102-103); "*Kişinin Selâmı - Someone's greeting*" (103-105); "*Curt Sevgisi -Love of Homeland*" (p.106-107); "*Öz Curtumda Garibmen-I am helpless In my own Homeland*" (pp. 107-109) ; "*Tatar Barmı Dep Sorağanlarğa...For those who ask If there is a Tatar*" (pp. 110-111) and others.

²² Necip Hablemitoğlu. *Çarlık Rusyası'nda Türk Kongreleri (1905-1917)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1997. p.140.

²³ S. Hakan Kırımlı. "National Movements...p. 216.

"Yeni Uyanan Tatarlık- Newly Awakened Tatariness" (pp.21-29) by Kırımlı Çobanoğlu Bekir Sıdkı.

"Türkistan ve Tataristandaki Son Durum- The Current Situation in Turkistan And Tataristan" (pp.31-35) by Kırımlı Timurlenk Oğlu Hacı İbrahim Adil

"Vatanım [Kırım] Kurultayı Azayı Umumiyesine Açık Mektub- Open Letter to General Membership of the Kurultay of My Homeland Crimea" (pp.37-43) by Kırımlı Timurlenk Oğlu Hacı İbrahim Adil- Secretary General of The "Tatar Cemiyet-i Hayriyesi_ Tatar Charity Organization".

Muharrir ve Murhalık Alem Matbuatta Tatarlık Hakkındaki Şu Telkinlik- What the Writers and Written about Tatariness in the Press" (pp.45-50) by I.A

"A poem dedicated to Muftı Sir Çelebicihan who was murdered in Sevastopol "Sevastopolde Şehit Etilgen Müftü Çelebicihan Efendiye" (p.53) by Çorabatır

Müftü Çelebicihan's Pledge to his people "Ant Etkenmen" and another poem "Men Tatarman- I Am A Tatar" (p. 54) by Çorabatır.

"Pan Turkism" (pp. 123-130) by I.A

"Savbolsun Şu Curtumuz- Let This Homeland of Ours be Healthy" (pp130-132) A poem by A. Cevdi

"Zavallı Tatar- Poor Tatar" (pp. 132-134) Anonymous

"Zavallı Anasırcılar- The Poor Elitist" (pp. 135-137) by R. S

"To The Secretary General of the Tatar Charity Organization Hacı İbrahim Adil Bey" A letter by Sadık Gürbüz

"Tatarlara Teşekkür- Thank You Tatars" (pp. 139-140) by Hüsameddin- This letter is taken from the newspaper İleri dated 5 Eylül 1335(1919)

'Cemiyet-i Hayriye- Charity Society" (pp. 140-146)

"Tatar Cemiyet Hayriyesinin Millete Beyannamesi- Tatar Charity Society's Declaration To the People" (pp. 146-150)

"Rapor- Report" (pp 150- 154...) the Annual Activities Report - missing pages- incomplete.

BOOK OF REGISTRATION²⁴
KIRIM TATARLARININ KAYIT DEFTERİ

One of the primary sources used in my research is a registration book meticulously kept by two Crimean Tatars who had emigrated from Crimea to Türkiye in 1930s. Hamza Goktay the proprietor of the coffee house-"*Hamza Beyin Kahvesi*" began to keep a record of the new Crimean Tatar emigrants who were residing in various refugee camps in Germany, Austria, Italy and Switzerland. The original of this extraordinary book "*Kırım Tatarlarının Kayıt Defteri*" is in the possession of Mr. Süleyman Akçora, the grandson of Cafer Gülümoğlu, Hamza Bey's long time collaborator.

"Hamza Bey's Coffee House" which practically has been operating as the Crimean Tatar Consulate in Istanbul since 1933, became the center of the Crimean Tatar activities during World War II. Crimean Tatars who were searching for their relatives and friends were gathering in this coffeehouse. Hamza Bey, by default, has become the Honorary Counselor of the Crimean Tatars. Hamza bey, with his long time friend and confidant, Cafer Gülümoğlu, kept one of the most interesting documents, a registration book to help Crimean Tatars locate their friends and relatives. This coffeehouse remained open and maintained its function until Hamza Bey's death in 1961. Author's father had traveled to Istanbul in 1960, just before his emigration to the USA, to see a friend whom he has not seen in a long time. He located his friend through Hamza Bey; author's father and his friend met at Hamza Bey's Coffeehouse. During the author's interviews, one elderly Crimean Tatar, Nusrettin Kıpçaklı informed him that he found a relative of his in Eskişehir's Yaveroren village, through Hamza Bey.

Even though the existence of this coffeehouse is legendary among Crimean Tatars, the author was unaware of Hamza bey's *registration book*. It was during author's last visit to Turkey when he was interviewing Crimean Tatars, he was informed about the existence of such a document. It was in Eskişehir, during one of the heated discussions at the Crimean Dernek the topic of Hamza bey's coffeehouse surfaced. Refik Kurun bey who

SENE: 2000 _____ Sahife: 55

---

²⁴ The original of this primary document is in Istanbul, the daughter of Cafer Gülümoğlu, Sadiye Akçora; Süleyman Akçora Şadiye Akçora's son was gracious enough to copy the entire document and mail it to the author upon request of Zehra Kural, daughter of Hamza Goktay, the compiler of "Book of Registration". This document will be addressed as the "Book" throughout this article. SENE: 2000

had emigrated from Crimea in 1930s said how helpful Hamza Bey's Kahve has been in locating friends and relatives. He stated that Hamza bey even kept a "*Defter-Notebook*". The author became very interested in this "*Defter*" and wanted to find out if Mr. Kurun had seen it. He stated that he does not remember the details but he is certain that such a notebook existed. The author found Hamza Bey's sole surviving daughter, Zehra Kural, in Istanbul and contacted her right away. He had two interviews with Zehra hanım who was extremely helpful and who enthusiastically shared her long experiences related to her family's emigration from Crimea in 1930s. She generously provided historic family pictures and other documents, except the "*Book of Registration*" her father kept in his coffeehouse. When this author asked her about it she got very excited and also very sad, because she did not have it. She informed the author that she had it in her possession years ago, "did not think much of it and gave it to someone", unfortunately she did not remember who that someone was. However, she assured the author that she would find it one way or another.

After the author's return to the United States, he contacted Zehra hanım again on January 11,1998. It was then she enthusiastically informed him that she had found the "*Book*" and will send him a photocopy of it rightaway. Thanks to this 83 year old daughter of Hamza Bey Göktay, this author received the Xerox copy of "*Kırım Tatarlarına Ait Kayıt Defteri-The Registration Book of Crimean Tatars*", on February 25,1998. There were additional pictures and two letters, one from Zehra hanım and the other from Mr. Süleyman Akçora, the grandson of Cafer Gülümoğlu the co-compiler of this important document. Mr. Akçora has the original of the "*Book*" and he was kind enough to copy it and present it to Zehra hanım. This author can not thank enough both Zehra Kural hanım and Süleyman Akçora bey for their generous help. Zehra hanım despite her age, searched tirelessly to find her father's historic document and made sure that author received it. Mr. Akçora was kind enough to personally copy this historic document and mail it to this author.

DESCRIPTION OF “ THE BOOK OF REGISTRATION -KAYIT DEFTERİ”

It is 86 page copy of the original logbook, some pages are missing. The cover page has a group photo with the following inscription in Ottoman script: “*Avrupaya Giden İskân Müdürü ve Refakatinde Olanlar- The Director of Migration and those who accompanied him to Europe*”.

The next three pages are the list of the Crimean Tatar emigrants, their names and their place of origin in Crimea in Latin script. It is a partial list, which goes up to page 23 and contains only 61 names. The list has five columns:

Serial #, page #, Name, Last name, City of origin (Eski Yeri) in Crimea. The interesting point here is that the column for last name is completely blank, because none of the new comers had last names. They all took different last names according to Turkish law. My family was given ALTAN as a new last name, which replaced MUHTAR, which was my paternal grandfather's name.

The “Book” is divided by country- European countries where the Crimean Tatar refugees were residing at that time. There are four countries, Austria, Germany, Italy and Switzerland. Pages 1-23 belongs to Austria, pages 41-54 to Germany, pages 80-102 to Italy and pages 108-111 to Switzerland. Obviously there are some pages missing.

The pages contain seven columns as follows:

- *Column #1 has photos of the Refugee and his family*
- *Column #2 contains refugee's name and his European address*
- *Column #3 Name and addresses of refugee's relatives and/or friends in Turkey*
- *Column #4 Date of initial communication with Hamza Bey*
- *Column #5 Date of arrival in Turkey*
- *Column #6 Refugee's present address in Turkey*
- *Column #7 Comments*

Most of the writings is in Latin script except the “*Mulahazat*”- Comments. At the end of the “*Book*” there are three pages list of the addresses of sponsors of refugees who are mostly Crimean Tatars who emigrated from Crimea in 1930s. It is interesting to note that the connection among Crimean Tatars was not broken. There was no official Crimean Tatar organization to assist the new emigrants; *Hamza Bey's coffeehouse* served as the unofficial center of the Crimean Tatars for a long time.

CONCLUSION

The author has briefly introduced several documents related to the neglected period of Crimean Tatar emigrations, *Emigrations of 1930s and 1940s*. These documents may not be as voluminous as the documents of the earlier periods, but their value is not less important in informing us about the Crimean Tatar emigrations. "*Internment of 1914*" is always talked about among the Crimean Tatars, but has never been documented. A couple of photographs saved (saved for eighty five years) by a concerned Crimean Tatar lady provided us first hand information how that historic event had occurred. Another eight-page document, bylaws of a small organization, enabled us to learn what the concerns of the Crimean Tatar emigrant community in Istanbul were at the turn of the century. An appeal by concerned Crimean Tatars at the turn of the twentieth century informs us about the existence and goals of another group of Crimean Tatars in Istanbul other than the highly political Crimean Tatar student organizations. The "*Book*" of *Registration* kept by a Crimean Tatar emigrant of 1930s, Hamza Göktay, shows the continuous relations between different groups Crimean Tatar emigrants and the concern of Crimean Tatars for their less fortunate compatriots.

As these documents indicate, the emigrations of the Crimean Tatars continued even when they faced one of the most oppressive regimes of the Soviet period, the Stalin regime. By presenting these documents, the author tried to fulfill the obligation of the oral historian, which is to prevent a part of a history, the emigrations of 1930s and 1940s, from oblivion. It is important to emphasize that this is the first attempt to study this period, the Soviet period, of Crimean Tatar emigrations, and the documents briefly described by the author, are just samples of what is available. It is this author's sincere hope that this brief research will shed some light on this neglected period and eventually enable other researchers to follow up with more detailed research on the emigrations of 1930s and 1940s.

BIBLIOGRAPHY

Hablemitoğlu, Necip. *Çarlık Rusyası'nda Türk Kongreleri (1905-1917)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1997.

Jacobs, George. "Tatar Migration Into The Ottoman Empire" A short (15 pages) report written for a history seminar at the University of Wisconsin -History 851; Seminar on Migrations and Settlements in the Ottoman State. November 16, 1971.

Kırimer, Cafer Seydahmet. *Bazı Hatıralarım*. İstanbul, 1993, Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı.

Kırımlı, Sırrı Hakan. "National Movements and National Identity Among The Crimean Tatars (1906-1916)" Leiden: E.J. Brill, 1996

Kok Kitab. published by "Tatar Cemiyet-i Hayriyesi" İstanbul. 1335/1918

Şengül ve Necip Hablemitoğlu. *Şefika Gaspıralı ve Rusya'da Türk Kadın Hareketi (1893-1920)*. Ankara: Ajans Türk Matbaacılık Sanayii A.S. 1998.

Nekrich, Alexander M. *The Punished People: The Deportation and Fate of Soviet Minorities at the End of the Second World War*. New York W.W. Norton, 1978

Özenbaşlı, Ahmet. "Çarlık Hakimiyetinde Kırım Faciası yahut Tatar Hicretleri", Akmesic: Qırım Devlet Nesriyatı, 1925.

From the author's Personal Archive; handwritten report of Hacı Cemil Ortalan

The author's personal archives. Handwritten on back of Zehra hanım's mother's photograph, by Zehra Kural in 1998.

From the personal archives of the author; The photograph is part of the photo collection given to author by Zehra Kural, daughter of Hamza Göktay, in 1997.

The "Book of Registration" The original of this primary document is in the possession of Şadiye Akçora; and Süleyman Akçora, the daughter and the grandson of Cafer Gülümoğlu respectively. They were gracious enough to copy the entire document and mail it to the author upon request of Zehra Kural, daughter of Hamza Göktay, the compiler of "Book of Registration".

VITA Curriculum

Mübeyyin Batu Altan

Date of Birth: 01/26/44

Place of Birth: Kulçora, Crimea/Ukraine

Education:

1996 to Present

Institute of Oriental Studies – Academy of Sciences of Ukraine. Working toward “CANDIDAT” degree, writing his dissertation on the “*Twentieth Century Crimean Tatar Emigrations form Crimea to Turkey; Emigrations of 1930s and 1940s*” under guidance of Academician Omeljan Pritsak.

1990-1993

Harvard University – Graduate work in Inner Asian and Altaic Studies

1970-1972

University of Bridgeport – MA/Political Science

1963-1967

University of Bridgeport – BA/Political Science

*Co-founder of the *Crimea Foundation* with two other Crimean Tatar political activists, Mehmet Sevdihar and Fikret Yurter in New York (1976), primarily to disseminate information concerning the Crimean Tatar Human Rights movement. Supplied *Chronicle of Current Events* with material (hand carried) received from the former Soviet Union. War instrumental in the publication of the *Tashkent Process* (one of the most detailed documentation of the Crimean Tatar Human Rights Movement) by the Herzen Foundation.

*Edited and Published, *the Crimean Review*, the only English Language journal solely devoted to the Crimean Tatar National Movement (May 18, 1986 to 1995)

*Member of the *Crimean Tatar National Organization* (OKND) since 1993.

*Has been actively campaigning for Crimean Tatar Human Rights all his adult life by presently the plight of the Crimean Tatar people at various forums, i.e. International Conferences, High School/University conferences. Exhibit works (oil paintings depicting the *Deportation (Sürgün)* of the late SeitXalil Osmanov, one of the well-known Crimean Tatar artists to help the public visualize the Crimean Tatar Tragedy.

Present of the *International Committee for Crimea* (1998 to present)

SENE: 2000

Sahife:

ОБЪЕДИНЕНИЕ

ОБЕЗДОЛЕННЫЙ КРЫМ!

История названия народов и в особенности история зарождения самих народов весьма щекотливая вещь. Эта щекотливость очень часто приводила историков и исследователей размышлять по своему иногда правдивые, но недосказанные сообщения летописей и хроник древних писателей. Высказывались очень часто противоречивые мысли и догадки, а иногда замечалось подчинение историков то чувству национальной гордости, то официальной, сиюминутной политике властей в результате чего ход настоящей истории принял не совсем верное освещение.

Несмотря на такое запутанное положение, иногда, как метеор или как вспышка молнии появляются правдивые высказывания, но эти высказывания, как глас одинокого, быстро улетучиваются в пустыне.

Как говорится «один в поле не воин!» и «одним цветком лето не бывает». Поэтому логика подсказывает что эти одинокие нуждаются в поддержке.

Одним из таких правдивых журналистов - историков, на мой взгляд, является Валерии Лебедев, выступивший обширной и правдивой статьей в нашем « Новом Русском Слове» от 17 Июня сего 1994 года под заголовком «Бой в Крыму, все в дыму». Сразу видно что статья написана без всякого пристрастия, не возвеличивая и не унижая ни одного из названных народов. Главная ценность статьи заключается в этом и за это автор статьи достоин всякого восхваления.

Между тем, в этой ценной статье, вероятно по неведении автора, проскальзывают некоторые неточности, которые я бы хотел уточнить.

Верно, что в Крыму жило много народов. Были и древнегреческие колонии. Сообщая об этом, уважаемый автор пишет, что «если исходить только из звучания слова, в принципе Греция тоже могла бы претендовать на Крым (точнее - Таврию), в отличие от Тавров, Скифов и Кипчаков, которые бесследно растворились в других народах».

Какое звучание в слове «Греция» подсказало ему о праве претендовать на Таврию и бесследно растворить самих тавров, давших свое этническое название этой стране, лишив их права претендовать на свою страну нельзя ни понимать и ни принимать в серьез. Ведь известно и доказуемо, что Тавры, Скифы и Кипчаки, а до Кипчаков еще Гунны, Хазары, Булгари и Печенеги не растворились, а смешались вместе и донныне проживают в Крыму. В результате смешения этих племен был образован Крымский Народ, называвшийся на международном обиходе «горцами», на собственном тюркском языке «тавэр», что значит тоже самое.

Общеизвестно, что до нашествия Монголо – Татар и до создания ими обширной Золотоординской империи, от Аралского моря до Днепра всю эту территорию занимали Кипчаки и эта территория называлась «Дешти Кипчак» т.е. «Половецкие степи». Арабский автор Ал-Омари приводит хороший пример того как сами Кипчаки растворили татар: «В древности это гос-во (Золотая Орда) было страной кипчаков, но когда им завладели татары, то кипчаки сделались их подданными. Потом они (татары), смешались и породнились с ними (кипчаками), и земля одержала верх над природными и расовыми качествами их (татар), и все они стали точно кипчаки, как будто они одного (с ними) рода, оттого что монголы (также) поселились на земле кипчаков, вступали в брак с ними и оставались жить в земле их (кипчаков).» (А. Якубовский. К вопросу о происхождении ремесленной промышленности Сарая Берке. Л., 1930, стр. 5).

Хотя при кипчаках все племена, сохранили в разговорной речи свой диалект тюркских языков, кипчакский язык был господствующим и этот язык, как и сами кипчаки в Крыму дожили до наших дней.

Что касается Греции «которая могла бы претендовать на Крым», мне кажется в статью В.Лебедева вкралась ошибка. Во первых звучание могло быть между Грецией и Грузией, но никак не между Грецией и Крымом или Тавридой, точно также не между греком и тавром или скифом. Но, как видно, он имел в виду именно Крым, вероятно из расчета пребывания в древние времена там греков. В таком случае стоит взглянуть в эти древние времена.

Известно, что в древние времена, когда не была сложена греческая нация, а были только зародыши этой нации Иониане и Дориане, которые даже не ладили между

собой, оба они приступили к колонизации территории чужих народностей. Дориане в середине VIII в. захватили Сицилию и южную Италию, Ионийцы в начале VII в. сумели основать в Малой Азии город Милет, который стал центром дальнейших колонизационных действий на севере. (Ю. Кулаковский. Прашлое Тавриды. Киев, 1906). После Милета, около 785 года до н.э. ими основан в Малой же Азии город Синоп.

Много раз они пытались захватить все побережье Черного моря, но аборигены - тавры на крымском побережье и колхи на кавказском усердно защищая свою родину от чужеземных захватчиков и пиратов, не давали им возможность высадки на побережье. В те времена ионийцы-греки дали Черному морю название негостеприимного моря, Кавказ называли Колхидой, Крым - Тавридой, а Украину - Скифией.

В бесконечном стремлении, отважные мореплаватели Ионийцы вышли победителями и в конце VII в. начали основывать свои торговые фактории на северном побережье Черного моря. В дельте Дуная появился город Истр, на Днепровском лимане - Тира, Бугском лимане - Ольвия в устье Дона-Танаида, на побережье Крыма Керченитида, Калос Лимен, Херсонес, Феодосия, Пантикапей, на кавказском побережье на Тамани - Фанагория, в устье реки Рион-Фазида, близ нынешнего Сухуми - Диоскуриода и другие. По меркам дорогого Лебедева, если он берет в мерку пребывание греков можно бы было прийти к заключению, что «Греция могла бы претендовать» и на Молдавию и на Украину, и на Абхазию.

В это время Дориане также основали на южном побережье Черного моря город Гереклею с колонией Калатией.

Основанные Ионийцами города были самостоятельны и живо вели торговлю. Основное же население этих городов составляли местные племена: В Крыму тавры и скифы, на кавказе меоты, синды, инкоматы, пессы, псеси, дандарахи и другие. (История Кабардино-Балкарской АССР, М., 1967. Том 1, стр. 49). Коммерсанты ионийцы на эксплуатации аборигенов быстро обогащались, поэтому местные племена считали их узурпаторами и недолюбливали их.

В 480-ом году до н.э. самый сильный из этих городов Пантикапей насильно подчинил себе близлежащие города и племена тех местностей и превратился в мощное гос-во дав ему название Боспор. Управление взяла в свои руки греческая династия Археанактидов.

Но времена менялись. В Греции отношение между ионийцами и дорийцами накалялось все больше и больше, что привело их в конце концов к Пелопоннесской войне, продолжавшейся с 431 по 404 год. В ионийских колониях чувствовалось ослабление, чем воспользовались тавры и выгнали их из их торговых факторий на западном побережье Крыма, а через несколько лет, в 422 году добровольно отдали те же места Гераклийским дорийцам. Только после этого вырос там, на названном Гераклийском полуострове возле теперешнего Севастополя настоящий дорийский город Херсонес. Дорийцы создали там демократическое гос-во расширив границы, с согласия тавров, до Керкинитиды и Калос лимена.

А в Пантикапее, еще раньше, в 438-ом году, был совершен государственный переворот, династия Археанактидов уничтожена, и государство возглавила из знати синдского племени новая династия спартокидов. (История Кабардино-Балкарской АССР, стр. 53).

Таким образом в Крыму оставалось принадлежащей ионийским грекам одна только Феодосия, но не надолго. Сын Спартока I Сатир I решил освободить Крым от греческой оккупации и прибрать к рукам и этот город. Сатир I не добился успеха и умер в 388 году до н.э. во время осады Феодосии. Хотя наследники Сатира продолжали борьбу за обладание Феодосией, ионийцы при поддержке из метрополии, сумели защитить город до тех пор когда прекратилась помощь и один из наследников спартокидов Евмел в 301 году до н.э. с помощью скифов легко захватив Феодосию присоединил ее к Боспорскому гос-ву.

Теперь греческими городами оставались Херсонес в Крыму и Ольвия на Бугском лимане. Ольвия дольше всех, до прихода сарматов, до первых веков нашей эры продолжала активную жизнедеятельность как греческий город, где большинство населения составляли греки. Но, как и население столицы скифского государства в Крыму Неаполи, и население греческих городов Крыма в первые века н.э. были сарматизированы. Как говорит производивший археологические изыскания на месте А.А.Иессен, эта сарматизация была бесспорна. (Некоторые памятники VIII-VII веков до н.э. на Северном Кавказе. Вопросы скифо-сарматской археологии. М. 1954, стр.216).

Археологические исследования показывают, что в раннем средневековье как на южном побережье так и в горах и предгорьях могильники содержат предметы относящиеся таврам, скифо-сарматам и аланам. (К.Ф.Соколова.

Антропологические материалы из раннесредневековых могильников Крыма. Ист. и арх. средневекового Крыма. М. 1958, стр. 63). Что касается Херсонеса, А.Л. Якобсон утверждает, что там еще в VIII-X веках сохранились погребальные сооружения и обряды, являвшиеся пережитком местных языческих традиций, т.е. тех же тавров. (А.Л.Якобсон. Раннесредневековый Херсонес. Материалы и исследования по архелогии СССР, № 63, стр. 249-281). По свидетельству И.В. Ягича Анастасий Библиотекарь о жителях Херсонеса писал, что они не туземцы, т.е. не греки, а пришельцы из разных варварских народов. (Л.Н.Гумилев. Примечание № 3, на стр. 330 Истории Хазар). В эти народы входили аборигены Крыма тавры, скифы, сарматы, аланы и частично евреи.

Быть может В.Лебедев имел в виду не древних греков, а изгнанных в VIII веке из Византии иконопочитателей или привлеченных в XVIII веке князем Потемкиным из Греции ополченцев. Если так, то для прояснения этого вопроса заглянем в историю.

Императоры Византии стремились расширить свои территории как на западе, так и на востоке и христианизировать все больше и больше народностей. На востоке появился Халифат, жаждущий так же расширить сферу влияния и привлечь народы к мусульманству. Арабы халифата воевали и на Кавказе с Хазарами, и на малой Азии с Византией, и в Индии, в Африке и в Испании и добивались успехов. Византия часто оставалась в очень критическом положении, когда Хазары, ударив с тыла, оттягивали силы арабов на себя и спасали Византию от гибели.

Эти войны, смуты и дворцовые перевороты, когда даже занимать трон императора в 711 году армянина по национальности Вардана под именем Филлипики хазарский каган отправил из Херсонеса в Константинополь, положение Византии и в социальном, и политическом, и экономическом отношениях было на много ухудшено. Этим воспользовались арабы. При халифе Омаре они в 718 году вошли до Константинополя и обложили его. Если бы не успели Хазары оттянуть силы арабов на себя, те могли занять столицу и присоединить Византию к халифату. (М.И.Артаманов. История Хазар, Л. 1962, стр. 205).

В таких тяжелых условиях император Феодосий III искал пути для стабилизации положения империи. Для этого был один только путь - выжать соки разбогатевшихся феодалов и духовенства центральных и восточных

областей Малой Азии. Население тех областей состояло из потомков проживавших там в более древнее время народов, оставшихся много раз под оккупацией Римской империи и поэтому присвоивших этническое название ромеев.

Ромейские феодалы богатели, монастыри блистали золотыми куполами и имели большие ценности. Это то что нужно было императору. Просто отнимать все это богатство было неудобно. Тогда верховные правители решили пойти против устоев христианской религии и запретили поклоняться иконам, назвав иконы идолами. Сделав своими агентами и митрополитов и епископов повели пропаганду, что христианству чуждо рисовать разные, непохожие друг на друга физиономии или фигуры богоматери и сына господи и преклоняться этим самодельным вещам. Началась все ужесточающаяся борьба. Иконоборцы называли иконопочитателей идолопоклонниками, а те обвиняли иконоборцев в поддакивании арабам, признающим единобожие.

Когда положение усугублялось еще больше, началось жестокое преследование иконопочитателей и крупнопоместной знати. Монастыри закрывались, ценности отбирались. Преследование достигло своего апогея при императорах Льве III (717-741) и Константине V Каппониме (741-775).

Прогнанные занявшими их страну греками из своей тысячелетней родины бедные ромейцы нашли спасение только в эмиграции в Крым. Они приезжали волнами и на южном побережье Крыма стали возникать новые населенные пункты с названиями имен святых и мучеников. Кое-где появлялись молельни, церкви и монастыри.

Эти люди сами не знали чьи они потомки: хититов, кападокийцев, киликийцев, фригийцев или лидийцев, поэтому назывались ромейцами как подданные римской империи. А местное население Крыма называло их урумами и это этническое название удержалось до сих пор. Они более тысячи лет в дружбе с местным населением Крыма, сохранив религию изучили язык Крымских Татар. Они имели родственные связи с крымскими татарами. И вот, в 1779 году Екатерине II захотелось депортировать их из насиженных мест. Они опротестовали. Им не хотелось оставить на произвол свои дома, свои хозяйства, могилы своих предков. Они восстали против этого мероприятия властей, но Суворов силой оружия превратил их жизнь в трагедию. Эту трагедию можно назвать репетицией 18 мая 1944 года, когда Сталин депортировал из Крыма всех Крымских Татар. Тогда так же был ужас разорения, плач и вопли

не только их, но и любящих их Крымских Татар. Вот они могут претендовать на свою родину и уже вернувшаяся часть из ссылки Крымских Татар, примет их в свои объятия.

А те, привлеченные в Крым по фантастическому «Греческому проекту» Потемкина из Греции ополченцы, сами не зная основную цель Екатерины, с неопишущей жестокостью издевались над населением и были обозваны дангалаками. Потомки этих дангалаков до сих пор живут в Крыму и им нечего претендовать на Крым.

Вооруженные и обеспеченные всем необходимым эти дангалаки издевались не только над мусульманами – Крымскими татарами, но над всем нехристианским населением проживавшим в Крыму сотни и тысячи лет и считавшим Крым своей родиной. Много терпели от них карaimы – потомки хазар принявших иудаизм и Крымчаки – настоящие евреи, которые несмотря на тысячелетнее жительство среди основного населения Крыма, даже приняв язык и быт Крымских Татар, сохранили свою религию и молились в своих синагогах.

В.Лебедев пишет, что «даже у евреев на Крым и то больше исторических прав» и в подтверждение этого добавляет : «Как – никак в 20-е горы там существовали целые еврейские поселения, а затем еврейские колхозы». Во первых еврейские поселения создавались не в 20-х, а в 30-х годах, но даже 20-е годы это как вчера. А чешские и немецкие поселения существовали со времен Екатерины в местах откуда были выселены урумы. Появление в 20-х годах, мне кажется никому не сможет дать права претендовать на страну, но евреи появились в Крыму за тысяч лет раньше этой даты, еще в те древние времена, когда в первом веке нашей эры в Боспоре, т.е. в Керчи дали знать о себе Сарматы, впоследствии сарматизировавшие города Крыма. Точнее в то время, когда в 71-ом году римские императоры Веспасиан и его сын Тит заняли Иерусалем и уничтожили еврейское гос-во. Тогда не стерпевшие римского насилия евреи начали расходиться в соседние страны. После 135 года, когда император Адриан жестоко подавил восстание евреев, наплыв эмигрантов получил широкие размеры. О ни преникали на Кавказ и в Крым. в 81 году в Пантикапее уже существовала значительная еврейская община которая тогда же построила свою синагогу. М.К. Старокадомская. История и археология средневекового Крыма, М. 1958, стр. 148). Они добрались даже до Херсонеса и вместе с греками, таврами, скифами и сарматами составили население города.

Наплыв евреев этим не кончился. Евреи не забыли стародавнюю помощь персов и в VII веке приняли активное участие в войне Ирана против Византии. Но император Ираклий победив персов обрушился на евреев. Они изгонялись, их имущество разграблялось, дома разрушались. (Ю.Кулаковский. История Византии. Том III, Киев, 1915, стр. 33). Это было хуже чем война, потому что избивали мирное население вооруженные с ног до головы войска.

Евреи опять вынуждены были скитаться между странами ища спокойство и это спокойство они нашли на Кавказе и в Крыму. Но проживая много сотен лет среди местного населения они в Крыму, сохранив свою религию принали язык и быт Крымских Татар и стали называться Крымчаками. Во всех культурных мероприятиях они работали рука об руку с крымскими татарами и в Симферополе даже был открыт объединенный татарско-крымчакский клуб.

В.Лебедев пишет, что «На Крым могла бы претендовать еще Монголия». Думая так, он, безусловно, смешивает Крымских Татар с Монголо-Татарами Чингизхана. Те Татаро-Монголы, (как было сказано выше), превратились в кипчаков, но все народы вошедшие в Татаро-Монгольскую империю как подданные Татарской империи продолжали называться Татарами. Так появились крымские, казанские, уфимские, кавказские, астраханские, сибирские и другие татары этнически ничего общего не имеющие с настоящими Монголо-Татарами. Вероятно В.Лебедев тоже как многие историки верит той искусственно созданной фантазии, по которой Монголо-Татары в XIII веке пришли в Крым, вырезали или изгнали оттуда все местное население и сами осели там. Поэтому он думает что «На Крым могла бы претендовать еще Монголия».

Как известно во время существования Золотой Орды Россия была разделена на много княжеств. Князья получали добро у ханов. Чтобы получить добро хана русские князья соперничали между собой. Хань были веротерпимы, на исторические традиции и бытовой уклад князей не посягали, православную церковь защищали. В самом Сарае существовала русская епархия и имелось пять православных церквей. Многие князья большую часть своей жизни проводили в Сарае, женились на татарских царевнах, некоторые рождались и умирали там. Там же жили множество русских купцов. Когда началось соперничество в сомой Золотой Орде,

некоторые татарские принцы с сотнями своих служивых людей уходили в русские княжества, находили там теплый прием, получали землю и службу, женились на русских боярышнях, переходили в православие и вливались в ряды русской знати, получали княжеские, графские звания, становились боярами.

В России после уничтожения местничества в 1682 году была составлена названная «Бархатной» книга содержащая роспись родословных русских удельных князей. В 1787 году к книге был приложен список 933 дворянских родов из которых только 33 имеют русско-го родоначальника. (В.Прокофьев. Среди свидетелей прошлого. М. 1964, стр. 180). Татарских родоначальников имеют 92 князей, 13 графов, 50 бояр и более трехсот дворян. (М.Каратеев. Арабески истории. Буэнос Айрес, 1971, стр. 109). К этому надо прибавить еще титулованных лиц числящихся в губернских родословных книгах и десятки тысяч не получивших никакого титула женившихся на русских девушках простых татар, их детей, внуков и разветвленные от них роды, то поговорка «поскреби русского, найдешь татарина» окажется правильным.

Конечно, люди, не занимавшиеся историей, могут не знать что: гениальные русские ученые Менделеев, Мечников, Повлов и Тиширяев, историки Кантемир и Карамзин, исследователь севера Челюскин, писатели Достоевский, Тургенев, Державин, Огарев, Куприн, Арцыбашев, Замятин, Булгаков и многие другие, балерины Анна Павлова и Уланова, композиторы Скрябин и Танеев, художник Шишкин, русские цари Борис и Федор Годуновы имели татарских предков.

Кроме них, первая жена царя Василия Третьего Софья Сабурова, его вторая жена Глинская, жена царя Федора Иоанновича Ирина Годунова, вторая жена царя Алексея Михайловича и мать Петра Великого Наталья Нарышкина, жена убитого своим отцом Иваном Грозным царевича Ивана Евдокия Сабурова были потомками татарских родов.

Если сложить всех членов разветвленных от этих людей родов, можно принять за правду, что из считающих себя в настоящее время русскими каждый четвертый окажется потомком татаро-монгола.

В Крыму же из настоящих татар были ханы Гирей и несколько родов мурз.

Теперь, если честно подумать, на что Монголия может иметь больше претензий на Крым или на Россию?

Необходимо уточнить еще одну ошибку В.Лебедева. Он все таки признает хотя и в скобках, коренным населением Крыма поголовно депортированных в 1944 году по приказу Сталина Крымских Татар и пишет, что "Из всего сказанного вроде бы следует, что наибольшие права (после Крымских татар) на Крым у России". Но, на его взгляд, "По прошествии десятков лет это коренное население частично ассимилировалось (то, что вышло после чудовищной перевозки в «теплушках») и проживает ныне в местах высылки- в Узбекистане и Казахстане. Дети и внуки высланных не очень рвутся на историческую землю своих предков. Поэтому сегодня в Крыму обитает не более 50 тысяч татар. 70 процентов почти полумиллионного населения Крыма -русские».

Неверно что "дети и внуки не врут" - Они уже 40 лет ведут борьбу за права на возвращение, но верно что «туда их, впрочем, не так уж и завут». население Крыма до войны было один миллион 250 тысяч душ, теперь не «полмиллиона», а 2 с половиной миллиона, 70 или больше процента т.е. 1 миллион 700 тысяч из них являются поселенцами, считающими себя русскими и занявшими татарские дома. Они ни только не завут,наоборот бульдозерами крушили те татарские дома, которые татары за высокие цены покупали у русских. Они хатели превратить Крым в страну без татар. Несмотря на это вражеское отношение, уже не 50 тысяч, а около 300 тысяч «детей и внуков» смогли вернуться на родину и в тяжелых условиях стараются обустроиться на своей превращенной в развалины Родине и превратить её снова в цветущий сад.

Мой друг - Председатель Национального Центра Крымских Татар в С.Ш.А. инженер Фикрет Юртер постоянно напоминает окружающим, что «Если не будет сказана правда о явлениях прошедших времен, истории запишутся неверно!» Нам кажется, что он прав!

ПИСЬМО В РЕДАКЦИЮ

ПРАВДА О КРЫМСКИХ ТАТАРАХ

30.1.71

Многуважаемый
Марк Ефимович!

Крымские татары, проживающие в свободном мире, благодарят Вас и уважаемой всеми газете Новое Русское Слово за опубликованные в ней материалы о преследовании в СССР крымских татар.

«Советские документы», открывающие подлинное лицо советского коммунизма, имеют важное значение не только для нас — эмигрантов. Они открывают глаза и другим народам и коммунистам других стран.

Это ставит советских лидеров в чуждое положение. В особенности усиливший по всем миру голос депортированных с родины крымских татар пошатнул все пороки советского требования в НО о полной ликвидации коммунизма и о предоставлении всем остальным народам мира права на демократическое.

Советские органы печати за рубежом (например, издаваемый в Лондоне еженедельник «Soviet Weekly» от 23 и 30 августа 1969 года) печатают контр-документы — снабженные фотоснимками крымских татар, которые «добровольно» высказывали нежелание возвратиться на свою родину.

Не успели советские руководители успокоиться как грянул гром в ясном небе: раздался голос опровержения этих басен. Последними четырьмя письмами крымские татары разоблачили советскую ложь.

Супруги Бузницарские в своем письме в НРС — не давня ли одного факта и ни одного примера, ослословно и ложно утверждают, что крымские татары во время немецкой оккупации получили право распоряжаться всеми народами, населяющими Крым.

После войны, в СССР, о событиях в Крыму вышло очень много книг-воспоминаний участников подпольного и партизанского движения. Но ни один из авторов — участников этой борьбы — не упомянул о зверствах крымских татар. XX съезд КПСС объявил этот вопрос и осудил депортацию целых народов, считая их не обоснованными. Ни лидеры советского государства, ни работники КГБ этих зверств не видели, поэтому, что ничего подобного не было и не могло быть.

Я, крымский татарин, находившийся в Крыму до самого ухода немецких войск и знающий все происшедшее.

В действительности события происходили следующим образом.

Когда немцы вошли в Крым у алярии Симферополя, в течение нескольких дней представители населения Крыма народов посетили командование и поблагодарили его за спасение народов от коммунистического ига. Татарское население некому было организовать, поэтому они своих представителей не послали. А единичных интеллигентов пугал террор нацистов. Немцы, чтобы напугать народы и привести их к подолку повиновению, в первые же дни повесили из первых попавшихся несколько человек. Их оставили висеть в течение нескольких дней. Видевшие узнали повешенных — это были один еврей и один татарин, оба прибывшие после оккупации советами. Позднее в 1939 году, два чыгана, один татарин и один русский.

Люди страшались выходить на улицу...

По приказу немецкого командования раньше всех был создан Еврейский комитет, фамилиями председателя которого я, к сожалению, не помню. Этот комитет составил список всего еврейского населения города. От имени этого комитета расклеивались на стенах объявления за подписью председателя комитета — чтобы евреи поверили и подчинились. Их сначала приглашали сдавать ценные вещи, а потом, уже в декабре 1941 года, объявили, чтобы гетто одевались и взяли с собой провизию, достаточно на три дня, явились на определенное место. Многие евреи думали что их собираются отправить в Палестину, но это была ловушка. Их вывели за город и расстреляли.

Потом появились объявления — приказ крымским чыганами (они были магометанского вероисповедания) явиться для регистрации также в определенном месте. Наутражные еврейским опытом, большинство чыган туда не явилась. А те, которые явились, были также расстреляны.

Когда распространился слух об этом, несколько татарских бывших духовных лиц, надев наспех приготовленные чалмы и явив зеленое религиозное знамя, пошли к командованию и там узнали что председатель новосозданного Симферопольского городского управления подал докладную записку и советам немцам после еврейского уничтожения «верных» для цивилизации чыган, а впоследствии и крымских татар. Только после этого, по приглашению этих духовных лиц, состоялось собрание в старой мечети на Килесерской улице группы татарской интеллигенции и с целью самоорганизации был образован мусульманский комитет (в декабре 1941 г.).

В феврале 1943 года немецкое командование пришло к этому комитету произвести записку добровольцев и немецкую армию. Но, к этому времени в Симферополе уже появились некоторые молодые люди, бежавшие из лагерей военнопленных и пришедшие пешком с Украины и Белоруссии, — в течение двух недель, и то добровольцы не записались. А члены комитета хлестали об освобождении из Симферопольских лагерей военнопленных кавказцев и туркестанцев — мусульман. Рассерженное таким бездумом дела командование решило переименовать мусульманский комитет в татарский, а добровольцев вербовать в херсонских и Николаевских лагерях, где находились в числе других и татары — военнопленные.

Крымские татары со всеми населяющими Крым народами всегда жили в ладу. Даже несмотря на то, что как царским, так и советским правительствами террорировались и русифицировались ни верны, что все это дело руководителей чиновников, а народ ни при чем. Поэтому они к русским всегда питали чувство дружбы. Русские в свою очередь жили с ними как члены одной семьи. Многие русские крестьяне даже говорили по татарски и их слыла было отличить от татар. В русской литературе немало написано правдивого и хвалебного о крымских татарах. Вот, что пишет русский полковник, командир крымского конного полка, Бако: Умиляли властители России, менялись эпохи, все новое и новое поколения шли на смену ух-

дившим. Но верность татар Крыма державе Российской жила и крепла и много раз была запечатлена кровью и жизнью тех лучших сынов, которые по первому зову... шли туда, где нужна была России их посильная помощь. («Крымский конный Её Величества Государыни Императрицы Александры Федоровны полк», Париж, 1934). Евгений Марков, описывая характер крымских татар, пишет: «По крайней мере, я, со своей стороны, искренно желал бы своему родному племени многого из того душевного добра, которое замечали старые писатели в крымском татарине, к которому все беспристрастные наблюдатели заметят и теперь в коренных основах татарского характера» («Крымские эскизы» С. Петербург, 1902). Беспристрастные наблюдатели это действительно замечали. Например, популярный писатель и журналист Андрей Седых в напечатанных в «Новом Русском Слове» Крымских рассказах, в части «Карадаг» писал, что в мире нет народа приветливее и гостеприимнее крымского татарина.

Зная это, и русская интеллигенция, по почину покойного писателя Алексея Костерина, и украинец генерал Петр Григоренко — выступили в защиту прав крымских татар.

К евреям крымские татары относились вполне благожелательно и в особенности в городах многие даже из моих друзей были жидятами на еврейках. При сборе и расстреле евреев, некоторые из них не желая расставаться с женой, добровольно пошли на расстрел. Лишь я до расстрела евреев, доставляя продукты питания семьям тех евреев, которые до войны работали со мной и знал, что некоторые мои друзья-татары, рискуя собственной жизнью, скрывали на чердаках своих домов евреев. В Бахчисарайском районе татары собрали более 20 тысяч подпольщиков под предлогом спасения доктора-еврея Гольдштейна, но спасти его не могли.

В настоящее время (с 1957 года) в Ташкенте издается на крымско-татарском языке газета «Ленин Байрагы» («Знамя Ленина»). В номере от 28 февраля 1966 года в ней было напечатано благодарственное письмо Феодосийской еврейки Шамак Эмануэловны Платро. Она разыскивала Бекировых и Сентимбетовых, которые во время немецкой оккупации спрятали ее с восьмилетней дочерью. Число и опасил им жизнь. В той же газете 79-летний еврей Оскар Тетрович Шляковецкий рассказывает, как крымский татарин Ибрагим Лятифов спас ему жизнь. Таких примеров было очень много.

С украинцами же крымские татары жили как добрые соседи. Каждое лето из Украины в Крым приезжали тысячи украинцев на сезонные работы в фруктовых садах. В 1933 году, когда украинцы целыми семьями умирали от голода, десятки тысяч их нашли пастыри в Крыму. Крымские татары последний кусок хлеба делили с ними. Преследуемые же советской властью, они скрывались в Украине зная, что украинцы из них не донесут.

Тяжела была жизнь крымских татар под немецкой оккупацией. Партизаны, голодающие в горах, спускались в близлежащие татарские деревни, удивляя людей и жот. Узнав об этом, карательные отряды немцев сжигали деревни и часть населения расстреливали;

обвиняя их в связи с партизанами. Таким образом, немцами были сожжены около 150 татарских подгорных сел, убиты и сожжены живьем тысячи крымских татар. Конечно, среди сожженных были и деревни с русским населением, как Бия-сала, Кожда-сала, Маггуш, Балта-Чокрак и другие (одна деревня Янка — с греческим населением), но когда сжигались эти деревни, татарское население переживало адские дни.

Могу со всей ответственностью сказать, что в Крыму от татар никто не пострадал, а получивших помощь от них было очень много.

Советское правительство выслало татарское население из Крыма не за сочиненные Бузницарскими грехи — таких грехов не было, — а обвинило их в поурожейном сопротивлении советской армии. Всем известно, что в годы войны были созданы антикоммунистические части из попавших к немцам военнопленных разных народов России. Была Русская освободительная армия генерала Блазова, была Украинская армия освобождения, были Кавказские конные части, Туркестанский легион, Кавказские батальоны. Были созданы несколько батальонов и из военнопленных крымских татар, задержанных в Николаевских и Херсонских лагерях. Их называли добровольцами. Они носили немецкую форму, чтобы спастись от голодной смерти. Им было дано задание охранять деревни и продукты собирали от партизан. Но некоторые из них, повняв свое здоровье, уходили к партизанам, а другие доказали партизанам, что если придется стрелять, то первые пули они направят на настоящих врагов. (По материалам, изданным газетой «Ленин Байрагы» от 22 июня 1965 г.).

Конечно из среды каждого народа выходят хулиганы, воры и бандиты. Нет деревни без собак. Такие единичные были и среди крымских татар, но они вредны больше татарам, чем представителям других народов. Нельзя обвинять в этом огулюм всех крымских татар. Начальник главного управления полиции в Симферополе, некий Грановский, в ответ на взорванные мины в зданиях НКВД и напущенно-строительного завода за одного убитого (партизана) немецкого солдата выдавал немцам на расстрел по 50 человек. Собирая этих людей среди населения города. Впоследствии немцы разоблачили его самого, как коммуниста, и он был расстрелян.

Думаю, что в эмиграции еще имеются представители других народов, пережившие немецкую оккупацию в Крыму знающие крымских татар лучше, чем супруги Бузницарские. Хотел бы еще услышать голос и русских друзей, которые выступили в защиту крымских татар в СССР, о чем мы узнали, с благодарностью, через Новое Русское Слово от 23 марта 1969 года.

С почтением к Вам
Мехмет Сердар

February 20, 1978

5-14-5 Inamuragasaki

Kamakura 248 JAPAN

Messrs. Crimea Foundation
24 Greene Drive Commack
New York, N. Y. 11725
U. S. A.

Многоуважаемые господа!

Это второе письмо, с которым я обращаюсь к Вам.

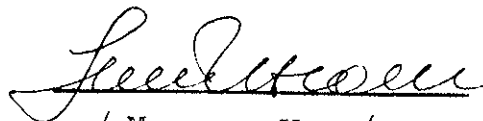
Недавно в газете Новое Русское Слово, издаваемой в Нью-Йорке, я узнал, что Вашим Фондом была издана книга "А когда мы вернемся", написанная Андреем Григоренко.

Я заинтересован в судьбе крымских татаров и хочу приобрести названную книгу. В случае того, что Ваш Фонд непосредственно раздает книгу, то прошу прислать один экземпляр ее по моему адресу по морской почте. Плату стоимости книги я обыкновенно присылаю после получения фактуры или банковским переводом или банковским чеком. Если у Вас практикуется другой способ платы, то пожалуйста, укажите.

В случае продажи этой книги только через агентство, то прошу любезно сообщить мне его адрес.

Я надеюсь, что это письмо благополучно дойдет до Вас и сможет вызвать желанный отклик.

Искренне Ваш

/ Масааки Уно /

The National Center of Crimean Tatars

COMMITTEE FOR THE RETURN OF EXILED CRIMEAN TATARS TO THEIR HOMELAND, INC.

24 Greene Drive, Commack New York, 11725

Phone: (516) 499-7423 Fax: (516) 499-7423

Президенту
Украинской Республики
господину Кучме

26.06.1995

Господин президент.

Национальный Комитет Крымских Татар в Нью-Йорке с удовлетворением узнал о Вашем контакте с президентом Узбекистана по поводу создания фонда для возвращения Крымских Татар на родину. В то же время стало известно о досадном инциденте в Крыму между милицией и татарским населением.

Надеемся это окажется не той искрой, которая может стать причиной более крупных событий.

Президент комитета

Фикрет Юртер

Встреча

Фикрет

Юртера

с Виктором

Пинзенюком.

(Vice-Prime
Minister, 1993)

EINIGKEIT

Ein guter Anfang und sehr erfreuliche Resultate bei der in Ulm lebenden Krim-Tataren.

**Wir danken an Herrn Vorsitzender der Krim-Tatarischen
Vereinigung in Deutschland Herrn Richard Aimann und den Mitgliedern
der Vereinigung, für die ausgezeichnete Spendenaktion, die für die
Notbedürftigen Krim-Tataren auf der Krim, geleistet haben.**

**In diesem Magazin werden sie einige Beispiele aus dem
Tätigkeitsbereich der Vereinigung in Ulm finden. Sie werden hier auch
unter anderem, das Wissenswerte über die Person und Arbeit von
Herrn Richard Aimann lesen...**

**Nochmals unsere herzlichsten Dank für das ausgezeichnetes
Aktivitäten, die die Krim-Tatarischen Vereinigung in Deutschland
geleistet hat.**

**The National Center
of
Crimean Tatars
Fikret K Yurter
(Dipl.-Ing.)
President**

**"Wir die Krim-Tataren brauchen dringend finanzielle Hilfe, denn Ideen haben wir genug".
Birlik**

BATI ALMANYA'DAKI KIRIMTATAR CEMİYETİ

Die Landsmannschaft der Krim-Tataren in Deutschland e.V.

Landsmannschaft der Krim-Tataren in Deutschland e.V.
c/o R. Aumann, Postfach 2011, 89210 Neu-Ulm
Mr. Fikret Yurter
24 Green Drive
Commack
NY 11725
USA

20. August 1999

Betreff: Aktueller Stand unserer Spendenaktion

Liebe Mitglieder und Freunde,

mit diesem Brief möchte ich Euch/Sie über den aktuellen Stand unserer Spendenaktion informieren.

Am 02. August 1999 haben wir ein Spendenkonto bei der Sparkasse Neu-Ulm/Illertissen eingerichtet. Bis heute sind über DM 1000.—an Spenden von unseren Mitgliedern und Freunden eingegangen.

In den letzten 7 Tagen habe ich etwa 1000 Briefe mit dem Spendenaufruf und Informationsmaterial verschickt. Dabei wurden alle grossen deutschen Firmen angeschrieben. Daneben 60 Arzneimittelfirmen in Deutschland. Alle Baby- und Kindernahrungsmittelhersteller; Hersteller von Kinderschuh und Kinderkleider, Firmen in Neu-Ulm und Augsburg, alle Kinderärzte in Neu-Ulm, München und Augsburg und noch weitere potentielle Spender. Zusätzlich habe ich auch über 30 regionale und nationale Zeitungen und Zeitschriften angeschrieben. Lassen wir uns überraschen wie viele sich melden.

Das Porto belastet weder unseren Verein noch das Spendenkonto. Es ist mein Beitrag zu dieser Hilfsaktion.

Wir wollten auch die türkischen Vereine anschreiben, doch durch das tragische Erdbeben in der Türkei können wir das verständlicherweise nicht mehr tun.

Am Dienstag, 17.08.1999 war ich mit Ahmet Nalbant bei der Neu-Ulmer Zeitung, die einen sehr ausführlichen und hilfreichen Bericht über die Krim-Tataren geschrieben haben. Besonders hilfreich war die Angabe unseres Spendenkontos. Eine Kopie des Berichts liegt bei.

-Birlik-Einigkeit-

Die Teilnahme am Roten Kreuz Transport am 1. September 1999 ist so kurzfristig für uns nicht mehr möglich. Es fehlt immer noch ein Fahrzeug. Ausserdem müssen alle Hilfsgüter vorher bei den ukrainischen Behörden angemeldet und genehmigt werden. Zusätzlich benötigt man Durchreiseerlaubnis von den Transitländern. Diese formellen Schritte dauern sehr lange und sind sehr aufwendig. Ich war heute beim Bayerischen Roten Kreuz in Neu-Ulm um die weitere Vorgehensweise zu besprechen. Wir haben schon eine Palette Kinderkleidung und viele Medikamente dort gelagert. Diese können dort noch gelagert werden und weitere Hilfsgüter werden uns noch zur Verfügung gestellt.

Wer uns noch zu einem Fahrzeug verhelfen kann ist herzlich dazu willkommen.

Wir hoffen bis Ende Oktober die Hilfsgüter auf die Krim zu bringen.

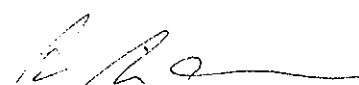
Wer von Euch/Ihnen noch weitere Vorschläge und Ideen hat ist aufgefordert aktiv zum Erfolg unserer Aktion beizutragen.

Wer Interesse hat, kann von mir eine Informationsmappe über unsere Aktion und die Situation unserer Landsleute erhalten. Damit kann man in seinem Ort aktiv für die Belange der Krim-Tataren werben. Wir benötigen auch unbedingt die Unterstützung der Zeitungen.

Kurzfristig sollten wir in den kommenden Tagen einen Geldbetrag an den krim-tatarischen Frauenverein in Simferopol schicken, die etwa 200 Waisenkinder betreuen.

Bitte denkt daran, dass unsere Initiative und Hilfsbereitschaft die Situation unserer Landsleute verbessern kann.

Mit freundlichen Grüßen und bestem Dank

i.A. Richard Aimann
Beauftragter für Öffentlichkeits – und Pressearbeit
Die Landsmannschaft der Krim-Tataren in Deutschland e.V.

*Vielen Dank
für das Photo*

Tel: 0731 9723197
Fax: 0731 9723198
e-mail: richaim@aol.com

**Alle Spenden werden zu 100% für wohltätige Zwecke verwendet.
Alle administrativen Kosten wie Porto, Büromaterial und Telefonkosten werden von unseren Mitgliedern getragen.**

1. Vorstand:	Cemil Hüseyin Berke	Gotthard-Müller-Str. 37	70794	Filderstadt	Tel. 0711 7078280
2. Vorstand	Celi Osman	St. Michael Ring 19	86405	Meitingen	Tel. 08271 8577
Ehrenvorsitzender	Ismail Hacıahmet	Stadtlägerstr. 20	86152	Augsburg	Tel. 0821 514108
Presse&Öffentl.	Richard Aimann	Auweg 15	89233	Neu-Ulm	Tel. 0731 9723197
Eintragung	Amtsgericht Augsburg	Registriergericht	86142	Augsburg	VR 239
Spendenkonto 430 040 881 Sparkasse Neu-Ulm/Hertissen BLZ 730 5000					

Neu-Ulmer Zeitung

Heute mit
WasWannWo

Donnerstag,
19. August 1999
Nr. 190

Weißhorner Volkszeitung

Preis: 1,60 DM
51. Jahrgang

Neu-Ulmer „Krim-Tataren“ wollen Not lindern

Spendenaktion für Waisenkinder läuft an: Unvorstellbare Armut in der Heimat

Neu-Ulm (pf). Von der Weltöffentlichkeit sind sie weitgehend vergessen – die Krim-Tataren. Auf der zur Ukraine gehörenden Halbinsel herrscht bittere Not, die Tataren sind meist arm wie eine Kirchenmaus. In Neu-Ulm lebt etwa ein Dutzend Tataren-Familien. Ihnen geht's hier gut, sie haben die deutsche Staatsbürgerschaft, Arbeit und sie sind integriert. Deshalb sammeln sie Spenden für die vom Schicksal gebeutelten Landsleute.

Zwei „Krim-Tataren“ im Gespräch mit der NUZ: Richard Aimann aus Reuti ist Beauftragter der „Landmannschaft der Krim-Tataren in Deutschland“, die rund 50 Mitglieder zählt. Sie kommen überwiegend aus dem Raum Neu-Ulm und Augsburg. Und Achmet Nalbant aus Gerlenhofen, der vor etlichen Jahren Mitbegründer der Landmannschaft war. Nalbant lebt seit 1945 in Neu-Ulm, seit 1990 war er rund 20 mal in der ehemaligen Heimat. Zuletzt unternahm der 73-jährige vor vier Wochen wieder eine 14-tägige Reise auf die Halbinsel Krim. Auf der Rückfahrt hatte er eine Liste mit den Namen von 200 Waisenkindern im Gepäck.

„Denen wollen wir helfen“, erläutert Richard Aimann. Die Kinder leben nicht in Wai-

senhäusern, „solche gibt's nämlich gar nicht“. Sie „sind irgendwo bei Familien oder bestenfalls bei Verwandten untergebracht“. Vor allem für diese Kinder haben die Neu-Ulmer ein Spendenkonto eingerichtet.

Der „Vereinigung Krim-Tatarischer Frauen in Simferopol“ und zwei weiteren Organisationen, die die ein- bis 15-jährigen Kinder und Jugendlichen betreuen, sollen die Spendengelder dann übergeben werden. Aimann beteuert: „Die Spenden kommen an den richtigen Ort, das ist für uns eine Frage der Ehre“. Auch werde demnächst ein Konvoi starten.

Bitterkeit schwingt mit, wenn Aimann über die vielen Hilfstransporte berichtet, die wohl in die Ukraine verschickt wurden: „Doch die Krim-Tataren bekommen nichts davon ab.“ Enttäuschung auch darüber, dass im Gegensatz zu den „Wolgadeutschen unsere Landsleute“ von der Bundesrepublik bis heute keinerlei Hilfe erfahren hätten. Obwohl es auf der Krim „an allem fehlt“.

Achmet Nalbant hat dies erst jüngst wieder leidvoll erfahren: Weil viele der aus der Verbannung zurückgekehrten Tataren als staatenlos gelten, können sie auf der Krim weder arbeiten noch staatliche Unterstützung in Anspruch nehmen. Es fehlt an Wohnraum, Wasser, Elektrizität, Schulen, Ausbildungsplätzen

und an der notwendigsten medizinischen Versorgung. Die Tataren fristen ein kärgliches Dasein, viele leben noch heute in Zelten und alten Hütten, ob bei Hitze oder Kälte. „Fast unzumutbar“, stellen die beiden Neu-Ulmer „Krim-Tataren“ fest.

Nalbant zufolge geht es seiner Verwandtschaft auf der Krim nicht ganz so schlecht: Sie lebe auf dem Lande, sei Selbstversorger, züchte Schafe, Hühner sowie Ziegen und bewirtschafte ein kleines Stückchen Land.

Von Stalin deportiert

Die Krim-Tataren, berichten Aimann und Nalbant, seien im Mai 1944 von Stalin wegen angeblicher Kollaboration mit den deutschen Besatzern deportiert worden. Innerhalb von drei Tagen seien rund 450 000 Menschen in Viehwaggons nach Zentralasien verschleppt worden. Fast die Hälfte der Geschundenen sei ums Leben gekommen. Nach der Deportation wurden die meisten Häuser, Moscheen, Schulen und Friedhöfe von den sowjetischen Behörden zerstört. „Nichts blieb uns übrig“.

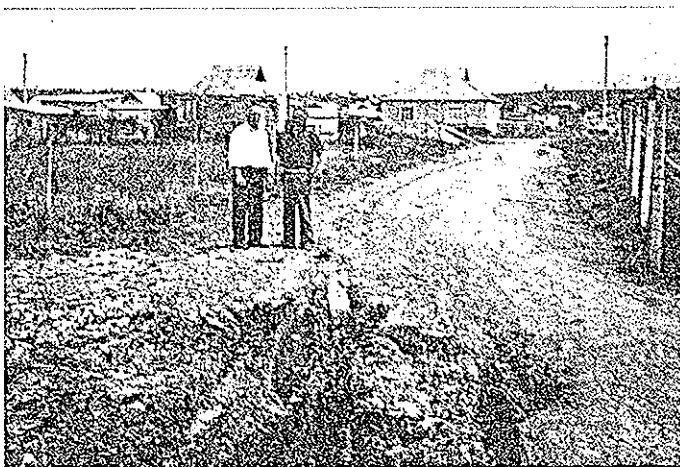
Fast 45 Jahre kämpfte das Volk der Tataren ums nackte Überleben und um die Rückkehr in die angestammte Heimat. Erst 1989 erklärte der Oberste Sowjet der Sowjetunion die Ver-

folgung der Krim-Tataren als „gesetzeswidrig“. Und erst Dank der „Perestrojka“ unter Präsident Gorbatschow, als auch die Ukraine unabhängig wurde, der die Krim seit 1954 angegliedert ist, durften die Tataren wieder offiziell auf der Krim siedeln. Bis heute lebt trotzdem ein Großteil weiter im Exil, überwiegend in der Türkei. Tataren sind wie Türken islamischen Glaubens, auch ist ihre Sprache dem Türkischen verwandt.

Diejenigen aber, die auf die Krim zurückgekehrt sind, warten noch immer auf die fundamentalsten Menschenrechte: 170 000 der 250 000 Heimgekehrten haben auch nach Jahren wegen des neuen Staatsbürgerschaftsgesetzes noch keine ukrainische Staatsbürgerschaft bekommen.

Richard Aimann kommt ins Grübeln: „Man kann nicht in der aktuellen Krise auf dem Balkan tagtäglich von Menschenrechten und Selbstbestimmung sprechen, wenn man seit über einem halben Jahrhundert über das Unrecht an den Krim-Tataren geschwiegen hat. Ungerechtigkeit und Verletzung der grundlegenden Menschenrechte dürfen kein Verfallsdatum haben.“

Spendenkonto 430 040881 bei der Sparkasse Neu-Ulm/Illerissen, BLZ 7305000: „Kinder und Jugendliche in Not“.

Das Dorf Belogorsk: Keine ausgebauten Straßen und eher Hütten als Häuser.

Bild: privat

War jüngst auf der Krim: Achmet Nalbant (rechts), neben ihm Richard Aimann. Bild: Bottcher

---

-Birlik-Einigkeit-

Liebe Mitglieder und Freunde,

seit dem letzten Informationsblatt im Mai waren wir nicht untätig, weshalb jetzt erst im August das nächste Blatt erscheint. Es ist eben sehr zeitaufwendig es zusammenzustellen und einige der Informationen zu übersetzen.

Der angenehme Hauptgrund in der Verzögerung lag an der erfolgreichen Durchführung unseres Humanitären Hilfstransports auf die Krim. Für kleinen Verein war ein sehr hoher Aufwand damit verbunden, doch alle Beteiligten waren glücklich es geschafft zu haben. Schließlich war es der erste von uns komplett organisiert und durchgeführte Hilfstransport! 7 Tonnen Hilfsgüter und Spendengelder sprechen ihre eigene Sprache. Damit kann wieder einwenig der großen Not unserer Landsleute auf der Krim gelindert werden.

Vielen Dank an alle Beteiligten

Wir werden jetzt natürlich unsere Hände nicht in den Schoß legen und untätig bleiben, sondern unsere Hilfsaktion weiterführen, denn die Not ist noch lange nicht zu Ende. Bei unserem Besuch wurden wir von vielen Menschen und Organisationen auf der Krim um Hilfe gebeten. Alles sicher würdige und berechnigte Anliegen, doch die Möglichkeiten unseres Vereins sind viel zu gering um allen Bittgesuchen nachzukommen. Deshalb ist es viel sinnvoller auch in Zukunft die Arbeit der bisher geförderten Hilfsorganisationen weiterzuführen und langfristig eine Partnerschaft mit ihnen aufzubauen. Die relativ geringen Gelder nach dem Gieskannenprinzip zu verteilen ist wohl die ungeeignetste Form des Helfens, da man hier langfristig keinerlei konkreten Erfolge verbuchen kann. Wir werden auch auf keinen Fall Einzelpersonen unterstützen können, da die keine sinnvolle Art der Hilfe für uns ist. Im Gegenteil, sie ist mit vielen Gefahren verbunden. Da sich sehr schnell herumspricht wer jetzt unterstützt wird und die anderen notleidenden Menschen bringen wenig Verständnis dafür auf, warum sie jetzt nicht in den Genuss der Hilfe kommen. Zudem ist es auch notwendig korrekt nachzuweisen wo alle Spendengelder hingeflossen sind. Die unterstützten Organisationen unterschreiben Empfangsbestätigungen mit offiziellem Stempel und führen genau Buch, wie die Gelder verwendet werden. Wir dürfen auch nicht vergessen, dass unsere Mitglieder schon seit vielen Jahren Einzelpersonen mit sehr großen Mitteln unterstützen. Es gibt Mitglieder, die schon nahezu 10 Häuser für Ihre Familienmitglieder auf der Krim gekauft haben und laufend sehr großzügige Hilfe leisten. Das sind Hilfsmaßnahmen, die schon seit vielen Jahren geleistet werden, ohne dass man groß darüber berichtet. Auch das ist ein sehr nützlicher Beitrag unserem Volk auf der Krim zu helfen.

Deshalb auch vielen Dank an all die, welche Ihre Familien bisher in deren Not so selbstlos unterstützt haben.

Natürlich gibt es auch die Möglichkeit für unsere Mitglieder und Freunde notleidende Kinder direkt zu fördern und eine Patenschaft zu übernehmen. Die Vereinigung Krim-Tatarischer Frauen hat uns eine Liste von Waisenkindern gegeben, für die interessierte Familien eine Patenschaft übernehmen können. Der Kontakt zu den Kindern kann entweder direkt, über unseren Verein oder die Vereinigung Krim-Tatarischer Frauen hergestellt werden. Bitte setzen Sie sich bei Interesse mit mir in Verbindung. Unsere Familie hat schon beschlossen die Patenschaft für ein kleines Mädchen zu übernehmen, das im etwa im Alter unserer Töchter ist.

Um noch einmal das Elend und die Not unseres Volkes in Zahlen darzustellen, ist der Bericht des Nationalrats des Krim-Tatarischen Volkes (Mejlis), über die aktuelle Situation der Krim-Tataren zum wiederholten male hier abgedruckt. Die Zahlen sind erschütternd, doch das wirkliche Leid kann man nur wirklich verstehen, wenn man es mit eigenen Augen gesehen hat

Es geht uns nicht nur darum Not zu lindern, sondern auch darum die Kultur unseres Volkes zu fördern. Deshalb stelle ich Ihnen in dieser Ausgabe den bekannten Krim-Tatarischen Maler Ramiz Netovkin und einige seiner Werke vor. Er versteht es wie kein anderer Krim-Tatarischer Maler, die Schönheit der Heimat mit seinem Krim-Tatarischen Erbe in schlichten doch bewegenden Bildern festzuhalten. Leider geht es Ramiz nicht viel besser, als den meisten unserer Landsleuten auf der Krim. Auch er kämpft um das nackte Überleben und kann sich manchmal nicht einmal Papier und Tusche für seine Arbeit kaufen. Wer hat bei all der Not auf der Krim schon Geld für ein Bild übrig, mag es auch noch so schön sein. Wer Gefallen an den Werken von Ramiz hat und ihn unterstützen möchte, kann bei unserem nächsten Treffen im September Originalzeichnungen von ihm kaufen oder sich direkt mit mir in Verbindung setzen. Bei all der Not unseres Volkes ist es trotzdem notwendig unsere Kultur wiederzubeleben und zu fördern. Was ist schon ein Volk ohne eigene Kultur?

Mit freundlicher Genehmigung des Herausgebers ist hier auch ein Artikel über die Wiederwahl von Präsident Kučma in der Ukraine abgedruckt. Er verdeutlicht die sehr schwierige politische und wirtschaftliche Lage, in der sich die Ukraine befindet und unter der auch unser Volk zu leiden hat. Die Ukraine ist noch Jahrzehnte von einer erfolgreichen Marktwirtschaft entfernt und hat noch lange nicht ein Potential an erfahrenen demokratischen Politikern, die das Land in eine erfolgreiche Zukunft führen können. Die jetzige politische Führung der Ukraine besteht aus den ehemaligen Kadern des alten Sowjetsystems. Das Vertrauen der Bevölkerung in diese Politikergeneration ist sehr gering und gewählt wird häufig nur das geringere Übel, aber nicht die fähigste Person. Die Zukunft der Ukraine kann nur an einer Annäherung nach Westen liegen und nicht in der Rolle eines Satellitenstaats Russlands.

Als Anhang finden Sie den 2. Teil der Serie die Krim-Tataren und die Krim. Für weitere Ausgaben bin ich über Fotos für diese Serie sehr dankbar. Zeigen Sie den anderen Menschen auch die Schönheit der Krim und das Leben unseres Volkes.

Zum Schluss finden Sie die aktuelle Ausgabe der Nachrichten und Informationen aus der Krim, die verdeutlichen wie schwierig das tägliche Leben auf der Krim ist und wie viel noch getan werden muss, damit unser Volk am politischen Entscheidungsprozess teilnehmen kann.

Richard Aimann
August 2000

Der Mejlis (Nationalrat) des Krim-Tatarischen Volkes

Der Mejlis wird von der Nationalversammlung (Kurultaj) des Krim-Tatarischen Volkes gewählt. Er besteht aus 33 Mitgliedern und hat seinen Sitz in der Hauptstadt der Krim, Simferopol (Akmescit).

Zum Vorsitzenden des Mejlis wurde Mustafa Jemiloglu gewählt, sein Stellvertreter ist Refat Chubarov.

Der Mejlis bestimmt die Richtung der aktuellen Tagespolitik des Krim-Tatarischen Volkes. Daneben bereitet er Sitzungen und wichtige Entscheidungen des Kurultaj vor.

Neben dem zentralen Mejlis in Simferopol gibt es inzwischen ca. 300 örtliche Vertretungen des Mejlis.

Solange das Krim-Tatarische Volk keine realistische Möglichkeit einer politischen Mitbestimmung in seiner Heimat hat, stellt der Mejlis die einzige Form einer politischen Repräsentation der Krim-Tataren dar.

Der Mejlis hat in zahlreichen Ländern dieser Welt Vertreter, die sich für die Interessen des Krim-Tatarischen Volkes engagieren. Für die Bundesrepublik Deutschland wurde Herr Richard Aimann zum offiziellen Vertreter des Mejlis benannt.

Der Mejlis wird von vielen internationalen Institutionen als kompetente Interessensvertretung des Krim-Tatarischen Volkes anerkannt und konsultiert.

Note:

Wir sind sehr froh, daß Herr Richard Aimann zum offiziellen Vertreter des Mejlis benannt wurde!
Er hat sich verdient...

Birlik

B İ R L İ K

-Birlik-

KIRIM FONDU'NUN MİLLÎ VARLIĞIMIZI KORUMA UĞRUNDA SARFETTİĞİ GAYRETLER

Tarih boyunca birçok imparatorluklar kurulmuş ve fakat bu güçlü devletler zamanla bölünmüş, parçalanmış ve hatta ortadan kaybolup gitmişlerdir. Fakat, esas bu imparatorlukları kuran milletlerin çoğu, hâlâ daha kendi topraklarında devlet olarak hüküm sürmekteler. Bu iddianın en kısa misalini Roma, Osmanlı, İngiliz imparatorluğu ve Sovyet devletinde vs. görebiliriz. Roma imparatorluğu ikiye bölünmüş, Doğu ve Batı Bizans imparatorluğu olmuş ve sonradan ortadan kalkmıştır. Fakat, imparatorluğu kuran temel millet ortada ve hâlâ devlet olarak mevcuttur, İtalya. Osmanlı imparatorluğu, yükselme, duraklama ve çökme devirlerini geçirmiş, sonunda ortadan kaybolup gitmiştir. Fakat imparatorluğu kuran Türk milleti hâlâ daha mevcut ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Osmanlı İmparatorluğunun mirasçısı olarak varlığını muhafaza etmektedir. Şu anda bir İngiliz İmparatorluğundan veya dominyonundan bahsolenamaz ama, bir İngiliz milleti mevcut ve devleti ise Britanya adasında günümüzde mevcuttur. Yakın geçmişte Sovyet hükümeti dağılıp gitmiş ama onun kurucusu ve şimdi mirasçısı olan ruslar ve Rus devleti hâlâ daha mevcudiyetini muhafaza etmektedir...

İşte bu düşünce ve mantika inanan ve uyan Millî Merkezimiz ve Qırım Fondu, 18 Mayıs 1944 te vatanlarından sürülen Kırım Tatarlarının, Qırım Hanlığı Devletini kuran bir milletin mirasçısı olduğunu, parlak bir tarihe sahip olduğunu, hatta hanlarından Mengli Giray, Muhammed Giray ve Devlet Girayın zamanında olmak üzere Moskovayı 3 kere yakıp-yıktıklarını* bildiklerinden, bu milletin hiçbir zaman tarihten yok olup gideceğine inanmamış, bu inancın doğruluğunu isbat için bütün varlığını ortaya koymuştur. Dünya ve Kırım Tatarlarına yakın çevreler "Kırımı unutun, Kırım Tatarları yok oldu!" - diye seslendiği zaman, merkezimiz Kırım Tatarlarının haklarını korumak için, yürüyüşler tertip etmiş, konferanslar hazırlamış, kuvvetli devletlerin kapılarını çalmış, kitaplar, bröşürler yayınlamış ve belki de en önemlisi, sürgünde mücadele etmeye uğraşan kardeşlerimizle yakın bağlar kurmuş, onlara maddî ve manevî yardımlarda bulunmuş ve hâlâ daha bulunmaktalar. Bu faaliyetlerin doğruluğunu dava ile yakinen ilgili olanlar çok iyi bilirler...

Bu inancın verdiği kuvvetle, o ağır zamanlarda bile, yalnız günlük mücadele ile uğraşmadık, milletimizin gelecekte vatana dönerek bir millet olarak varlıklarını devam ettireceği inancıyla, geçmişteki millî varlığımızı bir araya toplamaya, muhafaza etmeye çalıştık... Devamlı surette, tarihî kıymeti olan eserlerimizi araştırdık. Yerlerini tesbit ettik. O yerlerle temasa geçtik ve maddî gücümüz elverdiğinde, bu eserleri arşivlerimizde topladık. Bunun en iyi misalini "Trcüman Gazetesinin" mikro-filmlerinin bir araya

* Joseph von Hammer Purgstall, "Geschichte der Chane der Krim" sahife: 57

"...Devlet Gerai Tribut und die Wiederherstellung der Reiche Batu's von Kasan und Astrahan; er rückte vor Moskau und verbrannte es wie sein Vorfahren Mengli Gerai und Mohammed Gerai..."

getirilmesinde görebiliriz. Tercüman Gazetesinin mikrofilmelerini, LONDRA British Museum'unda** (**British Museum Photographic Service**), Helsinki** (**Mikrofilmed by Oy Rekolid Ab, HELSINKI PS 1960**), Paris ve Colombiya Üniversitesi, hatta Leningrad kütphanesinde bulduk ve onlara sahip çıktık. İsmail Bey Gaspıralı ve Tercüman gazetesi hakkında araştırma yapan doktorantlarla ilişki kurduk. (Misal olarak Dr. Gustaf Burbil'i verebiliriz.). Dr. Gustaf Burbil, 1950 senesi doktorasını "**Die Sprache Ismail Bey Gaspıralis = İsmail Bey Gaspıralının Kullandığı Dil**" üzerinde Hamburg Üniversitesinde, Prof. Bertold Spulerin yönetmenliğinde yapmıştır. 1956 senesinde Almayada tahsilde iken*** onun eseri ile tanış olan Fikret Yurter, Amerikaya geldikten sonra, onunla şahsen tanışmış hatta, o zamanlar, Radyo Free Euroe'pta çalışan Gustaf Burbil Fikret Yurter'le, sürgündeki Kırım Tatarlarına yayın yapmak için, interwiev bile yapmış ve sonradan Münichten 1972 senesi yayınlanmıştır.

Kırım Fondunda toplanan bu belgeler Kırım Tatar asıllı olan cemiyetlere cemaatlara dağıtılmıştır. Bunun en iyi örnrgini 1981 senesi Kırım Türkleri Amerikan Birliği Merkez Binasında yapılan "GASPIRALI İSMAİL BEYİ ANMA TÖRENİ"nden verebiliriz. 1981 senesi yayınlanan Cemiyetin yayın organı Bültenin 129 (130) sayı ve 8. sahifesinde (kopyası):

GASPIRALI İSMAİLBEYİ ANMA
TÖRENİ

13 Eylül 1981 Pazar günü öğleden sonra saat 2.00'de Cem'yet'm'z Salonunda GASPIRAL "İSMAİLBEYİ anma töreni tertip edilmiştir. Toplantı Sayın Başkan Mustafa GÜROL tarafından açılmıştır. Sayın Başkan özetle şunları söylemiştir; "Cemiyet üyelerimiz ve misafirlerimiz, Gaspıralı İsmailbey'i anma törenine hoş geldiniz. Mikrofonu Sayın Cahit GÜLÜMOĞLU'na bırakıyorum. Toplantıyı kendisi idare edecektir."

*****
Sayın üyelerimizden Aziz BOZGÖZ mikrofona gelerek; "Tercüman Gazetesinin nüshaları kısım kısım Rusya'da, İngiltere'de, Fransa'da ve Türkiye'de olduğunu söylemiştir. Sayın Fikret YURTER'in kedisine temin ettiği iki sayısının fotokopilerini hazır bulunanlara göstermiş ve devamla geçen yıl YURTER'le görüşmemde Tercüman Gazetesinin tam koleksiyonunu elde ettiğini bana söyledi ve bazı fotokopilerini bana postladı. Bunlardan birincisi Tercüman'ın ilk sayısı ikincisi ise 11 Eylül 1912 tarihine rastlayan sayıdır. Devam ile, Tercüman'ın ilk sayısından Gaspıralı İsmailbeyin bir yazısını okumuş ve gereken açıklamayı yapmıştır. İkinci fotokopiye geçerek Osman Akçokraklı'nın Milli Hazinemiz başlıklı bir yazısını okumuştur. Bu nüshanın Gaspıralı İsmailbeyin ölümünün birinci senesine rastladığını ve Hasan Sabri Ayvaz, Osman Akçokraklı, Celâl Naimof, Yahya Bayburtlu, Ahmed Müeddin, Çelebi Cihan gibi mümtaz şahsiyetlerin kişilikleri hakkında bilgiler vermiştir. Sözlerini bitirirken 34 yıl süren yayın ha-

**

BRITISH MUSEUM

DEPARTMENT SL
CATALOGUE 6 217 ORDER 130
AUTHOR
TITLE TARJUMAN
PLACE & DATE OF ORIGIN 1912
ARCHES 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

BRITISH MUSEUM PHOTOGRAPHIC SERVICE, LOI

MICROFILMED BY
OY REKOLID AB
HELSINKI
PS 1960

yatıyla Tercüman'ın bütün sayılarını bir araya toplamak hatta hepimizin evlerinin köşesine koymak millî borcumuzdur. Sayın Fikret Yurter: " bu işe başladım, hatta bitirdim de" -dedi. Eğer bunu başardı ise ortaya çıkarmalıdır. Cemiyetimiz de bunu ortaya çıkarılmasını üzerine almalıdır bu borçtur," demiştir.

Aziz Bozgöz'ün Fikret Yurter'e mektubu:

Bunun üzerine söz alan Kırım Fondu reisi Fikret Yurter, bu vazifenin bir borç olduğunu çoktan bildikleri için gayretlerini esirgemediklerini, 1983 senesi Tercüman gazetesinin yayınlanışının 100 senesi olacağını, bu iki sene içinde gayret gösterilerek Tercüman gazetesinin bir ansiklopedi halinde çıkarılmasının millî bir vazife olduğunu, bu uğurda gereken her yardımı yapacağını ve cemiyetin ve Kırım Tatar davasına hizmet edenlerin de yapması gerektiğini söylemiştir.

1984-85-86 seneleri Kırım Fondu, Türkiyedeki EMEL dergisi genç yöneticilerinin isteği üzerine, Tercüman Gazetesi mikrofilmlerinin yarısına yakın bir miktarının kopyasını Emel'e yollamış ve Emel dergisi vasıtası ile, bu kıymetli eserin yayınlanacağını ümüt etmişti. Hatta Millî Merkez reisi bu faaliyetlerin Emel dergisi tarafından tamamlanması için maddî yardımda bile bulunmuştu. Üzücü olan tarafı ise, Kırım Fondu tarafından yapılan bu iyi niyetli faaliyetlerin Emel dergisi tarafından hiç bir vesile ile okurlarına duyurulmaması idi.

1989-90 seneleri Sovyet hükümetinin dağılmaya doğru yönelmesi Kırım Tatarlarının vatanlarına dönmesine yol açtı. Bu fırsattan istifade eden Kırım Tatar aydınları, yavaş-yavaş ortaya çıkmaya başladılar. Ve yarım asır bir zaman arşivimizde sakladığımız Tercüman gazetesinin mikrofilmleri kıymetini kazandı. (Dr. Hakan KIRIMLI bu mikrofilmlerden zamanında istifade etmiştir.)Taleb edenlerin sayısı arttı ve 1996 senesi Amerikayı ziyaret eden, bayan İnci Ertem hanım, Gaspıralının torunu, Fikret Yurter'den Tercüman

5 Aralık 1980

New York

Sayın Fikret Bey

Göndermiş olduğunuz paketi aldım. Çok memnun oldum. Teşekkür ederim. Eğer yaradığınız gibi Tercüman gazetesinin bütün sayılarını elde edebilirsiniz, ciddeten büyük millî bir işi başarmışsınız.

Fevat'ın sağdır. Tebrik ederim.

Diğer gönderdiğiniz enrama gelince o hususta sizinle bir yaz-yaz gelip konuşmamı istedin. Fevat bugünlerde his böyle bir fırsat çıkmak. Yakan ise bir 2 ay bir maddet için A. Carali. naya gidiyor. Gelirden sonra, inşallah, sizinle bir buluşur. Konuşuruz. Simdi Allah'a emanet edim.

Saygılarımla A. Boz

gazetelerinin mikrofilmlerinin kopyalarını istedi. Fikret Yurter'in cevabı biraz sert olmuş ve torunu olduğu halde, neden İsmail Bey Gaspıralının kıymetli eserlerine bu zamana kadar sahip çıkmadığını veya çıkılmadığını, talebinde ise geç kaldığını belirterek Tercüman gazetesinin kopyalarını vermemiştir. Fakat, 1997 senesi İnci Ertem hanımın Amerikayı tekrar ziyareti sırasında, Fikret Yurter'le aynı mevzu konuşulmuş, bu kez, sağ duyunun ağır basması, İnci hanıma Tercüman gazetelerinin Mikrofilm kopyalarının teslimine yol açmıştır. Ne acı bir hakikattir ki, İnci hanım Türkiye'ye döndükten bir-kaç ay sonra kalb krizinden vefat (kendisine Allahtan rahmetler dileriz), etmiş ve mikrofilmler ise "KIRIM" dergisinin yazdığına göre, (ilânın kopyası ilişkide) kimden temin edildiği belirtilmeden İsmail Otar'a verildiğini bildirmiştir. Gönül isterdi ki, bu ilânda, samimî bir şekilde, mikrofilmlerinin hangi kaynaklardan temin edildiği bildirilsin. Beraber ve birlikte çalışmaya ancak bu tarz yaklaşımlar yakışır...

Hakikatte ise, KIRIM mecmuasını yöneten idareci kardeşlerimiz Tercüman Gazetesi mikrofilmlerinin yalnız Fikret Yurterin arşivinde bulunduğunu biliyorlardı. Zira bu gençlerimiz zamanında EMEL dergisinin idare heytiinde bulunmuş ve sayın Aziz Bozgöz beyle beraber çalışmışlardı. Hatta, ileride de belirttiğimiz gibi, daha önceki tarihlerde Tercüman Gazetesi bu Mikrofilmlerinin kopyaları, Fikret Yurter tarafından EMEL dergisine yollanmıştı...Hal böyle iken, KIRIM dergisinin Tecüman Gazetesi mikrofilmlerinin Mustafa Ertem tarafından Sayın Otara teslim edildiğini ilân etmesi, hakikatleri bilerek gizlemekten başka birşey değildi... Bizi de üzen bu tarz bilerek yanılgı hareketler ve millî davamızda birlik ve beraberliğin olamayışı... Bu eserler bütün Kırım Tatarlarının gurur kaynağıdır. Her Kırım Tatarının bunda hakkı vardır. Yegâne fark, zamanında bu eserlere sahip çıkmayışımız, çıkanlara da haklarını tevdi etmeyişimizdir...

Milletimizin malı olan bu eserlerin, nihayet kıymetini bilecek organlara teslim edilmesi ve bu eserlerden milletimizin, bilhassa gençlerimizin istifade etmesi gerekiyordu. Bu duyğu ile hareket eden Kırım Fondu, Kırında temsilcisi olan İzzet Hair'le işbirliği yapmış, arşivlerinde barındırdığı kıymetli eserleri, Akmescitteki İsmail Bey Gaspıralı Kütüphanesine teslim etmiştir. Burada, İsmail Bey Gaspıralı kütüphanesi idarecisi Ayder Emir'in de, bu mikrofilmleri elde etmek için gösterdiği sonsuz gayretleri kaydetmek isteriz. Devri-teslim ve gerek olan haber dakumanlarını Birliğin bu sayısında

KIRIM YIL: 5 SAYI: 20

TEMMUZ-AĞUSTOS-EYLÜL 1997, S.40

AÇIK TEŞEKKÜR

Kaybettiğimiz muhterem
İnci ERTEM hanımefendinin
vasiyeti üzerine
Tercüman Gazetesi ve Kırım'la ilgili
bir kısım mikrofilmleri sayın **İsmail
OTAR**'ın kütüphanesine intikal ettiren
Mustafa ERTEM beyefendiye
sonsuz teşekkürlerimizi bildiririz.

KIRIM

bilgi için yayınlıyoruz. Zira milletimizin malı olan, bu tarihi vesikaların, elde edilişi, saklanması ve gelecekte milletimizin istifadesi için güvenilir makamlara teslim edilişi, Kırım Tatar milletinin münevver ve gençliğine bildirilmesi, bizim millî vazifemizdir. Umarız ki ileri sahifelerde kopyalarını yayınladığımız bu eserlerden, kaybolmaya yüz tutan milletimizin aydınları ve gençleri geriği şekide istifade eder ve atalarının tarihte yarattığı eserlerden şeref duyarlar...

Birlik

Fikret Yurter'in 1956 senesi talebelik defterinden bir sahife:

***

10. April. 1883 Tercuman gazetesinin kuruluş tarihi,
İsmail Bex Gaspıralı 1851-1914
Tercuman gazetesinin okunduğu yerler: Kırım,
Khalga, Kazan, Baskı Tümen, Sibirya Çin-Türkistanı
hatta Türk olmayan memleketlerden Dron ve Misir'de.
1884 12 talebelik bir okula açıyor Bahçesaray'da
1906 5000 okula girmişle kadroya girmiş.
11. September 1914
Fikret Yurter
Egon Krause
Klaus V. der Decken.

6. Man bestimme den Fußpunkt des
Lotes, daß vom Nullpunkt auf die Ebene

$\pi. \ell = x - 2y + z = 12$ gefällt wird.

$$\pi. \ell = 12; \quad \pi = d \cdot n \quad n = \frac{\pi}{|\pi|} = \left\{ \frac{1}{\sqrt{6}}; -\frac{2}{\sqrt{6}}; \frac{1}{\sqrt{6}} \right\}$$

$$|\pi| = \sqrt{1+4+1} = \sqrt{6}$$

$$\pi = d \left\{ \frac{1}{\sqrt{6}}; -\frac{2}{\sqrt{6}}; \frac{1}{\sqrt{6}} \right\}$$

$$\pi = \{2; -4; 2\}.$$

Къырым Мухтар Джумхуриети Меденнет Назирлиги
И.Гаспралы адына къырымтатар Джумхуриет китапханеси

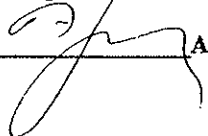
Міністерство культури
Автономної Республіки Крим
Республіканська
кримськотатарська бібліотека
ім. І. Гаспринського

Министерство культуры
Автономной Республики Крым
Республиканская
крымскотатарская библиотека
им. И. Гаспринского

95011, Украина, АР Крым, г. Симферополь, ул. Самокиша, 8
тел: (0652) 249532, тел/факс: (0652) 249560, e-mail: gaspra@ismail.crimea.ua
URL: <http://home.cris.net/~ismail>

Утверждаю
Директор РКБ им. И.Гаспринского

А.Эмиров

г. Симферополь

29.03.2000г.

Акт
приема-передачи микрофильмов.

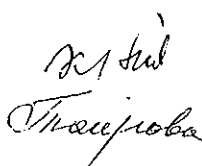
29 марта 2000г. в присутствии директора РКБ им. И.Гаспринского Эмирова А.Р., зам. директора Куршутова Н., зав. отделом комплектования обработки и каталогизации Таировой Н.С. в фонд библиотеки им. И.Гаспринского переданы от Фикрета Юртера: 12 кассет микрофильма газеты «Терджиман»,
1 кассета микрофильма газеты «Миллет»,
1 кассета «Алем- и нисван»,
1 кассета «Ватан хадими».

Микрофильмы передал
представитель Американского
Фонда «Крым»:

Иззет Хайров.

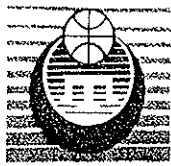
Микрофильмы приняли:
Зам. директора
Зав. ОКО и К

Куршутов Н
Таирова Н.С.

Bilinsin:

Tercüman, Vatan Hadimi,
Alem-i Nisvan ve Millet
gazeteleri mikrofilmlerinin
Kırım Fondunun, Kırım
temsilcisi, sayın İzzet Hair
tarafından İ.B. Gaspralı
Kütüphanesi müdürü Ayder
Emir'e teslim edildiğini
gösteren vesika.

НЬЮ-ЙОРКТАН, ЛОНДОНДАН КЕЛЬГЕН БАХШЫШЛАР

Бахшышнынъ гузепи, ярамайы олмай, эбет. Амма бутюн бир хапкънынъ медениетине аит, оннынъ тарихынынъ гурьдели бир девирини акс эттирген бахшышнынъ кыймети ич бир ольчюге сыгъмай-джагъы да шубесиздир.

Март 31 куню Исмаил Гаспринский адына китапханемизге иште бойле кыйметке малик бахшышларны такъдим эттилер.

«Нью-Йоркта 1976 сенеси тешкиль этильген «Къырым» фонду ярым асыргъа якъын бир заман сакълангъан кырымтатар миллетине аит олгъан документлерни Гаспринский адына китапханеге багъышлай. Пек чокъ зорлукарле бу куньге къадар сакълангъан бу эсерлер кырымтатар миллетининъ тарихына шавле сачаджакъ ве шерепли тарихымызнынъ девамына ярдымджи оладжакътыр. Бу эсерлернинъ эйи сакъланмасыны ве миллетимизге хайырлы олмасыны Алладан тилейим.

«Къырым» фондунунъ реиси Фикрет Юртер».

Нью-Йорктаки «Къырым» фондунунъ Къырымдаки векили Иззет Хаиров эйи тилеклер иле семет-дешимиз Фикрет Юртер ёллагъан бахшышларны китапханенинъ директоры Айдер Эмировгъа такъдим этти. Бу - Исмаил бей Гаспринский нешир эткен дюнъяджа

белли «Терджиман» газетасынынъ (1883-1917) 12 микрофильми, «Миллет» газетасынынъ (1908) 1 микрофильми, «Алем и Нисван» меджмуасынынъ (1906-1907) 1 микрофильми, «Ватан хадими» (1908 сенеси Къарасувбазарда газетаны Абдурешид Медиев чыкъара) газетасынынъ 1 микро-

фильми.

Шаир Юнус Къандым исе кечен-перде 80 яшыны толдургъан, Лондонда яшап иджат эткен белли язиджы Джынгъыз Дагъджы ёллагъан китапларны такъдим этти. Бу - Иса Къоджакъаппаннынъ «Къырымдан Лондонгъа» ве «Джынгъыз Дагъджынынъ дёрт романы» адлы тедкъиккий эсерлеридир.

Бу бахшышларнынъ дегерлигине, зан этсек, олар огренилип башлангъан сонъ реалъ кыймет кесиледжек:

М. МЕДЖИТОВА.

Ресимде: Иззет Хаиров миллий китапханемизнинъ директоры Айдер Эмировгъа АКЪШтан кельген бахшышларны такъдим эте.

К. МИЛУШЕВнинъ фотосы.

Bilinsin:

Tercüman, Vatan Hadimi, Alem-i Nisvan ve Millet gazeteleri mikrofilmlerinin Kırım Fondu'nun, Kırım temsilcisi, sayın İzzet Hair tarafından İ.B. Gaspıralı Kütüphanesi müdürü Ayder Emir'e teslim edildiğini bildiren makalenin kopyası.

Sürgünün Ardından

Sürgün ile başladı
Büyük ayrılıkları,
Ne acılar yaşadı
Kırım'ın Tatarları.

Gittikleri her yerde
Binbir türlü meşakkat,
Bunca yıl gurbet elde
Nasıl zor geçti hayat.

Yaşlılar birer-birer
Veda edip gittiler,
Hem birbirlerine
Hem yurda hasrettiler.

Acılar çeke-çeke
Ömürleri kısaldı,
Arkalarında yalnız
Ezik anılar kaldı.

Bir çoğu göremedi
Vatana dönüşleri,
Kalanlar da onlardan
Ne ileri, ne geri.

İşte masum tatarlara
Savaşın ettikleri,
Artık ne söylesen boş
Gidenler dönmez geri.

Dilâra Kırımtaylı
Ankara, Aralık 2000.

Kırımdan Selâm

Karadeniz'den esen yeller
Serin, serindir.
Dalğaların üstünden
Aşarak gelir.
O yellerde hasret vardır dopdolu,
Akyar'dan, Yalta'dan selâm getirir.

Karadeniz yelleri
Yağmur yüklüdür.
Gözlerden yaşları
Alarak gelir.
O yellerde özlem vardır dostlara,
Aluşta'dan, Sudak'tan selâm getirir.

Kırımdan esen yeller
Şabboy, menekşe kokar.
Dağlardan, tepelerden
Aşarak gelir.
O yellerde hüznün vardır bitmeyen,
Alupka'dan, Kefe'den selâm getirir.

Dilâra Kırımtaylı
Ankara.

DOST ÖZDEYİŞİ

Dediklerince, seksenbirinde bitti oyun,
Doğumu Kırım - Uluören köyünde 1912,
yaşamı; gurur ve özlem içinde KIRIMDAR olarak bitti.
Bu yaşam analizi: ilk onyıl bebeklik, çocukluk, varlık içinde
ardından gelen, tarife sığmaz felâket ve yoksulluk...
Delikanlılık denilen güzelliği yaşamadan bilmeden,
korkunç bir afetti Moskovadan gelen:

STALİN, emri veren...

Kan, revan gözyaşı içinde yarım milyon insan
gecenin yarısında sökülüp yataklarından
sürülüyordu Orta Asya çöllerine...

karatren zindan, nasıl dayanır insan...

Ve... karatren
yarım milyon tatarla çıktı cehennem yoluna,
yarım milyonun yarısı yetişemedi yolun sonuna...

İşte bu arada; "O" insan;

bir kapı ardında korku ve kuşkulu,
heran yakasına yapışacak bir faşist gardiyan bekliyordu,
gelmedi elinde gamahaçlı bayrağı ile;
onun yerine:
"Gel beraber ol bizimle lânet et komünizme" dediler.
Gönül istemese de korkarak uydu bu emre...
Köyünde köydeşlerinin gardiyanı oldu.
zaman geldi kahroldu, zaman geldi şükreder oldu.

Ne olduğunu anlamıyan yüzbinlerce insan gibi

bizim hikâyemizdeki "O", insan
kendini savaşın içinde buldu...
Yıllar zehir oldu, azap oldu...
erzamanda faşist aldı, komünist kaçtı,
sonrasında komünist aldı, faşist kaçtı.
komünist de, faşist de
ölüm oyuncusu oldu...

ve...güzelim "O" koca insan bir de baktı;
eşinden, çocuklarından ayrı,
çok uzaklarda, kendini istemeden Almanyada buldu.
Tel örgüler bitmez çileler içinde zaman geçmez!
Kaç yıl geçti böyle? sorsanız bilinmez...
Sonunda ümitsizce beklenen, sözde, sulh oldu...

Kimse bilmiyordu ne olacak, nedir meselenin aslı.
kararsızlık içinde başladı yaşamın başka bir faslı.
kara trene binmemişti, aktrene bindi,
az gitti uz gitti, in dediler, indi.

Ve şaşarak baktı etrafına;
indiği istasyon, İtalyada PİZZA...

Ürktü ilkin Pizzanın eğriliğinden; şans bu ya ne olmaz ne olur;
Ağustosta suya girsek balta kesmez buz olur
yıkılmaz denen Pizza, üzerimize yük olur.

Sonrası; hayatın başka bir cilvesi,
dediklerince; İsmet paşanın istemeyişi
ve güç-belâ varılan İSTANBUL...

Şehr-i İstanbulu çok sevdi tanrı, bukez istediklerini verdi;
gönlünce düzen, dileğince seven ve de...sen LEYLÂ...

Sonrası artık biteviye uzun süren yaşam
düzen malûm, bıktık artık; gelen paşam, giden paşam...

Neyse, olan oldu "O" mu zamana uydu, zaman mı "O"na
ÇARAZ HASAN sonunda amerikalı oldu.
Ömrünün son faslında tam elli yıl sonra

kaybolan oğlunu buldu,
dünyalar onun oldu...

Ve yaşamın sonu; 25 Kasım 1992 de
Ddiyar-ı gurbette, New Yorkta öldü...

VARSA TANRI RAHMETİNİ ESİRGEMESİN...

**Çaraz Hasan Kırımdar
ve
kızı bayan Leylâ Tahirgil**

Yılmaz SOYSAL
New York

New York'ta

Cemaatten Haberler:

İkinci Cihan Harbinin sona erişı 56 seneyi geçmiş bulunuyor. Sulhun imzalandığı 1944 senesini göze alıp hesap yaparsak, o senelerde Kırırnda doğan vatandaşlarımızın 56 yaşında veya 56 yaşından büyük olmaları gerekir. Bu harbin neticesi olarak o zaman, vatanlarından sürülen veya vatanlarını terk etmek mecburiyetinde kalan vatandaşlarımız, şu anda 2000 senesinde, en az 56 yaşını geçmiş, 60, 70, 80 hatta sağ iseler, 90... yaşını bulmuşlardır. Dünyanın her tarafına serpiilen Kırım Tatarının yaşlı olanlarına Amerikaya sığınan milletimiz arasında da rastlamak mümkündür. İşte buna en iyi bir örnek olarak Danî Güno! Mustafa Beyi gösterebiliriz...

Danî Güno! Mustafa Bey 9 Eylül 1920 senesi Aluşta kazasının Tuvak köyünde doğmuştur. 2000 senesinde 80 yaşını dolduran Mustafa Güno!'un Kırım Tatar davasına katkısını kısaca şöyle özetliyebiliriz:

1981 senesi Cemiyetimize başkan seçilen Mustafa Güno!, 4 dönem de cemiyetimizde başkan vekilliğı yapmış, defalarca, yine cemiyetimizin İdare Meclisi başkanlığını alıp varmıştır... Bir çok Kırım Tatar millî faaliyetlerini yönetmiş, toplantılarına candan iştirak etmiş ve Kırım Tatarlarının folklorünü batı dünyasında tanıtmaya çalışmıştır. Bunun en iyi örneğini 1956 senesi Türkiyede tertip edilen "Türkî Milletlerin Festivali"nde görebiliriz*. İstanbul Açık Hava Tiyatrosunda tertip edilen bu festivale İstanbul Kırım Türkleri Kültür Cemiyetinin temsilcisi olarak 4 kişi iştirak etmişler, {Mustafa Danî, Cevahir (Çibiş), Münire (Çoban-Osman) ve Kurtseyit (Çaliyev)}, millî oyunlarımızı seyircilere taktim etmekten şeref duymuşlardır...

Millî varlığımızın mudafası ve idamesi için çalışanları hatırlamak, onları kısa da olsa anmak ve gelecek nesillere tanıtmak, bizim için asîl bir vazifedir.

Sayın Danî Güno! Mustafa'nın 80 yaş gününü candan kutlarız.

*Yandaki fotoğrafta:
1956 senesi İstanbul Festivalinde, Mustafa Danî ve Cevahir Çibiş hanımın millî oyunlarımız icra ettiklerini görüyorsunuz.

Vatanında hür yaşayıp sürmedin sefa,
Gurbet elden köyünüze gittin ancak bir defa.
Brooklin'de, ikibinde bastın 80 yaşına,
Uzun yaşa! Dön Kırırma! Danî Güno! Mustafa.

FKY

Geçmişte:

KIRIM TATAR BASININDAN ÖRNEKLER

Bu serlevhayı: "Kırım Tatar Basınından Bazı Örnekler" - diye düzeltsek daha doğru olur. Zira, ileride vereceğimiz örnekler ancak dört basın organımızı kapsamaktadır: Tercüman, Alem-i Nisvan, Vatan Hadimî ve Millet. Bütün Kırım Tatar basın ve yayınlarımızı kapsayan bir araştırmanın yapılmasını bizden sonraki nesilimize bırakıyoruz. Bu sahada araştırma yapmış ve yayanlanmış bazı eserler mevcutsa da, acı tarihmizin verdiği zorluklar, bütün mevcut yayınlarımızı bir arada toplamaya musaade vermemiştir. Umarız ki, bu tarz araştırmalar yapılır ve BASINA ait Milli varlığımız, KIRIM TATAR Millî Kütüphanesinde toplanır...

TERCÜMAN:

Birlik'in bu sayısında, TERCÜMAN gazetesinin ancak bazı senelere ait kopyalarını okurlara takdim ediyoruz.

Bilindiği gibi 33 sene intişar eden bu İsmail Bey Gaspıralı eseri:
1883,10 Nisanda haftada bir defa yayınlanmış ve alıcısı ancak 320 bulmuştu.
Bu rakam 1884 te 406,
1885 te ise 1000 adeti geçmiştir.
1903-1912 ye kadar haftada iki ve hatta üç kere neşredilmiş,
1904 te okurlarının sayısı 5000 i bulmuştur.
Eylül 1912' den sonra her gün yayınlamaya başlanmış ve traji zaman-zaman
10-15000 bulmuştur.
1916 da Tercüman gazetesinin yayını sona ermiştir.

Tercüman Gazetesini okunduğu yerleri ise şöyle sınırlıya biliriz:

Kahire'den - Kaşgar'a

Kazan'dan - Hindistan'a kadar her yerde okunmuştur.

Tercüman Gazetesinin yaratıcısı İsmail Bey Gaspıralı, Bahçesaray yakınında Avcı Köyde 1851 senesi doğmuş, ilk tahsiline Bahçesarayda başlamış, Akmesçitte devam etmiş sonra da VARONEJ askeri okuluna intikâl etmiştir... Daha sonra Moskova Askeri İdadiyesine taşınır, fakat o zamanlar, panslavizmin merkezi olan Moskovada barınamaz... Girit adasında başkaldıran asilerin sindirilmesine yardımcı olmak için yola çıkar fakat Odesada pasaportu olmadığı için tutuklanarak Kırım'a gönderilir.

1869'da öğretmen olarak DERE KÖY mektebine tayin olur. İki sene burada öğretmenlik yaptıktan sonra Bahçesaraya döner ve rusça dersler vermeye başlar... {USUL-İ CEDİD -(yeni metod)- ile ders vermeye burada başlar.}

1871 yılında subay olmak arzusu ile İstanbul'a gelir. Fakat muvaffak olamaz.

1872 senesi ise tahsilini ilerletmek için Parise gider. 1874 yılına kadar Pariste meşhur romancı Turgenyef'in sekreterliğini yapar. Oradan İstanbul'a döner. Fakat orada yerleşemez...

1875 yılında Kırma döner ve 1878 de Bahçesaray belediye reisliğine seçilir.

1879 senesi gazete çıkarmak için yaptığı muraccat red edilir.

1882 yılında, Kazan eşrafından İsfendiyyar beyin kızı Zöhre hanımla evlenir.

10 Nisan 1883te Tecüman gazetesinin ilk sayısını yayınlar ve

11 Eylül 1914 yılına kadar gazetenin yayını ile meşğul olur ve bu tarihin sabahında hayata gözlerini şu sözlerle yumar: "*Büyük Allahım! Altmış üç buçuk sene yaşadım. Bu hayatın otuz beş senesini müslümanların uyanması, terakkisi, talii ve kemal bulması uğrunda sarf ettim. Milletimin selâmet ve saadeti için elimden her ne keldi ise episini yaptım. Yarabbi!*

Ey, büyük Tanrım! Meydana ketirmek istediğim bir çok şeyler daa bar edi... fakat bunı muvaffaq olamayacağım... artıq... artıq, ne bar ise episi seniñ, her şey seniñ elindedir. Allahım!" *

12 Eylül Cuma günü 6000 yakın bir topluluğun iştirakı ile, Mengli Giray Han türbesi yakınlarında, aile mezarlığında, toprağa verilir...

Gayet tabii ki İsmail Bey Gaspıralı hakkında yazılacaklar bu kadar az bu kadar kısa değildir. Fakat, teferruatlı malûmatı bilir kişilere terk etmeyi burada tercih ederiz.

Şunu buarda önemle kaydetmek isteriz ki, İsmail Bey Gaspıralıyı doğuran bir millet, daha nice İsmail Bey Gaspıralıları doğurabilir... Yeter ki kendi vatanımızda yaşayalım...

Âlem-i Nisvan:

(Kadınlar Dünyası)

Mart 1906 senesi Bahçesarayda yayınlanan bu mecmuda, yine İsmail Bey Gaspıralı'nın gayretlerini görmekteyiz. Kızı Şefika Gaspıralı (Yusufbeyli) hanımın yönetmenliğinde yayınlanan bu Âlem-i Nisvan mecmuasına, Nesipbey Yusufbeyli ve Abdullah Sur beylerin de katkıları sonsuzdur.

Kadınlar Dünyası manasına gelen bu mecmuada, hakikaten hanımlara hitab edilmiş ve sahifeleri arasında ev işleri, çocuk bakımı, çocuk terbiyesi, şeriyat, kadınların sasyal problemlerine değinilmiş, ve hatta kadınların politika hayatında rollerinden bile bahs olunan makaleler yayınlanmıştır... Kırım'dan ve Kırım etrfında yer alan türkî-müsülman milletleriden Azerbeycan, Türkiye, Kazan; Volga-Ural bölgelerinden ve Türkistandan gelen mektup-makaleler, bu mecmuada neşredilmiştir. Hatta bu memleketlere gidilerek, gözlemeler neticesinde, makaleler bile yazılmıştır. Bunun en iyi bir misalini, lâtin harifleri ile bastığımız Âlem-i Nisvan'ın bir makalesinde göreceksiniz. Bu makaleden de anlaşılacağı gibi, o zamanlar Kırırda yaşayan tatar hanımlarının, kadın hayatındaki görüşleri diğer müsülman milletlerinkinden, mukayese edilemeyecek kadar, modern bir durumda idi...

1910 senesine kadar yayın hayatına devam eden ÂLEM-İ NİSVAN Mecmuasının, elimizdeki nushalarının, bazı kopyalarını BİRLİK'in bu sayısında yayınlıyoruz... Umarız ki 94 sene sonra yayınlanan bu mecmuanın kopyaları, milletimiz tarafından gerekli bir şekilde değerlendirilir...

MİLLET:

İsmail Bey Gaspıralı, 1906 senesi, Tercüman gazetesine paralel olarak, bir de MİLLET gazetesi çıkarmaya başladı. Bu gazetenin yayınlamasınmda gaye olarak da: Tercüman Gazetesini pahalı olduğu ve herkes tarafından satın alınamadığı, bu yüzden Millet isimli bir gazetenin çıkarılması zarurî olduğu gösterilmektedir. Fakat, yayının, bununla birlikte, asıl gayesi ise: -Dilde, Fikirde, İşde Birlik- şiarının desteklenmesini sağlamak idi. Tercüman Gazetesinin 8 Dekâbr 1906 sayısında, Millet gazetesinin yayınlanması gayesine, az da olsa temas edilmektedir. Bizce, Millet gazetesinin neşredilmesinde en büyük gayelerden ikincisi ise, gazete fiatının ucuzlatılarak, okurlar alanının genişletilmesi ve pantürkizm-panislâmizmin yayılmasının gerçekleştirilmesi idi. Ne yazık ki bu gazetenin, basın hayatına başlaması ile kapanması bir olmuş ve Kırım Tatarlarının mevcudiyetine fazla hizmet edememiştir...

Vatan (H) Hadimî:

Kırım Tatar gençliğinin Kırımda uyanma devirleri muhakkak ki 1900 senelerinin başlanğıcına rastlar. 18 inci asrın sonlarına doğru, slav ülkelerinde, panslavizmin cirit atmaya başlaması, bundan sonra da, 1905 te, devrimcilik hareketlerinin Kırımda da genişlemesi, Kırım Tatar gençliğinin milliyrtçilik duygularının ile canlanmasına sebep olmuştur.

İşte "YAŞ TATARLAR" gurubunun teşkil olunmasında, Rusyadaki bu faaliyetlerin çok önemi rolü olduğunu ileri sürenler mevcuttur. Tabiyatiyle, Kırım Tatar gençliğinin bu uyanma devrine, panslavizm ve davrimcilik faaliyetlerinin de etkisi çok olabilir. Fakat büyük sebeplerden muhakka ki en önemlisi, Tatar gençliğinin tahsille aydınlaşması ve millî şuurun doğması idi. Bu millî şuurun yaratılmasında da en büyük amil muhakkak ki Tercüman gazetesini yaratıcısı İsmail Bey Gaspıralı idi...

Sebepten ne olursa-olsun Yaş Tatarlar'ın meydana çıkması Kırım Tatar millî ruhunun yeniden doğmasına sebep olmuştur.

...Netice olarak milletimiz arasından yetişen gençler, ki bunların sayısı çoktur, Çarlık Devrinde de sivrilmiş, Duma'ya seçilmiş, hatta yerli idarede mevki sahibi olmuş, Karasubazarı belediye reisliğine bile yükselmişlerdir. Bunların arasından Abdureşit Mediyev'i en iyi misal olarak gösterebiliriz. İşte onun gayretleri sayesinde Karasubazarında bir ruşdiye okulu açılmış, kültür evi kurulmuş hatta Kırım Tatar Kütüphanesi bile açılmıştır... Yine onun da iştiraki ile, -Tercüman Gazetesi, 3 Mayıs 1906 senesi, neşir olunan sayısında, Kırım Haberleri serlevhası altındaki yazısında,Vatan Hadimî gazetesi 13 Mayıs 1906 da yayınlanacağı haberini verir-, **Vatan Hâdimî gazetesi 13 Mayıs 1906 senesi, yayınına başlar. Haftada bir defa yayılanır. Çarlık idaresinin ve malî güçlüklerin getirdiği zorluklar neticesinde, bir ara kapatılır fakat, Aralık 1906 da tekrar yayınına başlar, tekrar kapatılır ve tekrar yayınına Kasım 1907 de, Abdureşit Mehdi'n'n sonsuz gayretleri neticesinde, başlar. Ne yazı ki bu tekrar yayın devri de uzun sürmez ve Vatan Hadimî gazetesi, 1908 senesi ortalarına doğru, tamamen kapatılır.**

1880 senesi Kırımın kuzey ucunda Or'da doğmuş, Yaş Tatarlar grubuna fiilen iştirak etmiş, bahsettiğimiz gibi, Dumaya seçilmiş, Karasubazarında belediye reisliği yapmış, onun gayretleri ile Karasubazar'ında Ruştiye Mektebi açılmış, Kırım Tatar Kütüphanesi kurulmuş ve bir de Kültür Evi meydana getirilmiştir...

16 Mayıs 1912 senesi genç yaşında, çok genç yaşında hayata gözlerini yuman Mehdi'yi ve kıymetli arkadaşlarını burada takdirle anmak isteriz...

-Birlik-

**KIRIM TATAR BASININDAN
ÖRNEKLER' in**

Kopyaları:

Serlevası :

Sahife:

Tercüman:

105-128

Sene: 1883

4 Sahife

1906

2 "

1912

4 "

1915

4 "

1915

4 "

Alem-i Nisvan:

129-248

Sene: 1906 No.: 6

20 Sahife

" 35

18 "

" 37

10 "

Sene: 1907 No.: 2

8 "

" 3

8 "

" 4

8 "

" 5

8 "

" 6

8 "

" 7

8 "

" 8

10 "

" 9

8 "

Millet:

249-254

Sene: 1906

4 Sahife

Vatan (H) Xadimî:

255-268

Sene: 1908 No.: 2

4 Sahife

" No.: 20

4 "

" No.: 22

4 "